Poštarina plaćena u gotovu.

NOVA REVIJA
VJERI I NAUCI

O. P. Grabić
prof. bogosl.

Izlazi
6 puta na god.
Cijena D 60, Za đake
D 30. Za inozemstvo D 75.
Uredništvo i uprava: Franjevački
samostan Makarska — *Nova Revija* parait
six fois par an. Les questions de vie religieuse
et intellectuelle dont elle s'occupe, y sont traitées en
croate ou en slovène; les résumés et les titres de tous les
articles ainsi que la chronique religieuse en Yougoslavie sont français ou en latin. — Prix d' abonnement: Yougoslavie. 60 D, en Entranger
75. — Direction-Rédaction: Makarska, Couvent des Franciscains D a l m a t i e,
Yougoslavie.
:—:

GOD. X **MAKARSKA 1931** **BR. III—IV.**

SADRŽAJ:

Strana

Dr. Janko Šimrak: Vasilije Jovanović (Ostroški) prema papama: Aleksandru VII. i Klementu X. . . . . 173—185

Prof. Petar Grgec: Teško vama, književnici . . . ! . 186—193

Radić fr. Ignacij: Nudistički val na Jadranu. . . 194—207

Josip Stipančić: Katolička Bosanska Biskupija i neke njezine unutarnje institucije u prošlosti. . . . . 208—219

Dr. Fra Roko Rogošić: Pastirsko bogoslovlje. . 220—254

KULTURNI POGLEDI

Papin primat na Efeškom saboru. — Seksualno-etički pokret. — „Vjere i Crkve u Jugoslaviji." — Odjek enciklike Pija XI. o kršćanskom braku. — Jedno bizantinsko svjedočanstvo o Petrovu prvenstvu. — Augustinsko-tomistička sedmica. — Katolička Akcija i politika. — Dva učitelja. — Božanstvo Isusa Krista na vijećanju rimskoga Senata pod carem Tiberijem. — Sa granica Tibeta. — Indija i njezini problemi. — 255—282

KNJIŽEVNI PREGLED

Dr. F. Feldmann und Dr. H. Herkenne. Die heilige Schrift des Alten Testament. — P. Willbrordus Lampen, O. F. M. B. Joannes Duns Scotus et Sancta Sedes. — P. Boromee Vanderwalle. Roger Bacon dans l' histoire de la philologie. — Matthaeus Conte Institutiones juris canonici. — Bernhardus Geyer et Johannes Zellinger. Florilegium patristicum — Y. D'isnè, Die Jungfrau Maria im Evangelium. — Adolf Bertram Charismen priesterlicher Gesinnung und Arbeit. — Kolb V. Das Leben des hl. Ignatius. — F. Neyen, Notre Vie spirituelle. — Luciano Berra: Teresa Neumann di Konnersreuth. — Spomen izdanje pjesama Ante Evetovića. — Joseph Bernhart. „Das Spitzwegbuch". — Gustav Doré. „Dantes göttliche Komödie". — P. Victor Kolb „Das Leben Mariae". — Dr. Herbert Dubler. „Das Buch der Jahreszeiten". — J. Lebon, L' apostolicité de la doctrine de la médiation mariale. — 283—297

VJESNIK

Istočna Sedmica u Sirakuzi. — Kongres za religioznu psihologiju. — Početak Antunskih proslava. — Otvor novog kolegija Propagande. — Kanonska vizitacija sjemeništa. — † Kardinal B. Pompilj. — Novi doktori. — 298—303

CHRONICA

Sollemnia ob coronationem imaginis beatae Mariae Virginis „ad portam lapideam". — Nova domus ad diffundendos bonos libros. — Concilium episcoporum Russorum emigrantium. — Subventio Calvinistarum et Lutheranorum ecclesiis. — 303—304

Kratka ocjena knjiga poslanih Uredništvu. 305—308

NOVA REVIJA

GOD. X. MAKARSKA 1931. BROJ 3-4

Dr. Janko Šimrak, prof. univ.:

Vasilije Jovanović (Ostroški) prema papama: Aleksandru VII. i Klementu X.

SUMMARIUM. — *De Basilii Jovanović relationibus cum SS. PP. Alexandro VII et Clemente X.* — Basilius Jovanović, metropolita dissidentium Serborum, cuius corpus dicitur incorruptum conservari, ut sanctus maxime colitur a dissidentibus Montis Nigri (Crna Gora). Vixit tempore belli Cretici (1645—1669), cum catholici et dissidentes pugnabant contra hostem communem.

Tempore P. Andreae Savin, episcopi Trebiniensis (1665—1667) Cyrillus hegumenus monasterii S. Mariae in Tvrdoš apud Trebinje ubi residebat Basilius, nomine proprio et suorum callogerorum emisit confessionem fidei catholicae coram Alexandro VII. Item Basilii confessionem epistola emissam Papae tradidit. Papa illos in communionem Ecclesiae recepit (Documenta ex archivo Vaticano). Unde Alexander VII. die 25. IV. 1661 rescripsit „Venerabili Fratri Basilio, archiepiscopo Hercegovinensi . . . "

Deinde affertur fac-simile epistolae Basilii Ostrogensis ad Clementem X de d. 3. I. 1671., in qua a „Sancto Basilio SS. Pontifices dicuntur a Deo electi, apostolis aequales magistri fidei christianae, successores s. Petri, oecumenici magistri, doctores doctorum, patres patrum, a Spiritu S. inspirati. Alexander VII. Basilio dono dedit crucem et Clemens X. calicem.

Quorum documentorum authentiam agnoscunt fere omnes historici Serbi (Dr. V. Corović, I. Ruvarac, L. Vinković, Dr. R. Grujić, Dr. V. Petković). Solus Nic. Milaš, qui scripsit quasi librum apologeticum „Sanctus Basilius Ostrogensis — solutio unius casus ex Sancti vita", impugnat authentiam. Sed eius rationes sunt logicae tantum cavillationes. — Nota Redactionis.

Vrlo je zanimiva povijest odnošaja hercegovačkog mitropolita Vasilija Jovanovića, koji se još zove „Ostroški Svetitelj" i koji se pojavljuje kao mitropolit god. 1639, prema papama Aleksandru VII i Klementu X. U njegovo vrijeme razgorio

se veliki kandijski rat između Venecije i Turske (1645—1669) ne samo na moru, nego su ga Turci prenijeli sa svim strahotama i na kopno paleći i uništavajući bitak i opstanak našega naroda u primorskim krajevima. Dolina rijeke Trebinjčice u Hercegovini, koja je bila vazda poprište kršćanskih ustanaka protiv turskih nasilja, nalazila se na domaku mletačkog posjeda. Ona je bila u žarištu krvavih kopnenih borbi između jedne i druge vlasti. Simpatije kršćana bile su na strani Mlečana, koji su nastojali organizirati kršćanski otpor pomoću franjevaca i pravoslavnih manastira, koji su se nalazili u blizini primorja. I opet je među kršćanima na Balkanu želja za kršćanskom slogom i kršćanskom solidarnosti buknula kao živa vatra, koju niko nije mogao zaustaviti. U borbi protiv Turaka zaboravilo se na stare razmirice i sad se s katoličke i s pravoslavne strane radilo samo oko toga, da se postigne jedna duša i jedno srce u obrani protiv ljutoga nekrsta.

Pismo Vasilija Jovanovića papi Aleksandru VII.

U središtu ovih događaja stajao je Vasilije Jovanović. Da čujemo prije svega, što nam o njemu pričaju povjesni izvori i povjesni pisci! Isusovac Jacopo Coleti, pomagač isusovca Danijela Farlati, u djelu „Illyricum Sacrum" (VI, 315), za koje veli Dr. Ferdo Šišić, jedan od naših ponajboljih historičara, da „ide u red najodličnijih produkata ukupne svjetske historiografije, a navlaš crkvene" i da je „u njemu sabrano golemo mnoštvo izvora ne samo za crkvenu, nego i za političku historiju balkanskoga poluotoka, a naročito Dalmacije, i to od najstarijih vremena sve do XVIII. vijeka, a od kojih se danas mnogo njih već izgubilo" (Priručnik izvora hrvatske historije, Zagreb, 1914, I, 78. 79), pripovijeda nam o odnosima Vasilija Jovanovića prema papi Aleksandru VII (1665—1667) slijedeće: Za vrijeme Andrije Savina, biskupa Trebinjsko-Makarskoga, koji je bio redovnik reda Sv. Franje i upravljao biskupijom od 1647—1661., pošao je u Rim iguman manastira Sv. Marije u Tvrdošu kod Trebinja, gdje se nalazila mitropolitanska stolica Vasilija Jovanovića, ispovijedio katoličku vjeru i iskazao poslušnost papi Aleksandru VII u svoje ime i u ime kaluđera svoga manastira. Ujedno je papi predao pismo mitropolita Hercegovačkog Vasilija i njegova brata. Papa Aleksandar lijepo je dočekao izaslanika i primio u kato-

ličku crkvu igumana, kaluđere manastira Tvrdoša i mitropolita s njegovim bratom. Ujedno ih je preporučio katoličkim predstavnicima u primorskim krajevima, koji ih moraju smatrati pravim katolicima i iskazivati im bratsku ljubav i naklonost. Tik pred svoj odlazak iz Rima zamolio je iguman manastira Tvrdoša kardinale kongregacije De Propaganda, da se kaluderima njegova manastira dozvoli dolaziti u stanovitim rokovima u Rim, da mogu na taj način obnoviti ispovijest katoličke vjere, iskazati papi poslušnost i tako utvrditi uniju. Kongregacija je na ovu molbu odgovorila, da se dozvoljava dolazak dvojici kaluđera u Rim iz manastira Tvrdoša svake četvrte godine. Oni će sa sobom donijeti dokumenat o ispovijedanju vjere i o pokornosti papi.

Da se sačuva uspomena na ove činjenice, zapisao ih je sekretar kongregacije M. Alericije u posebnom dokumentu, stavio u arkiv, odakle ih je Farlati ispisao i objelodanio.

Iz ovoga dokumenta ne može se razabrati, koje je godine iguman manastira Tvrdoša putovao u Rim: da li na početku, u sredini ili na koncu biskupovanja Andrije Savina. Isto se tako ne zna, kako se zvao taj iguman. Iz dokumenata se jasno vidi, da je kaluđere i Vasilija Jovanovića na ovaj korak pripravio i sklonuo sam biskup Andrija Savin, koji je podržavao veze s manastirom i s mitropolitom.

Međutim iz dokumenata, koji se nalizi odštampan kod Augustina Theinera (Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium II, 160. 161), vidi se, kad je iguman manastira Tvrdoša putovao u Rim, kako se zvao i kojim katolicima je papa Aleksandar naročito preporučio manastir Tvrdoš i mitropolita Vasilija Jovanovića. Taj dokumenat naime sadrži pismo pape Aleksandra VII „časnom bratu Vasiliju, nadbiskupu Hercegovine" koje je pisano 25. aprila 1660. Prema tomu mora se uzeti kao sigurno, da je iguman putovao u Rim koncem godine 1660 i tamo se zadržao sve do konca aprila 1661. U papinom pismu zove se delegat manastira Tvrdoša i mitropolita Vasilija „ljubljeni sin Ćiril, toga manastira Trebinjskoga iguman". Papa Aleksandar u pismu ističe, da je pažljivo i blagohotno saslušao igumana Ćirila, koji je pomnjivo

izvjestio o prilikama u Hercegovini. Prije svega je papi bila mila i draga vanredna revnost mitropolita Vasilija, kojom poštiva rimsku stolicu i prvaka apostola u poniznosti osobe Aleksandra VII. On s osobitim čuvstvom očinske ljubavi cijeni revnost mitropolita u radu oko spasenja duša i njegovu pastirsku brižljivost. Dokazi papine naklonosti i ljubavi prema mitropolitu ne će nikad uzmanjkati, kad će biti potrebito. Papa dalje naglašuje, da je mitropolita i manastir, kako je Vasilije u pismu zamolio, preporučio, kako valja, rektoru i savjetnicima dubrovačke republike. Na koncu papa veli, da je spreman dati pomoć Vasiliju i narodu, koji stenje pod teškim jarmom nevjernika. Njihova bol je i njegova bol. Iguman Ćiril da će sve to i ostalo o brizi papinoj i o njegovoj dobroj vòlji izvijestiti. Papa želi, da Vasilije vjeruje u ovaj izvještaj. Na koncu daje papa blagoslov Vasiliju i svima kaluđerima Trebinjskoga manastira. Pismo je datirano u palači kod Svete Marije Snježne u Rimu.

Iako nam nije sačuvan ili se do sada nije mogao pronaći original pisma Vasilija Jovanovića na papu Aleksandra, što ga je poslao preko igumana Ćirila, ipak se sadržaj toga pisma dade potpuno rekonstruirati iz dokumenta, što ga je zabilježio u arkivu De Propaganda sekretar M. Alericije, i iz odgovora papina. Na osnovu tih dvaju dokumenata sasvim je historijski sigurno, da je mitropolit u ime svoje i u ime manastira Tvrdoša kod Trebinja ispovjedio katoličku vjeru priznavši papino poglavarstvo i obećavši mu poslušnost. On je papu Aleksandra VII štovao kao nasljednika prvaka apostola Petra.

Vasilije u svom pismu bio je zamolio papu Aleksandra, da mu ne samo pošalje pomoć u teškim nevoljama, nego da njega i manastir preporuči Dubrovačkoj republici. Papa je toj želji odmah i udovoljio, jer je istoga dana 25. aprila 1661 upravio pismo: „ljubljenim plemenitim sinovima rektoru i savjetnicima Dubrovačke republike." Papa u tom pismu ističe: Iako ne sumnja, da će Dubrovačkoj republici biti mnogo draži i miliji Vasilije, nadbiskup Hercegovine, sa svojim Trebinjskim manastirom nakon toga, što je priznao istinu prave vjere i što je iskazao pokornost Svetoj Stolici ipak ga preporuča. Papa je siguran, da će Dubrovačka republika mitropolitu i manastiru Tvrdošu

iskazivati ne samo ona dobročinstva i darežljivost, koju je i do sada iskazivala, nego da će tu darežljivost i blagohotnost uvećati. Tako će oni, koji se već sada nalaze u jedinstvu katoličke Crkve, biti spremniji svetu vjeru potpuno prigrliti (Theiner ibid. 161).

Vasilije Jovanović i Klement X.

Deset godina iza ovih događaja sačuvano nam je u originalu vrlo važno pismo istoga mitropolita Vasilija Jovanovića papi Klementu X (1670—1676). To se pismo nalazi odštampano kod Theinera (Vetera Monumenta Slav. Merid. o. c. II, 201. 202), ali jer Theinerov tekst ima dosta pogrješaka; jer nije iznio pečata, koji je pod dokument udaren, to sam zamolio god. 1929. Anđela Mercati, prefekta Tajnog arkiva Svete Stolice, da mi pošalje fotografiju dokumenta, što je on najspremnije i učinio i naglasio, da je sada signatura dokumenta: Archivio Vaticano, Vescovi, 57, fol. 8, dok mu je stara signatura bila: Vescovi 54, fol. 6, a ne 5, kako to označuje Theiner. Osim toga Theiner griješi, što veli, da je pismo upravljeno Klementu IX, dok je ono upravljeno i moglo biti upravljeno samo Klementu X, jer je napisano 3 januara 1671, kad je bio papom Klement X. U dodatku iznosim faksimile dokumenta, a ovdje evo transkripcije od riječi do riječi:

„Iže višniago Boga promišleniem Vseprjeosvjaščenomu i Bogom izabranomu i apostolom ravnoprestolnomu pastiru i naučiteliu oplećenomu (općenomu?) svete vjere karstianske, Svetoga Pjetra Namjesniku i vaselenskomu učiteliu, nastavnikom nastavniku, ocem ocu, nadahnujemu svjatago Duha, izabranomu Gospodinu i gospodaru našemu Klimentu Desetomu Papi i svoj ostaloi rimskoi gospodi ot nas Vasilija, Mitropolita Hercegovini i Zahlmij, i ot nas igumana Atanasija i svje ostale braće naše monastira Svete Gospe u Trebiniu nisko poklonene tvoego priestola podnožiu celovane.

A po tom, Sveti Oče, kršćanstva kruno i diko i pohvalo, razumliela e vaša svjetinia naše tuge i nevole, koe ot prokletieh Turaka trpimo na ove strane za ova rati, ščo smo podnieli mi i naaši liudi; u koioi tuzi i nievoli ne uzdamos u drugoga njego u Gospodina Boga i u Tebe, Sveti Oče, i pravo utešenie i da će nas svjetie

Tvoe molitve pomoći i blagoslov, koi primismo grješni, da bismo vjeru sačuvali, Svjeti Oče!

Tukli smo se i po gorah krili i po spilah. Koi uboden, koi obešen, koji na kolac naben imaiući prjed oči, ščo učini Svjeti Atanasie i ostali svjeti mučenici i ispovjednici ot nepriaznika progoneni.

I tako ot Gospodina Boga doće nam pomoć tere nevolni ostaosmo i k manastiru se prikupismo i u niemu prjed krstom, koi nam e poslao Svjeti Otac, koi e bio Aleksandar, namjesnik svjetine Tvoe, i neprestano Boga moliti, da Ti slavu umnoži mnoga leta, podai stadu svojemu pastira dobrago, udrži, posvjetilišča čineći pljemenitom čašom, koiu nam takoće kako obileže Vaše liubavi poslaste.

I hoćelismo otdavna poslati našu braću, da bi sveta mesta pohodili i Svetini se Tvoei poklonili i tuge naše pokazali, ali Sveti Oče, niesmo smeli od Turaka, eree bila rat, a sade neka samo znaš, svetlo slunce, poslasmo dva naša ista brata: popa ieromonaha Filipa i popa ieromonaha Simeona, da se u Svjetine Tvoe blagoslove va mesto vaseh nas.

I dobrota e Vaša otrjedila, da nam bude dati milostinja, kada bismo poslali naše kalućere. Sade ih šlemo ista naša dva kalućera i šlemo našu istu knigu, koia nam je otrjećena ot prijestola Vašego i u knizi upisata plemjenita milostinja, koiu niesmo primili ima 9 godina dana. Boeći se Turaka niesme smeli dohoditi i Svetini se Tvoei pokloniti.

Naipreosvješčena glavo, svetitjelju Boži, primi bratiu našu i pomozi nam, eliko to Duh Svjeti nauči, erje nam se na veliko cerkvi trulo ukinulo i oko cerkve parasuri pokidali ot trješnie, koja ie bila na ove strane, a u turskoj oblasti mnogo harči trjebue, a mi ne imamo koieh (svoieh!) mnogo baščina, nego ščo prosimi po zemli te se tiem pomažemo, a Sveto Pismo kaže: svoiu cerkvu ne ostaviti, koia e bila čouvena po mnogo zemle.

Da Ti smo prjeporučeni, Svjeti Oče, a mi smo dužni, Tvoega svetiteljstva sluge, Gospodina Boga moliti i, kako e predato po ustavu Svetih Apostol, za Svetinju Tvoiu i ostalu rimsku gospodu, koi Tebe noge celuiu umileno poklanaemo.

I da sut pročee Vaše svetitelskie molitvi, da nas moguć pomoći"

Iza toga dolazi vrlo lijepo izradeni pečat, na kojem se vidi u sredini odar, na kojem leži Presveta Bogorodica. Oko nje se vidi osam apostola. Na gornjoj strani na nebu sjedi na prijestolju Isus Hrist sa dva anđela, koji dočekuju Mariju u nebu. Na rubu je napisano: „Pečat monastira Trjebinja, hram Uspenia Prjesvete Bogorodice." Oko Hristove glave je napisano: „Isus Hristos."

Iza toga dolazi ovo: „Pisa se u monastiru Blažene Gospe u Trjebiniu mjeseca ćenfara (januara) na 3. dan."

Godina, kad je dokumenat napisan, nije označena, ali iz toga, što Vasilije tvrdi, da kaluđeri manastira Tvrdoša nisu mogli dolaziti u Rim punih devet godina, pa kako je posljednji put bio u Rimu kod pape Aleksandra VII. iguman Ćiril 1661. godine, to se može godina ovoga drugoga posjeta u Rim odrediti ili 1670 ili 1671. Posljednja godina zapisana je kod Theinera.

Iz ove se poslanice jasno vidi, što Vasilije Jovanović drži sa dogmatskog stanovišta o papama. Oni su Bogom izabrani i apostolima ravnoprijestolni učitelji kršćanske vjere; oni su namjesnici Svetoga Petra i vaseljenski učitelji; nastavnicima nastavnici; ocima oci; nadahnuti Duhom Svetim.

Iz pisma dalje razabiremo, da je u ovo vrijeme bio igumanom manastira u Tvrdošu Atanazije.

Iz dokumenta se dalje doznaje, da je papa Aleksandar godine 1661. poslao Vasiliju u znak ljubavi i vjerskog jedinstva sveti Križ i da je papa Klement X. nadario Vasilija kalježem (čašom) kao obilježjem svoje ljubavi. Kao delegati fungirala su sad dvojica kaluđera svećenika: Filip i Simeon.

Ovaj posljednji možda je identičan sa Simeonom Ljubibratićem, za koga kaže Ilarion Ruvarac, da je bio najprije kaluđer u Trebinju, a onda vladika hercegovački do godine 1681 i da je kasnije postao beogradskim mitropolitom (O humskim episkopima op. c. 21, 22).

Autencija iznesenih dokumenata.

Autencija i historijski genuinitet ovih dokumenata stoji izvan svake sumnje. Tu su prije svega originali, koji se nalaze u arkivima i u kritičnim izdanjima dokumenata. Tu je nadalje povezan jedan dokumenat s drugim. Dokumenat, koji govori o poslanstvu

godine 1671, koji je napisan u ćirilici i proviđen redovitim pečatom manastira Tvrdoša, poziva se na dokumente iz godine 1661 i stoji s njima u najužoj vezi. Osim toga događaji, koji se u tim dokumentima pripovijedaju, potpuno odgovaraju onoj dobi.

I doista ni jednom historičaru nije palo na pamet, da prigovori autenciji ovih dokumenata. Jedan od ponajboljih novijih istraživaoca naše povijesti Dr. Vladimir Ćorović napisao je u „Glasniku zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini" (1911, 505—533) vrlo zanimivu studiju pod naslovom: „Hercegovački manastiri — Trebinjski manastir Tvrdoš", u kojoj kaže za hercegovačkog mitropolita Vasilija Jovanovića, da je iz političkih razloga „zajedno sa bosanskim mitropolitom Epifanijem (Stefanovićem) i banjskim episkopom Isaijom pokrenuo ponovo pitanje o uniji pravoslavne crkve s katoličkom. On je naime u tradiciji patrijarha Jovana želio oslobođenje hrišćana od Turaka i vidio je, da mu je to moguće samo pomoću katoličkih država Austrije i Mletaka i uplivom papinim. S toga da bi papu zadobio za tu ideju, on žrtvuje svoje dosadanje pripadništvo carigradskom patrijarhu. Tu ideju njih trojica javno istakoše 1648 godine u doba kandijskog rata" (ibid 510. 511). Iza toga Ćorović raspravlja ovaj predmet na osnovu dokumenata iz godine 1661 i 1671, pa dodaje, da papina pomoć sigurno nije izostala, iako se manastir nije tada nalazio u velikoj novčanoj bijedi, jer je baš u to vrijeme Vasilije kupovao neke zemlje, obnovio manastir Ostrog, dok je 30 kaluđera bilo u Tvrdošu.

Ilarion Ruvarac u raspravi: „O humskim episkopima i hercegovačkim mitropolitima do godine 1766 (op. c. 20) govoreći o mitropolitu Vasiliju navodi dokumente iz godine 1661 i 1671 prema Theineru i ne stavlja nikakvih sumnji u autenciju nego samo veli, da o tom predmetu ne može raspravljati u šematizmu.

Ove dokumente kao autentične smatra i Leontije Ninković u članku: „Spomenici manastira Ostroga" (Dan, Cetinje juni 1911, 86 apud Milaš, Sveti Vasilije Ostroški", 12).

Dr. Radoslav Grujić, profesor univerziteta, isto tako ni malo ne sumnja u autenciju iznesenih dokumenata. U „Narodnoj Enciklopediji" u članku „Jovanović Vasilije" kaže: „Radio je na narodnom oslobođenju, pa je u dva maha (1661 i 1671) i sa

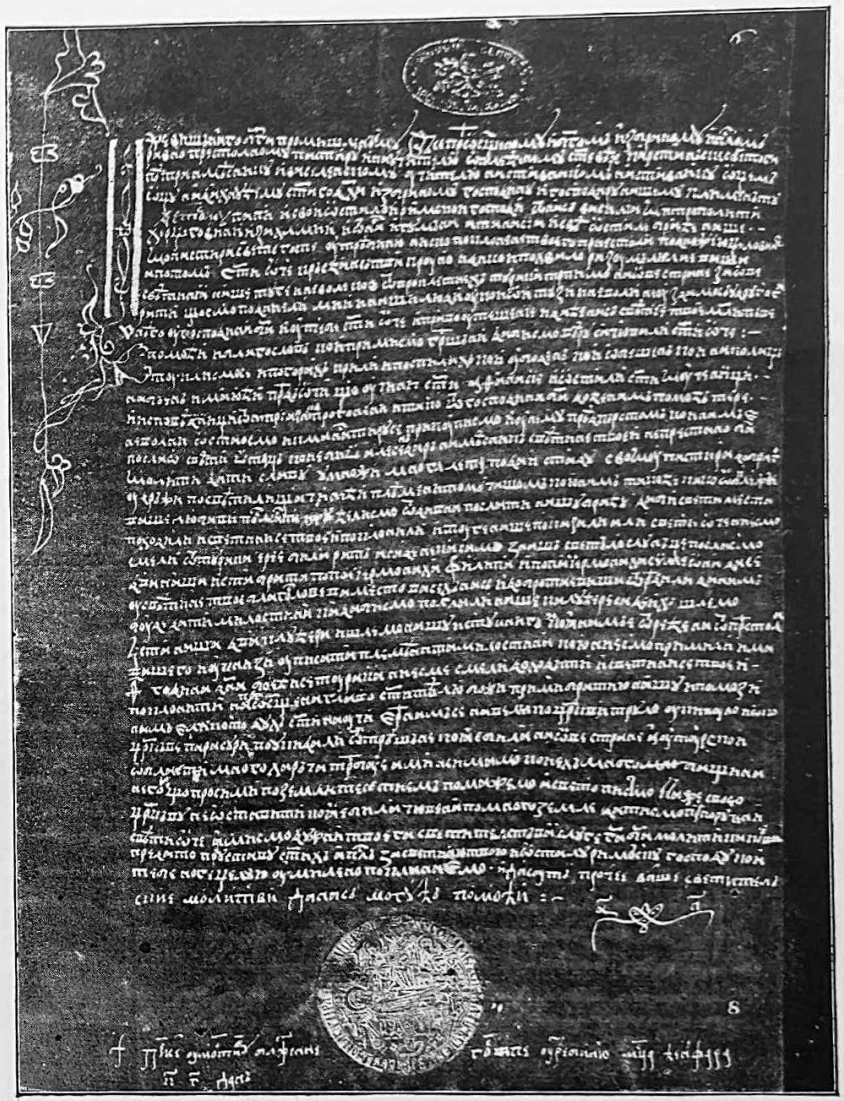

Pismo Vasilija Jovanovića Ostroškog papi Klementu X. 3. I. 1670 (1671)
Archivio Vaticano, Vescovi 57, fol. 8.

Rimom pregovarao o tome, i molio pomoć za crkve i manastire svoje eparhije. 1661 papa mu je poslao naročiti krst za Trebinjski manastir." Dakako da Dr. Grujić vidi u ovome samo političko pitanje, ali o tome nije sada govor nego o autenciji dokumenta, koju on otvoreno priznaje.

Petković Vladimir Dr, profesor univerziteta, u „Narodnoj Enciklopediji" u članku „Trebinje" (853b i 854a) priznaje autenciju pisama Vasilija papama Aleksandru VII i Klementu X.

Od ostalih pisaca spominju ove dokumente: Vjenceslav Batinić (Djelovanje Franjevaca u Bosni i Hercegovini, Zagreb 1881, II, 131—133), koji prema Theineru iznosi pismo iz 1671. god.; Vjekoslav Giorgić (Hrvati, Srbi i Dalmatini a Sveta Rimska Stolica, Trst 1860, 83) prema „Illyricum Sacrum" govori, kako se „po nastojanju Sabe biskupa Trebinjskoga mnozi kaluđeri u Trebinji i Vasilj biskup grčki Ercegovački (1647) sjediniše sa S. Stolicom pisavši knjige pune štovanja i privrženosti."

Kritika Nikodima Milaša.

Episkop Nikodim Milaš bio je jedini, koji je oštro ustao protiv autencije pisama Vasilija Jovanovića papama 1661 i 1671. g. u svojoj brošuri: „Sveti Vasilije Ostroški" (Razjašnjenje jednoga pitanja iz svetiteljevog života, Dubrovnik 1913). Kritika Nikodima Milaša protegla se na pune 102 stranice. Tu on više operira s raznim juridičko-fiškalskim formulama i zakučicama negoli sa metodom povjesne kritike. On na pr. navodi kao dokaz za falzifikat tih dokumenata i to, što Vuk Karadžić, Nikifor Dučić i Filip Radičević govoreći o mitropolitu Vasiliju ne spominju dopisivanje između mitropolita Vasilija i rimskih papa (17), kao da je njihova šutnja i nepoznavanje ovih dokumenata kakav pozitivni dokaz za apokrifnost! Osim toga Vuk Karadžić ne govori o tome kao historičar nego kao filolog i njegovo djeló „Primeri srpsko slav. jezika", u kojem govori o Vasiliju, izašlo je u Beču 1857, dok je Theiner izdao svoja „Vetera monumenta Slav. Merid." II tom. u Zagrebu 1875, dakle punih 15 godina kasnije, pa prema tomu nije se mogao Vuk zanimati s onim ćirilskim dokumentom, koji je izdao Theiner!

Nadalje Milaš iznosi protiv autencije i to, što ove dokumente ne spominju Filaret u svom djelu „Svjatye južnych Slavjan", koje je izdano u Černigovu 1865; što ih ne citira Golubinski u svom djelu „Kratkij očerk istoriji pravosl. cerkvej", koje je

štampano u Moskvi 1871; što ih ne spominje niti Martinov u djelu„ Annus ecclesiaticus graeco-slavicus", koje je djelo izdano u Bruxelles 1863 (Ibid. 17). — I tu treba kazati prije svega, da šutnja i nepoznavanje dokumenata ne može govoriti protiv njihove autencije. Zatim iz samih naslova tih djela se na prvi pogled vidi, da se ona nisu mogla zanimati ovako specijalnim pitanjem. Napokom sva su ta djela napisana prije nego li je Theiner objelodanio dokumente!

Nadalje Milaš donosi kao dokaz falzifikata ovih dokumenata poslanicu srpskog crkvenog sabora u manastiru Morači iz godine 1654, koja da se nalazi u arkivu Kongregacije de Propaganda pod signaturom: Lettere antiche, Bulgaria e Servia, Vol. 220, fol. 286 i koja, „mislimo, još nije bila štampom objavljena" (Ibid. 24). Na ovu posljednju opasku Nikodima Milaša treba naglasiti, da je tu poslanicu štampao već 1892. godine akademik O. E. Fermendžin u „Starinama" (XXV, 179—181) i da on nije ni malo posumnjao u njenu autenciju, jer nosi na sebi sve rekvizite originalnoga pisma pisana narodnim jezikom ćirilicom i ovjerovljena sa dva pečata: manjim i većim. Milaš krivo kaže, da je na ovoj poslanici označena godina od Hristova rođenja 1652, dok je naprotiv jasno napisana godina 1654, pa se slaže s godinom označenom u pismu od stvorenja svijeta sa 7162 (Ibid. 26).

I sada se Milaš znoji i trudi, da raznim doskočicama dokaže apokrifnost i falzifikat ove poslanice. Kao prvi dokaz navodi to, što o njoj nema ni spomena ni u pravoslavnim ni u latinskim pismenim izvorima, koji su do danas objavljeni. — Na to treba odgovoriti, ako bi neobjavljenost jednoga dokumenta bio dostatan razlog, da je on apokrifan, onda se ne bi ni jedan neobjavljeni dokumenat mogao proglasiti autentičnim! U ostalom ovaj „dokaz" Milašev pada i radi toga, što je dokumenat kritički ispitan i objavljen, kao što smo naglasili, među dokumentima Jugoslavenske Akademije u „Starinama".

Milaš nadalje bez ikakvog historijskog dokaza posve samovoljno tvrdi, da je ovu poslanicu sastavio neki „fratar Pavlin", pod kojim imenom se ima razumjeti rusinski grkokatolički monah Paulin Demski, koji je kod pećskih patrijara radio oko unije (cfr. De relat. Slav. Merid. cum S. Rom. S. Apost. Zagreb 1926, 4—6, 8—84, 128). Za njega kaže Milaš, da je možda imao i „falične pečate" (Ibid. 31—35).

Dakako da napada sa svim bijesom na potpisnika poslanice na pečatu Eutimija, mitropolita ariljskoga, i da se poziva na Fra Dominika Andrijaševića, koji da je isto tako imao „falične pečate", pa ih je tako imao i Pavlin Demski (Ibid. 35. 36). — Što se tiče Fra Dominika Andrijaševića, to smo opširno prikazali, u čemu se stvar sastoji, u Novoj Reviji (1930, 416—421).

Milaš kao dokaz apofrifnosti pisma saborskoga iz godine 1654 navodi i to, što ga Theiner ne spominje u svojoj zbirci. Tu je zaboravio, da je Theiner štampao dokumente samo iz Vatikanskih arkiva, kako on sam svjedoči u naslovu svoga djela „ex tabulariis Vaticanis deprompta et collecta", a ne iz arkiva De Propaganda, gdje se nalazi original poslanice. — Isto se tako ne može donijeti kao dokaz protiv njene autencije, što je ni Riceputi, ni Coleti u „Illyricum Sacrum" ne donose. Oni uopće ne donose ni jednoga dokumenta na slovenskom jeziku ćirilicom pisana, jer ga nisu mogli razumjeti!

Milaš tako hoće dokazati apokrifnost dokumenta iz godine 1654, da utvrdi apokrifnost pisma Vasilija papi Klementu X. 1671! — Dato, non concesso, da je dokumenat iz godine 1654 falzifikat, još ne bi odatle slijedilo, da je falzifikat dokumenat i iz 1671, nego bi to trebalo napose dokazati.

Na koncu navodi Milaš (39, 53) kao dokaz apokrifnosti Vasilijeve poslanice papi Aleksandru to, što Vasilij 1671 nije ni bio u manastiru Trebinju, pa nije mogao odatle ni pisati papi pisma. On da je u to vrijeme živio u manastiru Ostrogu. To ničim drugim ne može dokazati nego nekim pričanjem Nikodima Rajčevića arhimadrita ostroškoga manastira, koji da je u svoje vrijeme Vuku Karadžiću pričao, kako je Vasilije iz manastira Ostroga vladao Hercegovcima 15 godina. To opet nama svima priča Vuk Karadžić u „Skupljenim gramatičkim i polemičkim spisima (Beograd 1896, III, 432). Tu se među ostalim priča, kako se Vasilije u snu javio proigumanu župskog manastira, i kako ga je treći put „udario kadionicom u čelo, a iz nje prsnu vatra njemu u lice .U to se on trgnu iza sna pa rukama za lice, a to po licu sve rane od vatre i od bola ne može za njega da se prihvati" (Ibid. 433). — I sad su sva ta pričanja jača i važnija nego li historijski dokumenti, koji su kritički ispitani i koji svjedoče, da je Vasilije Jovanović iz Tvrdoša pisao papi pismo!

Protiv ove priče stoji naprotiv historijska činjenica, koju Nićifor Dučić u „Književni radovi" (o monastirima Duži i

Tvrdoš, 1—53) ispovijeda ovako: „Među tijem pouzdano se zna, da je od vremena mitropolita Visariona i pećskoga patrijara Jovana humska mitropolitska stolica bila u manastiru Trebinju, sve dok nije od turske najezde i nasija zapustio 1693—1708. Po tome je bila u manastiru Duži ma do 1766 g., a otada do danas postojano u Mostaru" (12). — Isti povjesni istraživalac iznosi pomen manastira Tvrdoša, u kojem se nabraja 25 srpskih mitropolita, a među njima na prvom mjestu Visarion, na osmom mjestu Vasilije (12. 13).

Dučić u „Književnim radovima" (knjiga II, Biograd 1842, 20. 21), kaže, da je patrijarha Gavrilo postavio Vasilija za mitropolita Hercegovine. U jednom srbuljskom evanđelju u manastiru Ostrogu nalazi se ovaj zapis: „Prestavi se svetopočivši vladika Vasilije zaholmski i skendetski 1671". — Dučić ističe, da je Vasilije posljednje godine svoga života proveo u isposnici stijene ostroške. Tu je i umro i niže današnje crkve sahranjen, a poslije cjelokupan nađen i za sveca objavljen.

Prema istom Dučiću bio je Vasilije god. 1667. vladika zahumski, kako se vidi iz napisa na vratima druge crkve u Ostrogu (Ibid. 22).

Vasilije jednim pismom iz godine 1666 ostavlja svu svoju imovinu manastiru u Ostrogu. U početku pisma se kaže: „Kako bih nekoje vrijeme u Ostrogu u pustinji i priložih usrdno svoj trud i svoje imjenije... I mnozi mi pakost deaše, ali Bog pomoščnik mnje bist na vasako delo blago" (Ibid. 23—25). Pismo je pisano izvan manastira Ostroga, što se vidi iz ovih riječi: „...koji služite Bogu i svetoj Bogorodici u Ostrogu u studeni stene toploti radi Božije" (24). — Budući da je Vasilije bio vladikom ujedinjenih eparhija Trebinjske (Hercegovačke) i od 1651. Nikšićke, to nije nikakovo čudo, da je boravio i u manastiru u Ostrogu između Podgorice i Nikšića, pa iz toga nikako ne slijedi, da nije živio i u starijoj stolici ujedinjene eparhije, u Tordošu.

Budući da Batinić, dakako bez ikakva historijskog dokaza, tvrdi, da je kod obraćenja Vasilija najviše radio Fra Ivo (Djelovanje Franjevaca u Bosni i Hercegovini, Zagreb 1881, II, 132), to Milaš drži opet bez ikakavog dokaza, da je taj neki Fra Mijo falzificirao dokumenat iz god. 1671 (58).

Na koncu donosi Milaš (61) kao peremtorni dokaz jednu bilješku, što ju je zapisao na koricama knjige: „Brevis notitia schismatis graeci et controversiarum orientalium", koju je izdao u Zagrebu 1764 Isusovac Ivan Šimunić, Vinjalić, koji veli za Vasilija, da je bio „un uomo molto pio e religioso, ma cocciuto scismatico e ostile al nostro ordine". — Ako i dopustimo autenciju te bilješke, treba naglasiti, da Vinjalić nije mogao znati niti za dokumenat, koji je objelodanio 1800 godine Coleti u „Illyricum Sa-Sacrum", niti je mogao znati za dokumente kod Theinera objelodanjene 1875, budući da je Vinjalić umro 1781. — Isto tako Vicko Zmajević, zadarski nadbiskup, koga također navodi Milaš (63 s) kao dokaz, nije mogao u svojoj raspravi „Specchio della verità" zapisati ove događaje, jer je umro 1745, dakle 55 godina prije izdanja VI. toma „Illyricum Sacrum" i 125 godina prije izdanja II toma Theinerova!

Iz svega se ovoga jasno razabire metod dokazivanja Nikodima Milaša. Protiv kritički ispitanih historijskih dokumenata, koje priznaju svi naučenjaci, donosi razna pričanja, stvara nemoguće kombinacije, poziva se na šutnju autora, koji su pisali prije nego su dokumenti izdani, psuje fratre i katoličke misionare, koji da su se bavili falzificiranjem ćirilskih spisa, krali pečate po čitavom Balkanu od pravoslavnih vladika i stavljali ih pod spise, koje su sami sastavljali u ime njihovo.

Sve je ovo tako neozbiljno i tako prepuno tendencije, da ne bi trebalo trošiti niti jedne riječi u obranu historijske istine, koja se sama po sebi najbolje brani, ali jer ih ima još danas, koji se pozivaju na ove „dokaze" Nikodima Milaša, trebalo je nešto kazati.

Vasilije je umro, kako smo spomenuli 1671. god. Nakon njegove smrti kaluđeri manastira Tvrdoša sa mitropolitom Savatijom položili su u ratovima Svete Lige protiv Turaka zakletvu Mlečićima i molili Austriju, da ih uzme u zaštitu. Radi toga su Turci 1693. posve razrušili manastir, koji su Mlečići u svoje vrijeme bili dobro utvrdili. Kaluđeri su se nakon toga odselili u Herceg Novi u primorju. Godine 1694. osvojili su Mlečići manastir i posve ga razrušili ,da ne dođe opet u ruke Turcima i da im ne služi kao zaleđe od obrane. Kad su se ratna vremena stišala, kaluđeri nisu mogli svi ostati u Herceg Novom, pa je jedan dio njih osnovao novi manastir pokraj Tvrdoša. Tako je postao manastir Duži (Ćorović op. c. 512—533).

Prof. Petar Grgec - Zagreb:

Teško vama, književnici...!

SUMMARIUM. — *„Vae vobis scribae..."* — Conditio hodiernorum scriptorum similis illae scribarum tempore Christi. Unde et illis eadem comminatio: „Vae vobis... hypocritae!" — Veritatem non amant. — Justitiam non defendunt. — Sensualitatem describunt. — Laudem tantum et propriam excellentiam quaerunt. — Vita moralis et ascetica est vere fons inexhaustus inspirationis poeticae. — Scriptor catholicus ideas christianas omnibus formis induere potest. —

Veličanstveno se završavao Isusov boravak na zemlji. Onako, kako je dolikovalo Bogu i Čovjeku. Svaka je Isusova kretnja značila kretnju gospodara vremena i vječnosti. Svaka je Isusova riječ imala vrijednost zakonika, o kojem je rekao sam Zakonodavac: „Nebo će i zemlja proći, ali riječi moje ne će proći."

U tim posljednjim danima prije muke i uskrsnuća čula se iz Isusovih usta i riječ:

„Teško vama, književnici i farizeji!"

Isus Krist, koji je drugačije svakomu čovjeku dobre volje obećavao mir, zadovoljstvo i blaženstvo, upotrijebio je ovdje tmurnu i tešku prijetnju. Božanstvenim je svojim ugledom osudio farizeje i utisnuo im na čelo definitivno za sve vijeke vjekova tako vidljivo i dubok žig, da im ga više nitko nije mogao skinuti. Pokvareni su se ljudi usudili da pokušaju spasavati dobar glas i Jude i Kaina i Lucifera, ali za farizeje ne će nitko da se zauzme. Kod njih osjeća i najpodlija duša, da bi svaki pokušaj rehabilitacije bio uzaludan.

No Isus je Krist spomenuo u svojoj prijetnji ne samo farizeje, nego i književnike. Književnike čak na prvom mjestu.

Što dakle? Imademo li mi pravo da preko tih riječi prijeđemo, kao da i nijesu izrečene? Ili se u njima nalazi smisao, koji vrijedi i za današnje književnike?

U prvi mah mogli bi se današnji književnici i uvrijediti, što ih uspoređujemo sa židovskim književnicima u doba Kristovo. Ta zar imade uopće kakve sličnosti izmedu neznatnih židovskih pisaca, koji se u latinskom Svetom Pismu zovu „scribae", i današnjih književnika, grofa Keyserlinga, Spenglera, Lewisa Sinclaira,

Ferrera i drugih srodnih gorostasa? Ne znači li to uspoređivati psa s konjem ili magarca sa slonom?

Uzalud se odričemo svojih židovskih prethodnika. Židovski „soferim" bili su mnogo sličniji današnjim književnicima negoli pas konju ili magarac slonu. Židovski su se „soferim" doduše služili primitivnijim književnim sredstvima, jer nijesu imali velikih beletrističkih i poučnih časopisa, nijesu imali milijunskih dnevnika i opće poznatih izvještajnih agencija. Njihov je rad bio manje produktivan, a više reproduktivan, jer su oni u glavnom bili tumači Biblije. Ali njihov je utjecaj na javno mišljenje bio razmjerno još i veći od utjecaja današnjih književnika, jer su u njima bile ujedinjene uloge i književnika i publicista i novinara i pravnika, a od česti i svećenika. Moćna sekta farizeja bila je njihovo djelo, a glavni je dio njihovih spisa ušao najposlije u golem zbornik „Talmud". Stari su dakle židovski „soferim" stvarali javno mišljenje ili utjecali na nj pisanjem i tumačenjem pisane riječi u glavnom isto tako kao i današnji književnici. Zato iste Isusove prijetnje, koje su izrečene protiv njihovih zloupotreba, vrijede i za zloupotrebe današnje štampe. I današnji dakle književnici, publicisti i novinari moraju ispitati svoju savjest i dobro promisliti, koliko zaslužuju da osjete na sebi bič božanske osude!

„Teško vama, književnici i farizeji, licemjeri!"

Licemjeri?!

Naša se umišljenost buni proti toga naziva. Htjeli bismo zaviknuti, da nijesmo licemjeri, nego svećenici istine i borci pravednosti. No ne će li nas nemaskirana zbilja utjerati u laž? Ne drže li se danas mnogi književnici, novinari i publicisti u štampi načela onoga francuskoga diplomate, koji je rekao: Bog je čovjeku dao jezik, da riječi sakriju misli? Danas mi lažemo i licemjerno stoput gore nego židovski „soferim" u doba Kristovo. Lažemo najprije prešućivanjem istine. Znademo za stradanje kršćana u Mehiku i u Rusiji, ali držimo „gnjavažom i ispucanom temom" pisati o tom česte članke. Čemu uznemirivati savjest novih pogana, koji bi ponovno mogli mirne duše hraniti „klerikalnim" lešinama šarane i somove u svojim ribnjacima? Lažemo još gore direktnim iskrivljivanjem istine. Uvijek se ponavlja ona priča o janjetu, koje je mutilo vodu vuku. Evropska štampa velikim dijelom ne živi za ideale, nego za novac i vlast. Mnogi su novinari i publicisti sprem-

ni da brane najgora zločinstva, samo ako se u njihovoj blizini pali tamjan pred žrtvenikom zlatnoga teleta.

O, kako je i danas aktualan Isusov usklik: „Teško vama, književnici i farizeji, licemjeri!"

Gdje su književnici, koji bi se jednako zauzimali za pravednost na svakom dijelu zemlje? Imade ih malo, vrlo malo, a njihov je glas većinom „vox clamantis in deserto". Sinovi su velikih naroda katkada savršeni nojevi, kada se radi o nepravdama, što ih trpe maleni narodi. Naše srce krvari, kada pomislimo na one u nebo vapijuće krivice, kojima su izvrgnuti Hrvati i Slovenci u Italiji. Pa tko je od velikih evropskih književnika sposoban da pođe tragom proroka Ilije, koji je nazvao Ahaba radi Nabotova vinograda ubojicom i otimačem, ili tragom proroka Natana, koji je rekao Davidu u ime Božje: „Zašto si prezreo riječ Gospodinovu čineći, što njemu nije po volji? Uriju Hetejina ubio si mačem i uzeo si ženu njegovu sebi za ženu, a njega si ubio mačem sinova Amonovih. Zato se ne će odmaći mač od doma tvojega do vijeka..." Čuvstvo je pravednosti u književnika velikih naroda često puta vrlo zakržljalo. Njima je samo po sebi razumljivo, da mali moraju trpjeti nepravde od velikih. Naprotiv veliki smiju da nemilosrdno zgaze male, ako se ovi usude tražiti svoja najelementarnija prava.

Odvratni su nam katkada do krajnosti neki književnici velikih naroda, kada dolaze u našu sredinu i pohlepno čekaju samo na to, da pljeskamo i kličemo „živio" njima i njihovu narodu. Pa još kad otvore usta i počnu pjevati himne sami sebi. Tetrebovi glušci, koji ništa ne vide i ne čuju osim svoje slave! Njihov je narod viši od Spasitelja, njihov je narod izbavio cijeli svijet, on nosi svima maslinovu grančicu vječnoga mira. A isti taj njihov narod ne bi po njihovu mišljenju pogriješio ni onda, kad bi cijeli svijet radi tobožnje svoje sigurnosti učinio robljem. Sinovi su malenih naroda sposobniji da shvate pravednost, koja vrijedi jednako za sve ljude, ali kad vide nepravde i sklonosti velikih, često se i oni podaju podlosti, puzavosti, osvetljivosti, laganju i licemjerstvu.

„Teško vama, književnici i farizeji, licemjeri, što zatvarate kraljevstvo nebesko pred ljudima, jer vi ne ulazite niti date, da ulaze, koji bi htjeli" (Mat. 23, 13).

Poput teških maljeva padaju nam ove riječi na dušu. Kao uvjet za ulazak u kraljevstvo nebesko stavio je Isus zapovijed, da

budemo prostodušni, bezazleni, vedri i dobri kao djeca. A novo doba hoće da odredi književniku potpuno oprečan ideal. Književnik smije biti prije sve drugo, samo ne smije biti prostodušan. Njegovom dušom moraju proći svi pokreti cinizma, frivolnosti, perverznosti. Živci mu moraju biti „istančani" nikotinizmom, alkoholizmom, kokainizmom. Njegovi junaci ne smiju biti „sentimentalni" t. j. plemeniti, jer je to tobože natražnjaštvo. Pod raznim naslovima, ali u biti u glavnom jednako, propovijeda se već više decenija kao vrhovni književnički ideal sjetilna opojenost i izrođena mistika po receptu Baudelairea, koji je slavio sadizam, grijehe proti naravi, satanizam, pakao i „crnu misu". Naravno, da taj ideal vodi sasvim drugim pravcem od puta evanđeoske dobrote i čvrste vjere.

Opasno je biti književnik u ovakvo doba.

Književnikovu dušu zapljuskuje neprestano plima i osjeka prenapetih svjetskih događaja. Širokim valovima prodiru u njegovo srce pored dobrih čuvstava nasrtljive strasti srdžbe, prezira, mržnje, oholosti i putenosti. I oni književnici, koji imadu dobru namjeru, znadu biti katkada slični liječnicima, koji obavljaju službu u području zaraznih bolesti. Samo neznatna neopreznost, i zaraza je i kod njih gotova. Pa tko onda da se ne okuži u strujanju tolikih bakcila? Tko da u tolikom kolebanju nađe trajan položaj ravnoteže za sebe?

Velika opasnost dolazi i odatle, što mi književnici možemo vrlo rijetko procijeniti sebe i svoja djela. Znamo da upadamo i u depresiju, ali smo ponajviše zaljubljeni majmunskom ljubavlju u ono, što napišemo. Teško kritiku, koji se usuđuje otkrivati nedostatke naših proizvoda. Našim ušima prijaju redovito samo ugodni glasovi. Tko nas hvali, tomu priznajemo kompetenciju da sudi o nama, pa makar bio neznalica. Tko nas kudi taj pripada neprosvijetljenoj masi, taj je filistejac, taj ima rđav ukus, pa makar ga cijeli svijet priznavao stručnjakom. Trebali bismo da služimo ideji, a mi služimo vrlo često svojoj osobnoj taštini.

Forma je sredstvo, kojim književnik postizava svoju svrhu. No forma znade biti i konačni cilj, za kojim idemo. Prepuni sebe i preuzetni radi svoje vještine preziremo mi katkada sve one manifestacije ljudske duše, koje ne odgovaraju našim formama. Molitva neuka čovjeka, izrečena iz punine duše i čista srca, ali u nespretnim rečenicama, može da bude gruba povreda našeg ukusa.

Propovijed zanosnog apostola vjere, puna ljubavi i serafskoga žara, ali bez kićenosti i paradoksalne frapantnosti, ne može naći milost u našim očima, jer mi ne vidimo u njoj ljepote. Najveće životne vrijednosti ne znamo staviti na njihovo mjesto, ako ne pristupaju u naše apriorne „estetske" kalupe.

No u isto vrijeme dobivaju kod nas nadljudske dimenzije kojekakve ćudoredne propalice, koje umiju spretnim govorom proškakljati naša osjetila. Naše oko mjeri više puta samo vanjštinu, a u unutrašnjost ne može prodrijeti. Budući da nam je duhovni vid zahirio, znademo se kojiput zgražati više nad neopranim rukama nego nad prljavom dušom. Osudnije riječi i osjećaje nalazimo za nezgrapan naklon nego za spretnu klevetu. Neugodnije nam je drugovati s priprostim poštenjacima nego s prepredenim lupežima. Darovitim književnicima opraštamo lako moralne zablude. Čitamo na pr. zbirku pripovijesti, u kojima se pretpostavlja, da su jedino seksualni užici vrijedan sadržaj života, a sve, što obuzdava tako zvanu „slobodnu ljubav", da je ružno i nečovječno. Svaki čas dobivamo pljusku po obrazu čitajući pogrde protiv redovništva, samostanskog odgoja, uzdržljivosti i drugih svetinja, a kad pišemo ocjenu o tom piscu, možda ćemo ga prekoriti tek radi „tendencije", kao da je to vrhunac onoga, što je u njega zlo. Odviše robujemo nekom „estetizmu". Radi forme stvaramo od književnika nekakva natčovjeka, koji bi imaó biti lijep i onda, kada se ogrešuje o moral i vjeru, a baš time navlačimo na se osudu Isusovih riječi:

„Teško vama, književnici i farizeji, licemjeri, što ste kao okrečeni grobovi, koji se izvana vide ljudima lijepi, a iznutra su puni mrtvačkih kostiju i svake nečistoće!" (Mat. 23, 27.)

Pa i onda, kada se obratimo Istini i Dobroti, vrlo se sporo udaljujemo od starih navika. Kod ispitivanja savjesti moramo često poniknuti nikom stideći se pred Bogom i pred cijelim svijetom bludnih želja, neumjerenih riječi, ružnih misli i taštih utvaranja. Nitko se ne zna osvećivati kao mi. Nitko nije skloniji od nas da se gradi nedužnom žrtvom tuđih progona. Kada polemiziramo s protivnikom, ne zadovoljavamo se time, da ispravimo njegovu zabludu, nego idemo za tim da utučemo svaki njegov moralni ugled i da mu zlobnim pogrdama i uvredama onemogućimo častan uzmak. Znademo biti žučljivi i zluradi, a utvaramo sebi, da smo energični i duhoviti. Pokazujemo disciplinu možda samo na jednoj strani, a inače puštamo drugim zlim sklonostima, neka se slo-

bodno pretvore u zmije i štipavce za našu okolinu. Pa kad u času iskrena gledanja zavirimo u svoju unutrašnjost, blago nama, ako možemo još ponoviti za sebe stihove Izidora Poljaka:

„A strasti se moje
Ko bikovi gojni
Otimlju Tebi,
Gospode!
Ja šibam ih bičem
Bodljikavim,
Pod jaram ih silim
Zakona Tvoga,
Da dahtajuć znojni
K Tebi me voze,
Gospode!"
(Na putu Gospodnjem)

Od uviđanja pogrešaka do popravka može put biti vrlo dalek. Kako da svučemo staroga čovjeka i obučemo novoga? Ta nemamo ni vremena za taj posao! izgovaraju se neki. Književnost je biljka, koja ne može uspijevati, ako se ne hrani najjačim snagama duše. Zato jedva čekamo časove najveće sabranosti, da možemo izvoditi svoje najmilije osnove. A ako velik dio tih časova posvetimo duhovnomu usavršivanju, zar ćemo imati dovoljno vremena za književnost?

Ovakvim bojaznima i izgovorima ne ćemo otkloniti od sebe težinu Isusove prijetnje: „Teško vama, književnici!" Zar ćemo naći opravdanim trgovca, koji bi rekao, da radi nestašice vremena nije mogao dovesti u sklad svoje poslovanje s etičkim propisima? A još manje možemo opravdati književnika, koji zanemaruje duhovnu kulturu. Književnik imade posla s tuđim dušama, on je neke vrste duhovni vođa svojih čitalaca, zato se od njega traži s potpunim pravom, da imade plemenito srce, oštar um, tankoćutnu savjest i razboritu čuvstvenost. Ako drugi ljudi dolaze do tih vrlina odgajanjem duha molitve, neumoljivim ispitivanjem savjesti, revnim meditiranjem, trajnom samozatajom i upotrebljavanjem svih sredstava posvete i milosti, onda pogotovu moraju tim putem poći književnici. Bez duhovnog života i askeze zaludu je sva borba za katoličku književnost. A ako je književnik prožet duhom askeze, ne će kod njega trebati drugih teorijskih razlaganja, on će i bez toga shvatiti, čime se katolička književnost razlikuje od nekatoličke.

Ne treba se bojati, da će nam duhovni život oteti vrijeme, koje je potrebito za književnost. Ta je predrasuda mučila nekada i glavnog ideologa nove njemačke romantike Rikarda pl. Kralika. No kada se Kralik obratio, uvidio je, da mu je duhovni život donio toliko vremena za literaturu, koliko ga prije nije nikada imao.

Druga još raširenija predrasuda jest ta, da katoličko uvjerenje mora dati književnosti oznaku velike monotonije. No u čem bi se ta monotonija očitovala? Zar u čuvstvima i raspoloženjima? Nipošto, jer je obrazovani katolički književnik sposoban da se uživi u sva čuvstva i raspoloženja, koja poznadu i modernisti, a osim toga njemu su pristupni i takovi pokreti uređene vjerničke duše, kojih modernisti ne poznadu. Zar bi se monotonija katoličke literature morala očitovati u plastičnim kombinacijama stvaralačke mašte? I tu je katolički književnik u stanju da obradi sve ono (dakako na svoj račun!), što obrađuju i modernisti, a osim toga duhovni će mu život dati i takve građe, koju modernisti preziru ili je uopće nijesu ni otkrili. Koliko li mu hrane za maštu može dati život s crkvenom godinom. Koliko li motiva može naći u svojem narodu. Kolikim li ga zamahom može duh ponijeti po svim katoličkim narodima i plemenima! Koliko li krasote može pronaći samo u misijama! Ni u upotrebljavanju tehnike ne treba se katolički književnik bojati nikakve monotonije. On se može poslužiti svim razumnim tehnikama tražeći uvijek takav način izricanja, koji odgovara ne samo njegovu karakteru i temperamentu, nego i predmetima, što ih obrađuje.

Može dakako i kod katoličkoga književnika doći do momenata stagnacije. No tomu nije kriva katolička književnost. Najteži su možda oni časovi, kada koji obraćenik okrene leđa prijašnjim kumirima, a još nije navikao da se kreće u carstvu svijetla, kamo mu je stupila noga. Slična se pojava opaža i u prirodi. Divljaka poprima u početku žalostan oblik, kada se na nju nakalami plemenita voćka. No kad svi sokovi šiknu u nakalamljenu mladiku, brzo se voćka razraste, i doskora je obaspu slatki i krupni plodovi, kakvi se kod divljake ne dadu ni zamisliti. Svi proizvodi oplemenjene katoličke književničke duše dobivaju svoj poseban biljeg. Ne očituje se individualnost katoličkih književnika samo u tako zvanoj religioznoj književnosti. Katolički su književnici slični donekle mitskomu kralju Midi, koji je pretvarao u zlato sve, čega se god dotaknuo. Razlika je dakako u tom, što je Mida svojom sposobnošću unesrećio sebe i druge, a katolički književnik donosi ljudima svojim otkrivanjem pravih vrijednosti trajnu sreću. Njegova se osebujnost očituje ne samo u crkvenim himnama, zahvalnicama, molitvama, pokorničkim psalmima, nego i u proizvodima svjetovna značaja.

Isus je pozvao židovske „soferim", da svoju sposobnost dadnu u službu pravoj Istini, Dobroti i Ljepoti. Nijesu ga poslušali, zato su bili odbačeni u izgrađivanju novoga čovječanstva. Bog njih nije trebao, nego ih je prepustio njihovu udesu. Namjesto njih izabrao je između sitnih i nepoznatih ljudi evanđeliste, crkvene oce, učitelje, filozofe i pjesnike, koji su najprije prihvatili duh pravoga života, a taj je duh onda stvorio i katedrale i koral i zakonike i veliku književnost. Tragika starih židovskih književnika čeka i današnje njihove nasljednike, koji vide vrhunac duhovnosti u novim talmudističkim propisima lažne teosofije i u pseudomistici „cvijeća zla", „umjetnog raja" i drugih podražaja rastrovanih živaca. Naprotiv katolički književnici mogu u početku biti onako nesretni kao umjetnici u katakombama, ali veliki duh njihovih nastojanja stvarat će iz sebe sve savršenija djela spajajući u najdaljoj konsekvenciji nebo i zemlju i ostvarujući onaj program, o kojem kaže Otkrivenje sv. Ivana:

„I kad uze knjigu, četiri životinje i dvadeset i četiri starješine padoše pred Zavjetom imajući svaki citaru i zlatne čaše pune tamjana, koje su molitve Svetih. I pjevahu pjesmu novu govoreći: Dostojan si da uzmeš knjigu i otvoriš pečate njezine, jer si bio zaklan i otkupio si nas za Boga krvlju svojom, od svakoga plemena i jezika i puka i naroda; i učinio si nas Bogu našemu kraljeve i svećenike, i kraljevat će na zemlji. I vidio sam i čuo sam glas anđela mnogih oko prijestolja i životinje i starješine, i broj njihov bijaše mirijade mirijada i tisuće tisuća, govoreći glasom velikim: Dostojno je Janje, koje je zaklano, da primi silu i bogatstvo i mudrost i jakost i čast i slavu i blagoslov." (Otkriv. 5, 8-12).

Petar Grgec

Radić fr. Ignacij, Herceg-novi:

Nudistički val na Jadranu.

SUMMARIUM. — *Nuditatis pestis in litore Adriatico.* — Emolumenta et detrimenta a balneis solis et maris in nostro litore. — Commotio nudistica in Europa: Helvetia, Germania, Gallia, Jugoslavia. — Crisis rationum a cultoribus nuditatis allatarum: pudor et verecundia sunt quid educatione acquisitum, cultus nuditatis promovet corporis sanitatem et minuit ardorem eroticum et sexualem, nullum scandalum. — Modus resistendi pesti nuditatis.

Žalosna je činjenica, da skrajna golotinja, sve više preotima mah. Za vrijeme kupališne sezone i kod nas, a u tako zvanim nudističkim poljanama po ostaloj Europi, golotinja poprimila je takve mjere i oblike, da ona ugrožava javni moral, ako se o privatnom već ne će da govori; ona prijeti da poput alkoholizma i maltuzianizma, postane socijalno zlo prvoga reda. Golotinja ili nudizam (nudus znači gô) postao je sistem; on hoće da se i kao teorija opravda razlozima zdravlja, veselja, naravitosti, dapače i razlozima etike. Konstatovati ćemo žalosne činjenice nudizma kod nas i kod drugih naroda; uočiti ćemo i pretresti njegovu ideologiju i znanstvenu pozadinu; da na kraju u kratko spomenemo, kako bi se mogli oprijeti valu nudizma, koji u zadnje vrijeme silno zapljuskava obale našeg Jadrana.

Kupališna sezona na našem Jadranu.

Košto su hotelieri i drugi sa privrednog pogleda učinili svoj bilans za kupališnu sezonu 1930, pokušajmo i mi učiniti taj bilans sa moralnog pogleda. Kupališna sezona ima svoju svijetlu materialnu stranu; ali žalibože imade i svoju tamnu moralnu stranu. Uzduž cijele naše jadranske obale, od Sušaka do Ulčinja, po našim otocima od Krka i Raba do Korčule i Lokruma; po nebrojenim našim žalima i plažama, navrvu kroz školske praznike, domaći i strani gosti, da se u toplom jadranskom moru okupaju, i da se na južnjačkom suncu prosunčaju. Tko da im zakrati toli naravske radosti i za umorne živce toli okrepljujućeg lijeka? Tko da im zaniječe mora i sunca, dražica i žala, što ih je majka priroda, inače u našim siromašnim krajevima, toli obilno prosula? Tim više, što i nama od njihove radosti pritječe ne mala materijalna korist. Primorske naše varošice i gradići poprimaju sve ljepši izgled;

po našoj rivijeri podižu se udobni hoteli i ukusne vile; popravljaju se putevi; uređuju se pristaništa; ozbiljno se pazi na čistoću i red; u saobraćaju sa strancima naš se primorski narod sve više usposobljuje da se okoristi tekovima tehničke kulture.

I moramo priznati, da materijalna korist koju nekim slojevima pučanstva donosi turizam, nije malena. Msgr. Radičević, presjednik Saveza kupališta i ljetovališta izjavio je da su godine 1920, stranci u našoj zemlji ostavili 700—800 milijuna dinara. (Hrvatska Straža 1930 br. 243). Unajmljuju se ne samo hoteli, već u nekojim mjestima i privatne kuće; nekoji proizvodi kao meso, riba, jaja, mlijeko, vino grožđe, smokve prilično se unovče; mnogi domaći kuhari, konobari, sobari, poslužnici obojega spola, nađu posla i zarade; ne samo državne željeznice i parobrodarska društva, već i druga prevozna sredstva kao automobili, barke i barčice na jedrima i na motoru, donose gospodarima ne malu korist. Promet stranaca je po našoj rivijeri, kroz jul i august veoma živahan i bujan.[1]

Na Jadranu i u manjim mjestima nastane nov život. Razne vrsti sporta kao kupanje, jedrenje, ribarenje, izleti i druge zabave natječu se, sa žarkim suncem, sa plavim nebom i toplim morem, našim raznobojnim gostovima zasladiti boravak u ovim našim stranama.

I kraljevska vlada, raznim odredbama, pogodnostima, potporama hvalevrijedno promiče turizam na Jadranu, od kojeg može narodu pritjecati znatna ekonomska korist. Dok mi sve ovo lojalno priznajemo, mi našem turizmu na Jadranu, koji imade za ekonomski preporod našega naroda toli krasne perspektive želimo najbolji procvat.

---

[1] Po statistici što ju je beogradska centrala „Putnika" uz pomoć računa vjerojatnosti, za zadnje 5. godina sastavila, posjetilo je naša ljekovita kupališta, ljetovališta i primorska kupališta, 1924 godine 189,830. osoba. Ova cifra konstantno raste do godine 1927, kada iznosi 293,654 (iz države 202,486), da sledeće godine padne na 263,620 (iz države 167,627), a prošle 1929. godine opet naraste daleko iznad 1927. na 333,218 (iz države 210,502). Ovi posjetnici proboravili su 1924. godine 1,529.123 noći, a 1929. godine 3,318.106 noći. Prema tome je broj domaćih i stranih turista porastao od 1924—1929 godine za skoro 70%, a broj provedenih noći za skoro 120 posto. Godine pak 1930 promet je stranaca podbacio kvantitativno i kvalitativno. (Jutarnji List, Zagreb, 24 XII, 1930. str. 26)

Ali kupališna sezona na Jadranu imade i svoju tamnu stranu, koja nas teško zabrinjuje. Na naš Jadran dolazi, velegradski i polugradski, inteligentni i poluinteligentni, u vjerskom i etičkom pogledu većinom liberalnim duhom zadojeni svijet. Taj svijet, sa tako zvanim gospodskim moralom, kad dođe u mala mjesta misli, da ga toplo sunce postavlja u položaj prebivaoca užarenih pojasa. Stanoviti gosti misle da kad dođu u naša tobože manje kulturna mjesta, da im je slobodno ne samo za vrijeme kupanja, već i za vrijeme sunčanja, dapače i za vrijeme šetnje i zabave istupati u takvom kupališnom odijelu ili bolje rečeno golotinji, da domaćem pučanstvu nemože biti nego na sablazan. Jer dok stanovnici užarenih pojasa mogu svoju djelomičnu golotinju donekle opravdati siromaštvom, tropskom vrućinom, običajem; nekoji gosti koji posjećuju naša kupališta, te se malne posve goli šeću po našim obalama, putevima i pristranima, ne mogu ničim opravdati tu, u pravom smislu drsku bestidnost.

Da mi ne izbjegne koja gorka a možda i nepravedna osvada, ustupam riječ uglednom crkvenom dostojanstveniku, koji je svoje znanje mogao crpati na licu mjesta (Rab, Malinska, Baška), od vjerodostojnih svjedoka. Presvijetli dr. Josip Srebrnić, biskup Krka, u poslanici upravljenoj vjernicima svoje biskupije dne 22 VII. 1930. pod naslovom ***Za poredak u našim kupališnim prilikama***, ovako piše: „Velik i često upravo sramotan nered vlada u našim kupališnim prilikama. Velik je nered, jer se muškarci i ženskinje zajedno kupaju. Velik je nered, jer nema skoro nigdje odjeljenih kabina, određenih napose za ženskinje, napose za muškarce. Velik je nered, jer se često opaža, kako na istim mjestima na žalu, gdje nema kabina, javno se svlače i oblače, pomješani jedni sa drugima, muškarci i ženskinje, a među njima djeca muškoga i ženskoga spola. Veliki je nered, jer se za kupališna odijela upotrebljavaju kostimi, koji su ispod svake kritike, te jednostavno gaze javni moral.

Velik je nered jer se u ovakim kostimima, muškarci i ženskinje pomiješani jedni s drugima nesmetano kreću na cestama i javnim putovima, iđu u njima na šetnju i izlete, u gostione i kavane, bifeje; pokazujući se njima u luci i na gatu, dok dolaze i odlaze parobrodi; stupaju ovako odjeveni u dućane, trafike i same javne urede. Pače dogodio se je škandal, da su ženskinje posve gole išle parobrodom na izlet i iskrcale se i vratile u mjesto posve gole.

„Velik je nered, što se u ferijalnim kolonijama u istom kupališnom mjestu i često na istim plažama javno svlače i oblače, druže, kupaju učesnici obojega spola.

Velik je nered, kad se pače na javnim plokatama i raskrsnicama igra nogomet dotično tenis u kupaćem kostimu.

A zar nije također nered, da se mogu ženskinje slobodno kretati po mjestu u muškaračkom odijelu; da nitko ne nadzire, dali su zakoniti bračni drugovi svi oni, koji se prijavljuju i žive zajedno kao muž i žena; da nema nikoga koji bi pazio na ženskinje, koje javnost kao demimondinje (milosnice) označuje; da ostaju šume i parkovi, gdje ih u kupališnim mjestima ima, u noćno doba bez ikakve kontrole i t. d.? Uopće mnogi stranci misle, da im je kod nas sve dopušteno; da su prosti svake spone čudoređa i uglađenosti; da ih prema nama ne vežu nikakvi obziri. Ponašaju se kako da su došli među neki zaostali ropski narod, komu su pojmovi o dobru i lijepu i pristojnu tuđi. To nas krvavo vrijeđa.

„Zadnja krčma u najzabitnijem selu vezana je obsluživanjem svih mogućih propisa, te se otvaranje radnje nikome ne dozvoljava, ako odnosni propisi nijesu uvaženi; samo za kupališta na našim obalama i za kretanje u njima nema propisa, makar se u njima gajio kult golotinje u najgorem smislu; makar morao moral domaćeg naroda stradati i propasti. Tko nebi protiv toga prosvedovao? Ja protiv nereda u našim kupališnim prilikama ovima javno i glasno prosvjedujem". Tako biskup Krčki.

Gornjem poraznom izvješću mogao bi pisac ovih redaka za prilike i mjesta (Boka) u kojima živi nadodati ovo: javnih kupališta ovdje nema i izgleda da su ona sasma suvišna. Ljudi, mlado i staro, muško i žensko svlače se uzduž morske obale svaki gdje koji hoće; premda se i uz morsku obalu neposredno stere cesta, a iza nje poredale se kuće.

Dapače se ljudi svlače kod kuće, pa u kupališnom kostimu prelaze na obalu, gdje se javno kupaju, a također javno, na očigled sviju prolaznika i sunčaju. Nekoji stranci prebace preko leđa kupališnu kabanicu, ali ju mnogi, napose ženskinje, ne pripašu oko bokova. Inače u kupališnom odijelu se ljudi slobodno po obali, po cesti kreću, kupaju, sunčaju, rade, ribare, vozikaju, napose mladići i djevojke zajedno, a da tomu nitko, nego možda sarkastičnim smijehom, ne prigovara. Ljudi su spram golotinje postali apatični, skoro ravnodušni. Na račun koje bestidnice prosipaju se nepristoj-

ne šale; ali bestidnicu ne smije niko uznemirivati, jer je izdana parola: stranci se ne smiju uznemirivati. Dosta je da se nečije oči pasu pohotnošću, a nečiji džepovi da se pune zlatom. *Venus et Mamon osculatae sunt.*

I tako se bestidna golotinja sve više širi. Što je jučer bilo skandalozno, danas se već trpi, a sutra će se odobriti. Nudistički val snažno je zapljuskao na našim žalima. A gdje je taj val začeo? Kako se on širi? Što je nudizam? Koja je njegova idejna pozadina? Koja stvarna korist? Da vidimo.

Nudizam u Europi.

Nudistički pokret i kao nauka i kao praksa, u zadnje vrijeme u nekojim evropskim državama poprima sve konkretniji i sve pogibeljniji oblik. Nudizam iz zdrastvenih i drugih razloga ide za tim, da za sada u zatvorenim poljanama i u kupalištima, ne samo za vrijeme kupanja i sunčanja, već i inače, djelomice ili posvema odbaci odijelo. Taj se je pokret iz Njemačke počeo širiti po Švajcarskoj i Francuskoj, a više manje i po drugim državama, osobito za vrijeme kupališne sezone. Nudizam svagdje hoće da pokaže, da su ga izazvale higijenske, sportske, estetske pa i etičke potrebe. Vidimo kakve je nudizam oblike primio u Njemačkoj, Francuskoj pa i kod nas.[2]

a) U ŠVAJCARSKOJ. Nudizam u Švajcarskoj, hoteći iskoristiti sunčano svijetlo i toplinu, ustanovi god. 1926 tako zvani *Lichtbund;* on se je ugledao na njemačku ligu za slobodni razvoj života: *Liga für Lebensgestaltung*. Švajcarski nudisti gorljivo su na početku širili njemačku smotru *„Lachendes Leben"* (Nasmijana lica); kasnije su sami osnovali smotru *„Die neue Zeit"*, elegantnu i veoma proširenu reviju, koja se oduševljava za integralni nudizam. Uprava lista javno pozivlje mlade ljude obojega spola da se dadu, dakako posvema goli, fotografirati, da se tako dadu upoznati, djevojke mogle bi tako naći i partiju. Fotografije se u listu reproduciraju, javno prodavaju, a negative ostaju kod Uprave lista. I naši zagrebački i beogradski ilustrovani listovi, ne samo za vrijeme kupališne sezone, kada se biraju razne *Miss Sava;* već i inače, reproducirat će fotografije nagih žena; takve ćemo naći i u

[2] Ove podatke vadimo iz izvješća što ga je u Les Documents de la Vie Intellectuelle, 2e Annee, napisao Maurice Gand, profesor na sveučilištu u Lille pod naslovom: Qu' est-ce que le Nudisme, str. 606—639.

izlozima ne samo gradskih knjižara, već i u izlozima seoskih trafika. Slike znadu biti potpuno gole; njihovi auktori htjeli bi nas uvjeriti da su to nevina nasmijana lica, koja se raduju životu i suncu, te koja da nemaju druge svrhe nego da prikažu ljepotu ljudskoga tijela a nipošto da pobude seksualnu strast. Švajcarski, ne samo katolici već svi dobronamjerni ljudi oštro su reagirali protiv takvih skandala, te se je našla i jedna liga *za obranu morala*, koja je porazbijala stalažu knjižare koja je takve prljavštine izlagala. Kad je gospodar knjižare protiv razbijača podigao tužbu, ovi su bili od kotarskog suda riješeni, ali je viši sud tu presudu kasirao; i sada na ne malu sablazan sviju prolaznika nemoral se slobodno širi, te se te bestidne razglednice na vidljivom mjestu izlažu.

b) NJEMAČKA. Ali koljevka nudizma je Njemačka; u njoj se je nudizam rodio, jačao, i izrastao do skoro nevjerojatne veličine. Kažu da u Njemačkoj imade do dva milijuna organizovanih nudista. U samom Berlinu imade do dvaestak grupa; te grupe nose značajna imena kao *Bund für Freikörperkultur, Bund für Vasserssport*. U tim ligama se slobodna kultura tijela ispoljava u kupališnom sportu. Socijalisti kao i nacionalisti, imadu svojih posebnih grupa; njihovi se članovi rekrutiraju iz radničkih odnosno iz građanskih slojeva. Nudistički savezi podigoše na obalama rijeka ili jezera svoje posebne takozvane nudističke poljane, gdje se muško i žensko, potpuno golo, kupa u vodi i na suncu, imajući jedno i drugo posebnu ambiciju da drugomu pokaže surazmjerno lijepo razvito tijelo, kojim se svi diče, košto se i tašta žena diči elegantnom i dragocjenom haljinom. Naravski da je tu stidljivost sasma zgažena i potrta.

U *Lunenburgu* postoji jedna nudistična sunčana škola *(Lichtschulheim),* kojom upravlja dr. Franzl, a čiji su pitomci, profesori i sluge potpuno goli. Škola je od države priznata. U *Berlinu* postoji također jedna gimnastička nudistička škola, koju pohađa do 5000 radnika i radnica. U toj se školi drže tečajevi iz anatomije, iz seksualne fisiologije, iz pedagogije uopće. U praznicima pitomci (mice) mogu se međusobno susresti na svojem zajedničkom kupalištu...

Državne vlasti toleriraju nudističke sastanke, kupališta, i njihove nudističke poljane, dok su zatvorene i ograničene na same

članove; inače, na pritužbu kojeg nemoralnog čina interveniraju kadgod i veoma oštro.

Novinstvo, informacija radi donosi o nudizmu periodična izvješća. Katoličke kao i protestanske organizacije, podržavaju protiv nudizma oštar opozicioni stav. Javno mnijenje je u nekojim mjestima ustalo veoma energično protiv tih drskih novotara te je ne rijetko silom rasturilo nudističke sastanke.

Teško je izreći jasan, precizan i objektivan sud o nudizmu u Njemačkoj. Mnogi iz gradskih masa, priključe se nudizmu, kako kažu radi imperiozne potrebe da se riješe zagušljivog gradskog vazduha, te da u vodi i u sportu, potraže tajnu zdravlja. Imade ih, koji čak u nudizmu traže neki moralni mir. „Neki misle da će u nudizmu naći zadnje desperantno sredstvo da prepriječe zloporabu erotskog mahnitanja" (Doc. l. c. 616). Prava je, doista moralna skvilibracija, pravo je duševno ludilo, kad se neko za vrijeme kiše baca u vodu samo da kiša na njega ne pada, i da se tobože ne skvasi. Kult golotinje koliko je protuprirodna, toliko je i nelogična činjenica, pa ona ne može drukčije svršiti, nego da seksualne sile samo iznakazi i degenerira.

c) U FRANCUSKOJ, gdje ateisti, socijalisti, neomaltuzianisti vrše prejudicijalni upliv na socijalni i privatni život, našao je nudizam također plodno tlo; premda nije on, košto u Njemačkoj, postigao toliko praktičnih rezultata. Francuski se nudisti za sada više zadovoljavaju propagandom žive riječi nego li akcijom. Oni nastoje uvjeriti svoje pristaše, kako se samo u posvemašnjoj golotinji može razviti potpuni život *(Vivre integralment* — i zdravi život — *La Vie saine et sage);* i zato izdavaju smotre i pišu članke pod gornjim naslovima. Sporadično, sad ovdje sad onđe zasnuje se po koja nudistička grupa, a i pojedinci pri kupanju i sportu istupaju u više manje integralnom nudizmu. Vlasti u Francuskoj ne toleriraju sustavno tjeranje nudizma, košto u Njemačkoj.

Po prilici je tako u drugim evropskim zemljama.

d) KOD NAS. Ima li kod nas nudizma? Izgleda da nema kod nas sustavno organiziranih nudističkih grupa; ali ih imade neorganiziranih; koji su za moral našega naroda više pogibeljni, nego li gore opisani, od država tolerirani, u posebnim poljanama ograničeni, nudizam, stanovitih moralno izrođenih klasa. Na našim

plažama, uzduž jadranske obale na očigled sviju prakticira se nudizam; koji nè poradi svoje posvemašnje integralnosti, ali svakako poradi svoje universalnosti i posvudnosti za moralni osjećaj našega naroda imat će kobnih posljedica. Ne vrijedi izgovor, „to je prosti i konservativni seoski narod!"; jer i taj prosti neprosvijetljeni narod osjeća, opaža, osuđuje što je bestidno i ružno; pa u tom osjećaju stidljivosti valja ga samo podržavati i uzgajati a ne „prosvjetljivati" košto to čine nudisti na nekojim jadranskim plažama, za vrijeme kupališne sezone. Što bi od toga naroda bilo, kad bi njegovi sinovi i kćeri slijedili primjer stanovitih prosvjetitelja? zašto da ne bude dozvoljeno i njima što je dozvoljeno stanovitim strancima?

Rekao sam, da izgleda da kod nas nema integralnog i sustavnog nudizma; ali je svakako činjenica da je val nudizma zapljuskao naše primorske obale; a taj val koji je došao sa sjevera, ostavio je na putu, na Jadranu naime, vidljivih tragova. U *Jutarnjem Listu* od 14 XII s. 5, prošle g. neko „ml" ušuljao se, kako on sam kaže u *„Hram Tepsihore"* na Prilazu i tu je na veliko svoje iznenađenje vidio „gdje se u ritmu kretalo sedam osam polunagih djevojaka u trikotima koje su bezazleno i škrto otkrivale mlade, jedva propupale draži...; one su bez natruhe frivolnosti tražile svoju ljepotu u plesnim pokretima". To je za izvjestitelja Jut. lista bila „škola tjelesne kulture, gimnastika i ritmika, koja se ispoljava u čežnji za čistom umjetnošću". I tu školu pohađaju ne samo djevojčice već i jedna „koja je zakoračila u sedmi decenij života".

Moguće da imade i drugdje takvih „hramova Tepsihore".

Nudizam i stidljivost.

Nudisti kažu da stidljivost nije naravska, već običajem, kulturom i uzgojem uvedena predrasuda; da stidljivost nije naravna, opće čovječna, već konvencionalna pojava. A čime to dokazuju? Stidljivosti, kažu, nema kod male djece; ona se kao instinktivna pojava, razvija uzgojem; naprotiv, slobodnim i naravnim razvojem svijesti i kulture, stidljivosti sve više nestaje, dok ona, napose kod nudista, potpuno ne iščezne. Treba samo prekinuti sa konvencionalnim uzgojem, i stidljivosti će brzo nestati.

Dozvoljavamo da kod malene djece nema osjećaja stidljivosti, košto kod nje prije razvoja svijesti, nema ni drugih etičkih osjećaja. To je svima jasno. Dozvoljavamo također, da se stidljivost koja je kao instinktivna pojava usađena u narav djece, razvila

uzgojem do *osjećajne* stidljivosti, kakva je n. pr. kod djevojke, na isti način, košto su se kod njih razvili i drugi etički osjećaji. Ali da se etički osjećaji, napose pak osjećaj stidljivosti uzmogne u djetetu razviti, treba da je taj osjećaj, kao sjeme, duboko u samoj naravi djeteta ukopan, od samog početnika naravi. Tako će se instiktivna pojava stidljivosti razviti u svijesnu, u etičku pojavu. Jedno je povezano sa drugim. Stanoviti nečisti pogledi, zle misli, grješne želje, kod djece su neodređeni pojmovi; pojmovi u rudimentarnom stupnju. Ti su pojmovi u svom razvoju relativni dobi, spolu i drugim vanjskim i unutarnjim okolnostima. Uzgoj će te osjećaje i pojmove razviti i verificirati u pravcu, da dođu do svijesno-etičkog duševnog stanja. Ono dakle što je bilo instinktivno, u samoj naravi usađeno mora da uzgojem postane svijesno, odnosno i moralno. I taj osjećaj stidljivosti, prema raznim socijalnim i individualnim prilikama, prema okolini, civilizaciji, dobu, spolu, primiti će više manje izrazite oblike, više manje obvezane moći; ali ipak svi ti razni oblici, biti će izrasci na jednom zajedničkom panju, a to je sama ljudska narav. Kod životinje nema te sposobnosti, pak bi bilo uzaludno kod nje uzgajati stidljivost.

Rekao sam, da je taj osjećaj stidljivosti relativan u stanovitom smislu. Muhamedanka se boji u javnosti otkriti svoje lice; naprotiv se napuljska majka ne stidi da javno otkrije svoje prsi da nadoji svoje dojenče. To drugo ništa ne znači nego da je stidljivost podložna kontroli razuma; stidljivost mora biti razborita; pak će zato nerazborita biti stidljivost i jedne i druge gorispomenutih žena; jer se Muhamedanka previše krije, a Napuljka se bez razloga možda i previše otkriva.

Stidljivost nije drugo nego neki sveti i opravdani strah ispred grijeha. Pošto se je iza istočnoga grijeha, seksualni nagon riješio svojih naravnih spona, te on lako i mimo naše volje prevrši mjeru, to moralni ljudi, eda ih seksualni prohtjev ne iznenadi, boje se i same sjene grijeha i nereda; oni se stide. Imade cvijeća, koje ispred prejakog sunčanog žara zatvara svoje latice; imade cvijeća, koje ne trpi ni najmanjeg vanjskog dodira (mimosa pudica); tako imade i čistih duša, koje na polju seksusa zaziru i od pretoplog sunca i od prejakog svijetla; sve protivno nego to čine nudisti.

Stidljivost naravna je obrana nevinosti djevičanskih duša; ona je instinktivni strah ispred grijeha i nereda; i taj svijesni i moralni bijeg ispred pogibelji, malo pomalo kod starijih ljudi prelazi u razboritu stidljivost, koja primjenjena okolnostima mjesta i vremena, dobi i profesiji temperamentu i ćudi znati će pogledom na seksus naći svagdje pravu mjeru, koja eros spasava i oplemenjuje. Iz svega je ovoga jasno, da nije stidljivost konvencionalna laž; već je ona fiziološko-moralna pojava čovječje naravi, koja seksualni nagon drži u svojim naravnim granicama.

Najbolja potvrda gornjoj istini jest činjenica, da su svi narodi, u prošlosti i sadašnjosti, izim shvatljivih izuzetaka, stidljivost poštovali i prakticirali. Već prvim ljudima kad su sagriješili, „otvore im se oči (duhovne) te vidješe da su goli pak si spletoše lišće od smokava i načiniše sebi pregače" (Gn. III, 7). Tako i drugi narodi drevne starine. Svi su pokrivali tijelo, jer to je „prirodni osjećaj etičkih zakona, pa se čovjek stidi od svega onoga što je nisko i po čemu spada u carstvo životinjskoga carstva." (Cikojević, Nova Revija g. IX. 168).

Nudisti upiru prstom u golu Veneru i na golog Apolona, na kojeg golog gladiatora pa na kojeg šumskog boga ili božicu, koji kipovi da su uzori klasične starine, pa odatle sa Vachetom izvode zaključak „da su grčki efebi i mladi ljudi voljeli se goli prošetati ispod trijemova, ponosni da mogu pokazivati svoje tijelo i njegove harmonične dijelove, koje, hvala fizičkim vježbama koje bi često prakticirali, držali bi uvijek u skladnom ravnovesju". Pro primo, za ove tvrdnje ne jamči nijedan povjesni dokumenat, kaže Gand (L. c. Documents, 633); zatim priznajemo da je antika u u dekadensi rado modelirala gola ljudska tjelesa, s tendencijom da prikaže ljepotu tijela i jakost njegovog mišičja, ali takva umjetnost nije sa životom imala nikakvo stika.

Niti je vrijedno pozivati se na golotinju kod tako zvanih naroda prirode, kod „šumskih" ljudi, u tropskim pojasima. Iznimni pojavi golotinja kod nekojih crnačkih plemena, moraju se više pripisati tropskoj vrućini, siromaštvu, otupljenju etičkog osjećaja, koji je običajem i tradicijom nekako zastario, negoli samom zahtjevu prirode, kako bi to htjeli nudisti. Ali i kod tih naroda, kao uopće kod svih naroda prirode, osjećaj stida nije sasma obamro, a tomu budi dokaz da i oni diskretno pokrivaju seksualna uda, i, što je glavno, oni i te kako paze na čistoću bračnoga života.

Ljudi su se uvijek odijevali ne samo da se zaštite od vremenskih nepogoda, od zime, od kiše, od vrućine, već da se i zaštite od

nenadanog razbuktenja seksualnog nagona, koji, održavanju vrste treba da je podložan razumu i Bogu. Zato pokrivanje tijela, odnosno stidljivost nije konvencionalna laž, nije uzgojem i običajem uvedeni prejudic; već je protivno istina da je nudizam drsko nasilje na zdravi narodni instinkt i na prirodni osjećaj čistoće.

Nudizam i Higijena.

Nudisti kažu: mi tražimo svoje zdravlje a zato je veoma prikladna i tako zvana sunčana kura, kupanje naime golog tijela u vodi i na suncu.

Dobro je; i mi, sa etičkog gledišta nemamo ništa protiv toga da čovjek *pojedinac*, na savjet iskusnog i savjesnog liječnika, upotrebi i sunčanu kuru, koju može mirne savjesti i sa realnom koriśću ovršiti i u zatvorenim, ili barem u osamljenim lokalima. Takav se individualni nudizam u koliko je opravdana i razložita potreba zdravlja, može dozvoliti. Ali iz ovoga ne slijedi, da mogu svi bez razlike, muškarci i ženskinje, na morskim plažama, ili u zatvorenim nudističkim poljanama obaviti sunčanu kuru zajednički, na očima sviju, kako to nudisti prakticiraju. Kolektivna heliotera-pia, za one koji sunčanu kuru zajednički obavljaju, s moralnog pogleda, može za mnoge biti uzrokom zamjenite sablazni i grijeha, pak se ona s moralnog pogleda ne smije dozvoliti. Nudisti doista kažu da valja biti prost, te ne tražiti zlo ondje gdje ga nema; ali baš ovdje vrijedi ona Spasiteljeva: „budite prosti kao golubice, ali i *mudri* kao zmije". U kolektivnom nudizmu može da imade zla; i ako ga nudisti, koji su sa Ničejem s one strane dobra i zla, ne vide. Ali moralno normalni ljudi, će oni biti zmijski mudri ako se takovoj pogibelji ugibaju.

Nudizam i erotizam.

Nudisti kažu da će posvemašnja golotinja samo otupiti prežarki erotizam. Bolje je, — kažu, povratiti se posvemašnjoj golotinji, nego slijediti modernu modu, koja podcrtavajući linije tijela, pruža čovječjoj mašti prigode, da dalje uobličuje i dotjerava pogibeljne predožbe o seksualnom organizmu, koje predožbe požudnu vatru samo podražuju. Naprotiv pri potpunoj golotinji mašta nema više materijala za daljne uzbuđujuće slike. Tako se požudna vatra gasi i konačno smiri. Tako oni.

Ovjerovimo ove čudne i smjele tvrdnje. Ni najmanje ne stoji tvrdnja da golotinja gasi vatru pohotnosti. Baš protivno: pogled

na golo tijelo, osobito na golo tijelo drugoga spola prouzrokuje moralne i fiziološke smetnje. Uzalud je to nijekati. I ako se nudisti u tom pogledu pozivlju na naviku i na otupljenje prežarkog erotizma, to može biti samo abnormalna pojava, isto tako abnormalnih ljudi, koja se i sa fiziološkog kao i sa moralnog pogleda može samo požaliti.

Pred malo vremena jedna grupa njemačkih liječnika, sakupljena pod presjedanjem dra. Aberhaldena, profesora fiziologije na sveučilištu u Hallu adresirala je javnosti ovu značajnu poruku: „Mi liječnici protestiramo protiv bludnje, koja uporno tvrdi da se prakticiranjem integralne golotinje i privikavanjem na istu, može otupiti erotizam. Nas liječnike i publiku zaštedite od takovih neistina. I ona neće postati istina, i ako nekoji u nju vjeruju. Mi spominjemo da je Seneka formulirao ovu tvrdnju: prestavljanje integralne golotinje ispred pune pozornice fatalno vuče dakadensu jednog naroda" (Volkswart, p. 119. Tako medicinska znanost. Kod Doc. 615).

Nudizam i sablazan.

Napokon nudisti kažu, da oni za sebe traže samo sreću i slobodu, uživanje i zdravlje; da oni neće nikoga da sablazne. Kad nudizam prakticiraju zdravi i normalni ljudi, ljudi slobodni i bez etičkog konvencionalizma, za njih je golotinja uvijek čista, uvijek vedra, košto su čisti i vedri oni koji ju prakticiraju. Nudizam prakticira najnormalnija kasta ljudi, pa se u njihovim nudističkim poljanama nije još mogao opaziti nijedan nečedan čin. Takvu si svjedožbu daju sebi nudisti.

Shvaćamo mi nudiste. Nudizam je oblik naturalizma. Naturalizam ili čista narav, ne priznaje istočnog pada; njemu je sve dobro što je naravno; a ono što je naravno ne smije se zametati nego slobodno razvijati. Stidljivost, košto smo vidjeli, nije za njih naravna pojava. Osjećaji morala i stidljivosti, to su za njih samo spone i okovi slobodnom razvoju seksualnog instinkta. Valja te okove pokidati, valja se riješiti zavora, koji hoće da osporavaju slobodni i kulturni razvoj čovječanstva. Nudisti u tom pogledu hoće biti putokrški ili pioniri novog morala. To je njihova ideologija; ali ideologija kriva, pogibeljna i sablažnjiva.

„Golotinja je čista i vedra, košto su čisti i vedri oni koji ju prakticiraju". To bi moglo vrijediti za nerazumne životinje; ali ne za čovjeka, koji se *naravski* stidi svega onoga što je nisko, i što

ga stavlja u red životinjskog carstva. Ne valja zaboraviti da seksualni nagon kod čovjeka odmetnuo se je vodstvu duha; i plemenit i duhovan čovjek, duboko ćuti poniženje, koje nastaje od toga, što puteno uzbuđenje lako prevrši svoju mjeru i svoju svrhu. Zato plemenit duhovan čovjek, držati će požudu pod uzdom mrtvenja i Božje milosti. Vedrina duha je gospodstvo duha, a ne robovanje. Slobode nema bez žrtve.

Nudisti će protestirati protiv ovako „zlobnih" insinuacija; jer da se na njihovim nudističkim poljanama nije mogao opaziti nijedan nečedan čin. Ala, smo si ga zahvalni nudistima, da su nam ponovno na zemlji otvorili zemaljski raj, gdje mogu ljudi ponovno istupati potpuno goli, košto su potpuno goli istupali prvi ljudi. Nudisti su iza pada promjenili krv i mozag svojim pristašama, i naturalistička originalna nevinost povratila se je ponovno na ovu nesretnu zemlju!

Napokon nudisti kažu da oni neće nikoga da sablazne. Ali oni svojom golotinjom sablažnjuju svakoga, koji ne misli i ne radi kao i oni. To je *scandalum datum*. Ja mislim da nudisti nijesu toli naivni da toga nebi razumjeli.

Kako da se nudističkom valu odupremo.

Teško je kazati, kako da se, sve to više rastućem nudističkom valu odupremo. Mi katolici možemo operirati samo uzgojem moralne svijesti, i to žalibože kod ograničenog broja osoba. Glas naš zamire u pustinji košto je zamirao glas Ivanov kad je iz pustinje pozivao Izraelce da pokorom utiru put Mesiji! Današnjem materijalističkom i naturalističkom vijeku propovijedati pokoru, čednost, stidljivost, jest neke vrsti anakronizma, barem za one koji su zaplivali blatnim vodama seksualne razvraćenosti. Elementarna sila zla, sve više raste; sve su rjeđi oni, koji bi mogli i htjeli, odupriјeti se bujici, koja ruši sve nasipe moralne pristojnosti. Najmanje ćemo naći razumijevanja kod onih, koji traže samo korist, a to mogu biti same uprave ljetovališta i kupališta.

Zar da onda skrstimo ruke? Ni najmanje. Protiv zla se moramo boriti, ma bilo i samo radi toga da nas ono ne zahvati. Tko se aktivno ne bori taj mora da podlegne. Što dakle da radimo?

Preko Katoličke Akcije, sredstvom raznih religijozno vjerskih organizacija, nastojmo upozorivati uže (članove) i šire (preko članova) krugove, sve dobromisleće građane, na pogibelj koja nam, napose na našim jadranskim plažama i od još neintregalnog

nudizma prijeti. Ja mislim da ćemo u tom pogledu, kod roditelja, koji su zabrinuti za moralno zdravlje svoje djece, naći razumijevanja i potpore. Sa raznih govorničkih tribina, valja u crkvi, u školi i u drugim sjelima, ponovno osobito za ljetne kupališne sezone upozorivati dobromisleće ljude na nerede i sablazni i na pogibelj koja prijeti. U svakom mjestu imade uplivnih muževa i plemenitih gospođa, kod kojih živi staro poštenje i kršćanski ponos; treba ih samo oduševiti i organizovati; e se nebi zadovoljili, samo iz prikrajka indiferentno gledati na struju, koja sobom odnosi najčasnije vrednote naše, čistoću naime života i naroda; već i koji će se znati struji i oduprijeti.

Nadalje bi morali zainteresovati i sve naše općinske, banovinske i središnje državne vlasti, košto je to za svoju biskupiju učinio (žalibože još do sada bez željenog uspjeha) biskup Srebrenić; da bi i one, poput beogradske općine[3] u tom pogledu stavile reda. Do toga mora doći, pa će do toga doista i doći. Zakon za kupališta već se izrađuje. Kad svaka krčmica, svaki bife, svaka radionica, svaki dućan imade svoje propise, mora da ih imaju i naša ljetovališta i kupališta. Radi se o javnom dobru prvoga reda: spasiti u narodu čistoću života.

---

[3] Uprava grada Beograda (28 VIII, 1929, A. Br. 7718) izdala je naredbu, koja se proteže na Beograd, Zemun i Pančevo u kojoj se nalaze između ostalih ovi propisi.

Čl. I. 241. U opštim kupalištima ne mogu se kupati zajedno muški i ženske, već samo u odvojenim i ograđenim basenima.

Čl. 246. Odelenja za svlačenje i oblačenje moraju biti potpuno odvojena za muške i za ženske.

Čl. 254. Za kupanje muških i ženskih mora biti potpuno odvojenih odelenja. Gdje toga nema moraju se odrediti odvojeni dani ili časovi, kad će se kupati muški a kad ženske.

Čl 242. Muški kupači moraju imati muške kostime od 20. cm. više koljena do preko grudi, a ženski kupači moraju imati slične kostime sa dodatkom sukanja od pojasa do 20. cm. više kolena. Kostimi moraju biti komotni i pristojni. Kostimi od prozračne tkanine i uopće sablažnjivi kostimi se zabranjuju.

Čl. 243. Zabranjeno je dolaziti i zadržavati se u odelu za kupanje u bifeima i restoranima kod kupatila."

(Kod naved. dj. Poredak u našim kupatilima, str. 6—7).

Josip Stipančić — Sarajevo:

Katolička Bosanska Biskupija i neke njezine unutarnje institucije u prošlosti.

SUMMARIUM. — *De diocesi Bosnensi historia antiquior.* — Origines. — Sub juristictione metropolitae Antibarensis (Bar). — Subjicitur metropolitae Ragusano (Dubrovnik). — Episcoporum sedes tempore regum domesticorum. — Dominicani et Franciscani in Bosna. — Banus Stephanus pro autonomia ecclesiastica Bosnae. — Interitus Regni Croato - hungarici et dioecesis Bosnensis. — De archidiaconis in dioecesi Bosnensi .— Capitulum cathedrale.

1. Postanak katoličke bosanske biskupije.

Kakogod se za najstariju povijest Bosne može reći, da je pokrivena gustom koprenom, tako se isto može kazati za njezinu crkvenu povijest, da je sasvim tamna i nejasna. Da je to tako, glavni je razlog neobična oskudica vrela. Tradicija veli, da je u Bosni bilo kršćanstva još u davnim apostolskim vremenima, a došlo je ovamo iz Dalmacije. Dugo se ne zna ništa stalna o bosanskoj biskupiji. Na solinskom crkvenom saboru g. 530. i 532 spominje se „bestoensis ecclesia" i njezin biskup Andrija. Budući da se je Bistua nalazila kod današnje Zenice, to je Farlati punim pravom držao, da je bosanska biskupija.

Za seobe naroda i ostalih burnih vremena, što su imala da prohuje današnjim bosanskim stranama, ta je biskupija propala bez traga. Tek kasnije imamo pouzdanih vijesti i to sredinom XI. vijeka. U pismu pape Aleksandra II. od 18. 3. 1067. na dukljanskoga nadbiskupa Petra izrično se spominje bosanska biskupija: „...bosoniensem ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis". Ona je do tada bila spojena sa splitskom nadbiskupijom, kojoj su se pokoravali svi biskupi u okviru hrvatskoga kraljevstva. Spomenute se godine zgodi po splitsku metropoliju vrlo važna promjena: — sjeverni dijelovi hrvatske države otcijepljeni su od južnih u crkvenom pogledu tako, da je rijeka Cetina činila na neku ruku prirodnu granicu. Toj promjeni dala je povod velika ne-

sreća na moru, kad su se južno-hrvatski biskupi, ploveći na crkveni sabor u Split, potopili blizu Hvara. Navedena je nesreća samo povod, jer je pravi uzrok ležao mnogo dublje. Treba znati, da je politika dvaju zetskih knezova — Stjepana Vojislava i sina mu Mihajla išla za tim, da otcijepi južne hrvatske zemlje od sjevernih, pa da se na taj način stvori samostalna država, koja se u srednjem vijeku teško dade i zamisliti bez crkvene samostalnosti.

2. Bosanska biskupija pod metropolijom u Baru.

Iza spomenute nesreće na moru zatražiše stanovnici južne Hrvatske samostalnu metropoliju u Baru, što papa Aleksander II. i dozvoli citiranim pismom od 18. 3. 1067. Novoj su metropoliji podčinjene biskupije kotorska, palačka, svačka, drivatska, pulatska, srpska, bosanska i trebinjska. Od ovih biskupija ležale su: barska, svačka, drivatska, palačka, pilatska i kotorska u Zeti, trebinjska u Travunji, bosanska u Bosni, a srpska u Raši. To je bio onaj odsudni čas za Hrvate, kad je južni dio njihove države bio otcijepljen od sjevernoga. Kako je u taj južni dio stalo prodirati pravoslavlje, to se je u njemu sve to većma stalo gubiti ime hrvatsko, a prevladivati srpsko. Izgledalo je kao da se je riješilo pitanje, komu će pripasti južni krajevi na jadranskom moru, jer je ovo opstojalo otkada se je u pomenutim krajevima miješalo i jedno i drugo ime.

Doskora se zgodi po Bosnu važna promjena. God. 1067. ne spominje se dubrovačka biskupija među otcijepljenima, jer je i nadalje ostala u vezi sa splitskom nadbiskupijom. Ali se i u Dubrovniku već u to doba pojavi želja za samostalnošću, pa je i on tražio da steče nezavisnu nadbiskupiju. I ako se je splitski metropolita opirao želji Dubrovčana, ipak je g. 1078. papa Grgur VII. konačno riješio to pitanje tako, da je i dubrovačku nadbiskupiju učinio nezavisnom nadbiskupijom.

3. Bosanska biskupija pod nadbiskupijom Dubrovačkom.

Iz navedenog se vidi, da su u XII. vijeku bile bosanska i trebinjska biskupija otcijepljene od barske nadbiskupije, a pridružene onoj dubrovačkoj. Sada nasta trvenje između nadbiskupije splitske i dubrovačke radi vrhovne vlasti nad bosanskom biskupijom. Posljedica je toga trvenja bila ta, da se je u Bosnu, koja je uvijek morala strepiti za svoju samostalnost, stalo pod konac XII.

vijeka uvlačiti bogomilstvo. Time je Bosna obratila na sebe osobitu pozornost pape, koji je najodrešitije tražio, da se to krivovjerje satre.

U krstaškim ratovima igra Bosna veoma čudnovatu ulogu: čim je pritisne sila, okani se bogomilstva, pa prizna katoličanstvo, a kad je zlo mine, opet digne krivovjerje svoju glavu. To je jezgra čitave povijesti prvih banova Kulina (1180—1203.) i Matije Ninoslava (1232—1250.) Da se ta stvar brže privede kraju, to zatraži kaločki nadbiskup, da mu se Bosna predade u vlast, jer je u to doba ugarski kralj imao vrhovnu vlast u toj banovini. Prije nego papa ispuni želju kaločkog nadbiskupa, pošalje svoga poslanika u Bosnu, da prouči vjerske prilike. Rezultat je putovanja papinskog poslanika Jakova bio taj, da se je osvjedočio, da se je bogomilstvo veoma uvriježilo po Bosni. Stoga svrgne s časti biskupa, koji se je uspeo na biskupsku stolicu kao pristaša bogomilstva, a Bosnu pripoji provizorno kaločkoj nadbiskupiji. Ipak papa Grgur IX. još ne otcijepi bosansku biskupiju od dubrovačke nadbiskupije, nego zatraži od svog poslanika, da bi po Bosni podigao 2, 3 ili čak i 4 katoličke biskupije kao utvrde protiv bogomilstva. Navedeno nam pokazuje, da se je teritorij banovine Bosne znatno proširio od onoga prvobitne Bosne. Do osnivanja novih biskupija nije došlo, i ako se je za tu stvar bio živo zauzeo herceg hrvatski Koloman, brat kralja Bele IV, koji je podigao u župi Vrhbosni novu stolnu crkvu s kaptolom, posvećenu apostolskom poglavici sv. Petru. Da se što većma podigne sjaj nove biskupije, bili su pomnoženi biskupski i kaptolski dohotci na taj način, da se je odredila desetina u Usori, Soli i Donjim Krajima. Osim toga je herceg Koloman poklonio biskupiji još i raznih posjeda, a među drugima i u vukovskoj županiji važno Đakovo, buduće sijelo bosanskih biskupa (1239. god.). Budući da se ipak nije dalo istrijebiti bogomilstvo, to papa Inocent IV. svojom poslanicom od 26. 8. 1247. otkine Bosnu od metropolije dubrovačke, te je pridjeli kaločkom nadbiskupu. S tom je nadbiskupijom Bosna bila svezana, dok nije utemeljena g. 1852. zagrebačka nadbiskupija, odnosno g. 1881. sarajevska.

4. Sijelo bosanskih biskupa za domaćih vladara.

Prvo je sijelo bosanskom biskupu bilo Brdo — sada Blažuj kod Sarajeva, — a onda Đakovo, gdje je početkom XIV. vijeka preneseno sijelo bosanske biskupije radi neprekidnih bogomilskih

smutnja, za kojih katolički biskupi nijesu doista živjeli u miru.

Važnost Đakova dobro tumači Klaić, kada napisa, „Đakovo je na izbrežini, koja spaja goru Krndiju s Fruškom gorom, pak je tako bila na neki način stražarnica na vratima, kroz koja su tako vodili putovi iz ugarske i slavonske Podravine na jug u slavonsku i bosansku Posavinu" dok je vukovska županija, u kojoj se nalazi Đakovo „kao ishodište za bojeve s Patarenima u Bosni, pošto su iz te županije vodili putovi dolinama rijeke Bosne i Drine u oblasti Usoru i Soli, a onda u pravu Bosnu sve do grada Vrhbosne današnjega Sarajeva.".

Bosanska biskupija nije se ni prostirala zapravo po Slavoniji, gdje osim sijela nije imala nego samo tri župe i to: Bliznu (sjeverno-ist. od Broda, nekoć Belezna), Bebrinu i Dragotin. Iz pisama Ivana de Casamaris na Inocenta III. vidi se, da je god. 1203. postojala u Bosni biskupija, gdje je u martu iste godine umro njezin biskup nepoznata imena. Sigurni niz biskupa počinje tek trećim decenijem XIII. vijeka, a kao prvi po imenu nam poznati bosanski biskup spominje se u vrelima bl. Ivan (1234 — 1238.) rodom Nijemac iz Freiburga, koji je pripadao dominikanskom redu. Naslijedio ga je u časti dominikanac Ponsa (1238—1270.), komu je privremeno predana i humska zemlja, te služba apostolskog vikara. Ponsa je bio energičniji muž, nego njegov predšasnik. On je iz petnih žila radio, da se obori jereza popa Bogomila. Papa je sve uložio, da bi podigao bosansku biskupiju. Eno ga, gdje traži od varadinskog opata, da pošalje Ponsi novce skupljene za krstašku vojnu, te ono blago, što ga je u istu svrhu nekoć dao ban Jula pečujskim dominikancima. Dalje je papa naredio svima dominikancima u Ugarskoj, da slušaju bosanskog biskupa i da mu u pomoć pošalju nekoliko svojih ljudi za izgradnju crkve. Konačno je papa naredio dominikancima, da predadu bosanskom biskupu sav novac, što ga je g. 1233. ban Ninoslav poklonio za gradnju nove crkve sv. Petra u Brdu, gdje je tako bila rezidencija bosanskih biskupa.

Ponsu nasljedi Rolando, koji se jednom spominje g. 1272. u listini na kralja Stjepana V. kao i njegov nasljednik Andrija g. 1280. Ni treći nasljednik Ponsin, Toma nije jasnija ličnost. Za nj se znade, da je g. 1291. upravljao bosanskom biskupijom, a god. 1298. da je bio u Budimu nazočan na saboru sviju državnih biskupa i velikaša, te da je još na životu bio g. 1299. Nešto više

znade se o Nikoli I, čije djelovanje pada u doba prijestolnih borba između Anžuvinca Karla Roberta i českoga kraljevića Vaclava. Nasljednik Nikolin Grgur spominje se kao odrešit protivnik Karlov. Kad je II. 6. 1309. mladi Anžuvinac pobijedio, morao se je pokoriti i bosanski biskup.

5. Prepirke među redovnicima i odluka pape.

Grgura je nasljedio Guiscard, koji nije nikada ni vidio svoje biskupije jer se je te časti odrekao i umro dne 22. I. 1317. Nasljednik mu je bio dominikanac Benedikt I. (1315.—1317.) koji se daleko slavio sa svoje učenosti i pobožnosti. On nije dugo upravljao povjerenom mu biskupijom, jer dne 3. 7. 1317. imenova papa Ivan XXII. u Avignonu za bosanskog biskupa dominikanca Petra I. (1317.—1334.) Petar je bio odlučan i učen čovjek i sva su njegova nastojanja išla za tim, da se utamani i istrijebi u bosanskoj biskupiji nesretno bogomilstvo, a pritekoše mu u pomoć i franjevci i dominikanci. U brzo dođe do prepirke među spomenutim redovnicima, koju riješi papa Ivan XXII. dne 1. 7. 1327. u prilog franjevcima. Petra nasljedi Lovro I. (1336.—1348.) Za Lovrina biskupovanja, koga je zdušno pomagao ban bosanski Stjepan Kotromanić, malo da ne bi bogomilstvo uništeno. Ali se bogomilstvo ubrzo oporavi. Lovru nasljedi Ivan II. (1348.—1349.), a ovoga opet fra Peregrin (od god. 1349.—1356.), koji je po narodnosti bio Sas, a na velikom glasu sa svoje pobožnosti i gorljivosti za vjeru Kristovu. On se je već prije svojega biskupovanja nalazio u Bosni, — bio je prvi bosanski vikar, Peregrin se je obratio na bana Stjepana Kotromanića, koji mu dođe u pomoć u njegovoj svetoj stvari. Šta više i sam se pismeno obrati kroz svoga poslanika preko mletačke vlade na papu.

6. Ban Stjepan za usredotočenje uprave crkve u Bosni.

U tom pismu ban moli papu Klementa VI. da bi Peregrinu poslao u pomoć „pomoćnika, koji znade nauk vjere i koji su vješti slavenskom jeziku, ili bi mu se mogli bar naučiti." Nadalje traži ban, da bi se bosanskom biskupu dozvolilo da može sam u pomoć pozvati redovnike i svećenike, te da im se dadu one povlastice, što se daju svećenicima, koji rade među Tatarima i nevjernicima za proširenje vjere, jer istim trudom i istom pogibli službuju u Bosni. Istodobno se tim svećenicima ima dozvoliti općenje s izopćenim pukom. Osobito je zanimljiva banova molba, da se Peregrinu dozvoli smještenje obraćenika u oveće samostane, gdje bi se neko vrijeme podučavali latinskoj slovnici i katoličkoj nauci. Konačno sam želi, da se uprava crkve usredotoči u Bosni, a drži, da se ne dozvoli kotorskom biskupu Sergiju miješanje u crkvene poslove u Humu, Sani, Lipniku i Drini na srpskoj granici. To je sasvim razumljivo — oštroumni ban Stjepan tražio je crkvenu samostalnost, pa je bez sumnje išao za tim, da se biskupska stolica iz Đakova opet prenese u Bosnu, a najveću garanciju za uspjeh vidio je u tome, ako franjevački red preuzme crkvenu brigu u banovini. Fra Peregrin se je proslavio kao osobiti revni širitelj katolicizma, a umro je dne 28. I. 1356. u Đakovu, gdje je i sahranjen u stolnoj crkvi.

Fra Peregrinov je nasljednik Petar II. (1356.—1375.) Budući da se njime kralj Ljudevit I. služio u razne svrhe katoličke naravi, to je sva briga oko crkvenih posala pala na franjevački red. I ban bosanski Tvrtko (1354.—1377.) nazivlje Petra „vrhovnim ocem". Šta više biskup ga je Petar dne 8. 12. 1374. i vjenčao u Đakovu s bugarskom carevnom Doroteom, kćerkom vidinskoga cara Sracimira. God. 1376. dolazi na bosansku biskupsku stolicu zadarski nadbiskup Dominik i ostaje do svoje smrti g. 1381. Njega nasljedi Đuro I. 1383.—1387, a ovoga Ivan de Liszko (1387.—1408.) Po smrti Ivanovoj dođe na bosansku biskupsku stolicu Benedikt II. de Benedictis (1408.—1426.) čije nam ime sačuvaše spomenici kao i njegova nasljednika Dioniza de Jake (1427.), koga Sv. Stolica već nakon jednogođišnje uprave premjesti na drugu biskupiju. Sada postade bosanskim biskupom Josip I. (1428.—1442.) koji se je opet uz pomoć franjevaca stao zanimati za uništenje bogomilstva. Kao s njegovim nasljednikom sretamo se prvi puta g. 1444. s imenom Rafaela Hercega (1444.—52.), koji je bio nazočan u krvavom boju kod Varne. Iza njega je bio Pavao (1457.—1459.) Od g. 1464. pa do g. 1468. spominje se bosanska biskupija kao vakantna.

Niz biskupa se opet nastavlja sa Benediktom III. (1468.—1480.). Nasljednik mu je Matija (1480.—1486.), a ovom opet Luka (1490.—1493.) Luku zamjeni Gavro Polnar (1493.—1501.) dominikanac. Iza njega dođe Mihajlo Keserić (1502.—1516.) Iza njega se spominje Donat (1516.) a onda Đuro II. od Polečnika do god. 1526. On, muž učen i značajan pogibe na mohačkom polju dne 26. 8. 1526.

7. Mohačka bitka i bosanska biskupija.

Od mohačke bitke postojala je bosanska biskupija samo po imenu. Kralj je ugarski imenovao biskupe, ali su ti sjedjeli na kakvoj ugarskoj ili hrvatskoj prebendi, a da svoje biskupije nikada ni vidjeli nijesu. Katolički je narod svu svoju poduku u vjeri primao samo od požrtvovnih franjevaca. Takovo je stanje potrajalo u Bosni do g. 1574.

Do 10. 3. 1533. ne spominje se nikakav bosanski biskup. Tek toga dana dozvoljava papa Klement VII. „izabranom" Bernhardu Gentilisu, da može primiti posvećenje od kojega mu drago katoličkog biskupa. Taj Gentilis nije nikada vidio svoje biskupije, jer franjevci, koji su sada duša katoličanstva u Bosni, traže da se bosanska biskupija popuni. I eto papa učini fra Blaža Kovačića iz Kreševa smederevskim biskupom i ujedno mu dade u upravu bosansku biskupiju. To je bilo 4. 1. 1544. Spomenuti se je Kovačić utopio u Drini na bijegu pred Turcima, koji su ga progonili. Tek negdje oko god. 1550. imenova papa biskupom smederevskim, a upraviteljem bosanskim fra Tomu Skorojevića iz Teševa kod Sutjeske, koga Turci umoriše dne 20. 12. 1552.

Punih 20 godina nije se makao nitko, da učini što u prilog katoličkoj crkvi u Bosni. Tek 26. 8. 1573. papa se odluči za restauraciju bosanske biskupije, a njezin biskup imao bi da vrši svoj sveti čin ne samo po Bosni, nego po svim predjelima, gdjegod islam vlada. Novoimenovani biskup bio je bosanski provincijal fra Ante Matković, koji je svojom biskupijom uz velike muke upravljao sve do g. 1582. Nakon njegove smrti povjeri papa ispražnjenu stolicu smederevskom biskupu fra Nikoli Ugrinoviću, koji ne izbježe nemiloj kobi. To ponukova papu, da je opet posegnuo za rođenim bošnjakom kao biskupom. Tako bi 14 .11. 1588. imenovan biskupom fra Franjo Baličević rodom iz Ričice kod Sutjeske. Uz velike zapreke i neprilike, ipak je Baličević odlučno i krepko upravljao svojom biskupijom iz svoga sjedišta u Fojnici. Baličević je umro 2. 2. 1615. u Fojnici, gdje su ga pokopali u samostanskoj crkvi. Njega nasljedi fra Ante Požežanin, koji umrije u Fojnici g. 1625. Na 25. 10. 1625. povjerena je fra Tomi Ivkoviću briga i administracija bosanske biskupije. On je revno biskupovao sve do g. 1633. kada je umro. Iza njega je biskupovao jedan od najvažnijih biskupa, što ih je bilo ne samo za tursko doba već i prije i kasnije na bosanskoj stolici, — Ivan Tomko Mra-

navić, koji se g. 1635. odreče te časti u korist svoga bratučeda Tome Mranavića, koji se je nalazio kao franjevac u Fojnici. Fra Toma je umro u decembru 1644. u slavonskoj Velikoj kraj Požege, a redovito je stolovao u Fojnici. Od god. 1643.—1660. bio je bosanskim biskupom — Marijan Maravić sin imućne porodice iz bosanske varoši Olovo. Od 1661.—1669. mučke je priznato bosansko biskupstvo fra Matiji Beuliću. God. 1669. imenovan je bosanskim biskupom fra Nikola Ogranić rodom iz Požege, a starinom iz Olova, pa stoga i nazvan Olovčić. Njega zlikovci umoriše dne 14. 8. 1701. u njegovom stanu u Đakovu. Ogranić je bio muž energičan, živo zauzet za svoju stvar, odvažan, ne plašeći se nikada ni poteškoća ni nevolja, riječju muž, kakova su u njegovo doba i trebale tužne crkvene prilike. Najprije sahraniše toga velikog čovjeka u susjednoj franjevačkoj crkvi, a 12. 12. 1701. preniješe ga u manastirsku crkvu našičku, gdje i danas počiva.

Eto u najkraćim crtama nekoliko riječi o katoličkoj bosanskoj biskupiji od njezina početka pa do g. 1701., a u drugom će dijelu biti govora o uređenju srednjovječnoga kaptola bosanske biskupije, koji je imao svoje sijelo u Đakovu, a prije toga neko vrijeme u Brdu.

8. Razdioba dijeceza na zapadu i Bosna.

Počevši od IX. vijeka stale su se na zapadu dijeliti dijeceze u veći broj kotara. To se je događalo radi lakše administracije. Na čelu je kotara bio arhiđakon. Arhiđakon, iz početka „prvi đakon", vodio je redovito upravu cijele biskupije u ime biskupa kao njegov glavni vikar. Istu su službu obavljali kasnije i vanjski arhiđakoni — svaki u opsegu svoga arhiđakonata. Već od X. vj. pa do XIII. vj. ta se je čast podigla gotovo do samostalne jurisdikcije, jer je postala prva instancija u parničnim i krivičnim stvarima sudbenosti. Od arhiđakona preosta priziv tek na biskupa. Od XIII. vj. znali su arhiđakoni raširiti svoju vlast na toliko, da su se neovlašteno stali smatrati gospodarima svoga distrikta, pa i cijele biskupije. Tridentinski sabor 1545.—1563. oduze im svaku jurisdikciju, ostavivši im samo počasni naslov.

Kad je navedeno bilo na zapadu, onda nema nikakve sumnje, da je takovih arhiđakonata bilo i u Bosni, a to tim više, kad se uzme u obzir sama prostranost, a pogotovo teška administracija radi neprestanih bogomilskih neprilika. To je sve sigurno sililo

biskupe na njihovo uređenje. Radi prevelike oskudice vrela o svemu tome je nama danas vrlo malo poznato. Poimence su nam poznata samo dva arhiđakona bosanske biskupije. Prvi je arhiđakon Petar. On se spominje g. 1344. za biskupa Lovre (1336.—1348.) Osim imena mu ne znamo ni danas ništa o njemu, ni o njegovu arhiđakonatu.

Nešto više znademo o arhiđakonu Teodoru za biskupa Benedikta II. (1410.—1426.) On je 8. studenog g. 1410. u ime vojvode Sandalja Hranića, njegove punice Anke, kćeri bana Vuka i Sandaljeve žene Katarine prodao mletačkoj republici grad Ostrovicu u Hrvatskoj za 5000 dukata. Već 20. listopada 1410. pregovarala je mletačka republika sa Sandaljevim kastelanom u Ostrovici, nudeći mu najprije 2000 do 3000 dukata, a 8. studenog 1410. složiše se u cijeni od 5000 dukata. Dne 10. siječnja 1411. šalje Venecija Sandalju novce u Hercegovini i imenova ga podjedno svojim građaninom. Na 13. travnja 1411. predao je arhiđakon Teodor mletačkoj gospodi prodanu Ostrovicu dok joj je Skradin tobože „poklonio" u ime svoga gospodara. Ovdje moramo spomenuti, da je još god. 1407. Ladislav Napuljski obdario vojvodu Sandalja Hranića važnom Ostrovicom i Skradinom. Kako su oba grada za nj imali samo novčanu vrijednost, to se Venecija dosjeti, da ih otkupi.

9. Uređenje sredovječnog kaptola bosanske biskupije.

Dok skoro ništa ne znamo o arhiđakonatima, to smo mnogo bolje upućeni u uređenje sredovječnog kaptola bosanske biskupije, koji je imao svoje sijelo u Đakovu, a prije toga kroz neko vrijeme u Brdu.

Oko godine 1232. snovalo se je, da se u Brdu podigne uz novu stolnu crkvu i kaptol bosanske biskupije. Ovu je osnovu izveo biskup Ponsa oko g. 1238, što se vidi iz pisma pape Grgura IX. od 26. travnja 1238, upravljena Teodoriku kumanskom biskupu. U tom pismu nalaže papa, da na molbu hrvatskog hercega Kolomana uvede u posjed biskupa Ponsu, prepozita i kaptol katedralne crkve. Za godinu dana bio je osnutak kaptola dovršen, a dohoci mu donacijom hercega Kolomana pomnoženi i zajamčeni. Ovu donaciju kaptola potvrdi i papa dne 7. prosinca 1239. Kako je već navedeno, sijelo je kaptola isprva bilo kraj stolne crkve u Brdu, ali se je već početkom XIV. vj. nalazio biskup s kaptolom u Đakovu, gdje se izričito spominje g. 1355. katedralna crkva. U XV. vj. i do provale osmanlijske u prvoj polovini XVI. vj. kaptol je stalno u Đakovu.

U doba osnutka kaptola u Brdu znatno se je bila izmjenila prvobitna slika kaptolske institucije, jer je zajedničkoga života već nestajalo. Samo je vijećnica ostala zajednička, dok je imetak razdjeljen na posebne prebende. Od XI. vj. kaptol je neodvisan upravitelj svoga imetka, a u XIII. vj. započe sam sebi stvarati statute, određivati broj kanonika i birati pretežno za kapitulare plemićke sinove. Kao juridičke korporacije, koje su se isticale svojim imetkom i za ono doba većim opsegom znanja stadoše kaptoli uz bok biskupa ne samo u crkvenom, nego i u državnom životu. Nutarnje uređenje bosanskog kaptola sličilo je u svemu organizaciji drugih kaptola u Hrvatskoj i Ugarskoj. U bosanskom kaptolu imadu četiri kanonika dostojanstvenika, kojima osim precedencije kapitularne pripada i spoljašnja jurisdikcija. Kako drugi kaptoli, tako i bosanski imao je i svoje kanonike kolumnare. Tako se spominje i bosanski prepozit Filip već 5 godina nakon osnutka kaptola. On je bio po svoj prilici prvi prepošt novog kaptola. Zatim se spominju prepošti Nikola (g. 1301.) Ivan (1303.—1323.) Nikola g. 1355. i anonim oko g. 1490. Navode se lektori Petar g. 1355. i Hening g. 1399. kantor Grgur g. 1303. i kustosi Mihajlo g. 1303. i Ivan g. 1416. Prema tome može se kazati, da je u bosanskom kaptolu bilo četiri kanonika kolumnara. Izgleda, da broj sviju kanonika iznosi osam. To dokazuje i pismo pape Benedikta XII. od g. 1336. u kojemu se tuži, da u bosanskom kaptolu ostadoše „jedva četiri" kanonika. Osim kanonika bilo je u bosanskom kaptolu i prebendara, koji se u spomenicima nazivlju „beneficiati ili rektori oltara sv. Petra u katedralnoj crkvi". G. 1393 altarista sv. Petra je neki Đuro, a poslije njega između g. 1394.—1399. Jakov sin Pavlov. Glavna je služba altarista bila: svagdanja služba božja, i podvorba kanonika u crkvi. Beneficianti sv. Petra bili su, sudeći po svemu, neka vrsta ekspektanata za kanoničku čast. Iz tog se vidi, da je sredovječni bosanski kaptol spadao među tako zvane „capitula minora".

10. Bosanski kaptol prema bogomilskoj jerezi.

Zajednička služba božja i molitva kanoničkih časova ostale su i nakon razlaza iz redovničkog života kao poglavite dužnosti ka-

nonika. Stoga je osobita zadaća bila kaptola, da službom božjom i zajedničkom molitvom spriječi put bogomilskoj nauci, koja je razorila i liturgiju i katoličku molitvu u velikoga dijela bosanskoga žitelja. Imamo dosta dokaza, da su kanonici bosanskog kaptola uvijek ostali na visini i da nijesu svojih dužnosti zanemarivali ni u najtežim časovima. Budući da je opasnost od bogomilske jereze tražila ne samo savjesno izvršavanje službe božje i molitve, nego i znatnu naučnu pripravu, a napose dogmatiku, to vidimo slučajeve, gdje papa Bonifacij IX. daje npr. oprost od rezidencije, a s pravom na dohotke, bosanskom kanoniku Lovri dne 14. siječnja 1395. godine DA MOŽE POĆI NA VISOKE ŠKOLE.

11. Sudbena vlast bosanskog kaptola.

Bosanski je kaptol vršio od početka nad podanicima u predjelu biskupskom i kaptolskom svu sudbenu vlast, koju su prije toga vršili knezovi i banovi. Tu je vlast vršio kaptol u Bosni sve do pada kraljevstva, a u okolici đakovačkoj još i dalje. U srednjem su vijeku kaptoli odnašali onu službu, koju u novije doba imadu javni bilježnici i gruntovnice. U kaptolu je bilo posebno mjesto, gdje bi posjednici plemići čuvali svoja pisma o posjedu, nasljedstvu, diobi, ugovorima, prodaji, kupu, te kraljevske povelje itd. Kod takovih akata kaptol je redovito bio svjedok, a njegov pečat i potvrda vrijedila je kao vjerodostojna isprava. Tako bosanski kaptol potvrđuje g. 1340. darovnicu udove Jolante de Newna, g. 1350. izriče osudu u raspravi magistra Filipa i magistra Denka radi posjeda u Baranji, g. 1355. prisutni su kao svjedoci na listini bana Tvrtka kaptolski prepošt Nikola i lektor Petar. G. 1387 uvodi zastupnik bosanskog kaptola u posjed Orahovice i Banče Nikolu Gorjanskoga. God. 1470. sklapaju pred bosanskim kaptolom ugovor sinovi Benedikta Berislavića i Đuro Bekeši, a g. 1489. šalje bosanski kaptol jednog svog člana, da prisustvuje uredenju medaša na posjedu prepoziture u Moroviću. G. 1508. uvodi kaptol Franju Berislavića u posjed dobara njegove pokojne žene Barbare Frankopanske, prije žene Vuka Brankovića. Bosanski je kaptol imao i svoj pečat, koji se je sačuvao u više isprava. On je imao u sredini lik sv. Petra i naokolo natpis: „sigillum capituli ecclesiae bosnensis".

12. Općenje vladara s bosanskim kaptolom.

S bosanskim kaptolom opće pape, vladari i domaći velikaši. Tako papa Bonifacij VIII. šalje g. 1303. pismo o pravu nasljed-

stva Karla I. Anžuvinca. Dne 9. prosinca 1336. javlja Benedikt XII. kaptolu bosanskom, da je Lovru imenovao biskupom, a tako i Klement VI. g. 1349. javlja imenovanje biskupa Peregrina. Inocent XII. obznanjuje g. 1356. kaptol, da je potvrdio izbor biskupa Petra II. dok Bonifacij IX. šalje kaptolu više pisama, kojima mu javlja imenovanje pojedinih kanonika. Od glavara općili su s kaptolom banovi bosanski Matija Ninoslav i Tvrtko, ugarski kraljevi Ljudevit I, Sigismund, Matija Korvin, i Vladislav Jagelo. Od domaćih velikaša bili su Berislavići, Gorjanski i Korođi.

13. Prihodi kanonika bosanskog kaptola.

Na koncu ovog kratkog prikaza potrebno je da se nešto kaže i o prihodima kanonika u srednjem vijeku. Biskup je Ponsa u početku živio u velikoj oskudici, ali mu je pomogao hrvatski herceg Koloman svojom poznatom donacijom na Đakovo i okoliš. Po toj donaciji imao je bosanski kaptol brati prihode od jedne česti crkvene desetine biskupove u Solima, Usori i Donjim Krajima, zatim sa starih posjeda biskupskih, koje je priznao i ban Matija Ninoslav, napokon dio prihoda od uvoznine i svih daća, koje su prije bile u običaju. Osim toga je ustupio Ponsa svome kaptolu i dio posjeda đakovačkog Selce, i potvrdio istu donaciju posebnom poveljom. U XIV. i u XV. vj. bio je kaptolski posjed u Selcima još jedino vrelo uzdržavanja. Teška je bila g. 1334. i 1335. za bosansku biskupiju, kad je neki laik silom zasio u biskupski posjed, te stao rasipati crkveni imetak tako, da je polovina kanonika ostavilo kaptol, a jedva njih četvorica ostala u velikoj bijedi samo, da se ne prekine služba božja. Posjed Selci još su g. 1422, a i kasnije u rukama kaptola, dok je onaj u Bosni morao stradati već po smrti kralja Tvrtka. Svakako ga je sasvim nestalo, kada je propala kraljevina Bosna g. 1463.

Po svjedočanstvu pisma pape Bonifacija IX. od 24. travnja 1399. imao je lektor bosanskog kaptola godišnjeg prihoda oko dvadeset maraka u srebru, što bi donekle odgovaralo današnjoj vrijednosti od circa 5500 din .dakle mjesečno 459 din. Ostali su kanonici dakako imali manje prihode. Ovi traljavi prihodi bili su razlogom, da su kanonici nastojali da dobiju još koju prebendu. Tako vidimo gdje bosanski kanonik Nikola prima g. 1393. unosni arhiđakonat osječki od biskupije pečujske, dok je neki Petar podjedno kanonik bosanski i bački.

Dr. Fra Roko Rogošić — Makarska:

Pastirsko bogoslovlje.

SUMMARIUM. — *De Theologia pastorali* — disceptatio methodologica. — Dr. Drag. Kniewald, professor facultatis theologicae Zagrabiensis, nuperrime edidit tomum primum Theologiae Pastoralis „De parochi persona et activitate". Secundus tomus continebit liturgicam generalem et specialem et tertius artem christianam. Hujusmodi tractatio Theologiae pastoralis nec est scientifica nec juxta studiorum rationem Codicis Juris Canonici.

Non est scientifica, quia scientia est unus organismus, unum systemma quod habet unitatem ab objecto formali. Secundum rationem studiorum ab imperatrice Maria Theresia in terris Austriacis inductam et a theologis excultam objectum formale theologiae pastoralis est Christus — Summus Pastor, cujus munus propheticum, sacerdotale et regale per Ecclesiam continuatur in cura animarum. Ars vero christiana est scientia theoretica, historica, quae cum animarum cura, muniere pastorali eminenter practico, nil habet commune. Secundum rationem studiorum, quae in Italia coepta est coli, quaeque a Pio X ad totam Italiam lege particulari est extensa (Micheletti, De ratione studiorum in sacris seminariis) nec liturgica nec ars christiana ad theologiae pastoralis organismum practicum pertinet. Juxta hanc studiorum rationem theologia pastoralis coarctatur ad officia parochorum practica. Quae methodus hodie praevalet etiam in terris germanicis. Unde in theologia pastorali tractatur ea pars, antiquioris (sc. Austriaci) programmatis quae dicebatur munus regale seu hodegetica seu theologia pastoralis in sensu stricto et ab officio Doctoris (homiletica et catechetica) et sacerdotis (liturgica) tantum sumitur quantum est necessarium ad munus regale plene illustrandum. Cetera vero relinquuntur scientiis specialibus: homileticae, catecheticae et liturgicae.

Non est juxta Codicem juris canonici, quia in ratione studiorum canone 1365 determinata studium liturgiae non subordinatur ideae magis universali-theologiae pastorali, sed cum illa coordinatur, juxtaponitur. Porro Pius XI theologiam pastoralem dicit esse scientiam, qua proxime animarum quaeritur salus, aliis verbis theologiam pastoralem esse scientiam eminenter practicam. Unde ad theologiam pastoralem nec scientia liturgica ea nempe quae historicam evolutionem et sensum actuum liturgicorum investigat nec ars christiana pertinent.

Theologia pastoralis, quoad programma generale, tractanda est ad normam can. 1365 et instructionem S. Congr. de Seminariis, et sic fiet scientia una et universalis in toto orbe catholico, sicut et ceterae disciplinae theologicae, e. gr. theologia dogmatica et moralis.

Pastirsko bogoslovlje

U posljednjem broju Nove Revije od prošle godine (str. 480—483) ukratko sam se osvrnuo na Pastirsko bogoslovlje, koje je napisao sveučilišni profesor Dr. D. Kniewald. Uz neke druge zamjerke zamjerio sam Dr. Kniewaldu, da mu opći plan s metotološke strane ne odgovara sadanjem stanju pastoralne znanosti. Na to je odgovorio Dr. Kniewald u Bogoslovskoj Smotri na čitavih osam stranica (1931, 2, 229—237) pod naslovom „Pastirsko bogoslovlje, liturgika i crkvena umjetnost", gdje hoće da dokaže, kako pastirsko bogoslovlje kao velika kolektivna i generična cjelina može da sadrži uz liturgiku i crkvenu umjetnost i da se to ne protivi nikakvu znanstvenom postulatu. Kako je ovo temeljno pitanje i za onoga, koji hoće da proučaje pastirsko bogoslovlje i za onoga koji ga hoće da predaje, a naročito za onoga, koji hoće da piše moderni priručnik pastoralke, to u interesu metodologije o znanstvenom pastirskom bogoslovlju da se pobliže osvrnem na ovo pitanje, a i na neke druge Kniewaldove prigovore mojoj kritici.

Znanost

Svaki čovjek od prirode teži za znanjem, rekao je već Aristotel. Ta težnja ljudske prirode očituje se u dva pravca. Jedan je materijalni, a drugi formalni. Najprije prirođena težnja za znanjem hoće da obogati duh sa što je moguće većim brojem spoznaja, hoće da nabaca, recimo tako, neograničeni broj materijala iz spoznajnog područja. No naša duša nije zadovoljna sa bilo kakovim spoznajama. Ona hoće sigurnu spoznaju. Traži naime da svaka spoznaja bude ex causis seu rationibus. Takova se spoznaja u logici zove znanje (scientia, Erkenntnis).

Prva dakle težnja našega razuma jest ta, da skupi, da nagomila sigurno spoznani materijal, a svaki pojedini komad da bude dokazan ex causis vel rationibus. Pod vidom ove naše duševne težnje moglo bi se promatrati Kniewaldovo Pastirsko bogoslovlje te verificirati pojedine tvrdnje, jesu li zaista ex causis vel rationibus. Pod ovim vidom neke je zamjerke iznio Dr. Ušeničnik (Bogoslovni Vestnik, 1931, 1, 89—93), neke je donijela Bog. Smotra (1930, 4, 490—495), a neke i Vrhbosna (1930, 5—6, 78—79). Još bi se dalo nabrojiti dosta pojedinih tvrdnja iz Kniewaldova Pastirskog bogoslovlja, za koje se može sumnjati, da nisu

ex causis vel rationibus. Ali ja toga ne mogu učiniti, jer bi trebalo pisati čitavu knjigu, a ne samo člančić. Mene sada zanima druga težnja čovječje duše.

Agregatom sigurnih spoznaja ljudski duh nije zadovoljan. On ćuti u sebi i drugu težnju: da spoznani materijal uredi, da pojedine sigurne spoznaje prema njihovu nutarnjem odnosu svede u neku zajednicu, u neko jedinstvo, u sintezu ,u jedan organizam. Duh naš traži jednu spoznaju, u kojoj bi ujedinio ostale spoznaje. Ta glavna spoznaja treba da bude središte (Grundbegriff, Grundidee), oko kojega se redaju ostale spoznaje kao dijelovi oko cjeline. Ovo redanje oko glavne ideje mora da bude unutarnje, logično, a ne samo spoljašnje. Jedino u ovome slučaju nastaje jedna cjelina, jedan organizam. Takav zaobljeni organizam zovu logičari *znanost* ili nauka (scientia, Wissenschaft).

U svakoj znanosti treba da bude organska veza izmedu pojedinih dijelova .Ove treba da veže jedan životni princip. Nije dovoljna vanjska veza, prosti agregat, kakav vidimo u anorganskim bićima. Po svojoj terminologiji skolastici su nazvali temeljnu ideju neke znanosti formalnim principom ili objektom, a pojedine dijelove materijalnim objektom. Materijalni objekt može biti zajednički mnogim znanostima. Tako na pr. biljke su zajednički objekt i botanici i medicini, ali s drugoga gledišta promatra ih botanika, a s drugoga medicina. Ispovijed (confessio, Selbstanklage) je zajednički materijalni objekt i za dogmatiku i za moralku i za pastoralku ,ali svaka taj akt promatra sa svoga gledišta: dogmatika dokazuje njezin apostolski karakter, moralka nuždu i korist, a pastoralka, kada i koliko je svaki put dovoljna za ispovjednika i kako ovaj mora pomoći da bude potpuna.[1]

Pod ovim vidom jednog organizma promotrimo pastirsko bogoslovlje kao znanost.[2]

[1] Was das Sündenbekenntnis im Busssakramente betrifft, so ist es Aufgabe der Dogmatik ,dessen apostolischen Charakter, und Sache der Moral, die Notwendigkeit, aber auch den für das Seelenleben unberechbaren Nutzen des speziellen Sündenbekenntnis nachzuweisen; der Pastoral liegt strenggenommen nur ob zu zeigen, wann und inwieweit jedesmal das Bekenntnis dem Beichtvater genügen könne und wie er zu dessen Vervollständigung nachhelfen müsse. Krieg-Mutz, Die Wissenschaft der speziellen Seelenführung. Freiburg i. Br. 1919 str. 380.

[2] O znanosti može se naći u svakoj logici, na pr. Mercier, Logique, 7 izd. Louvain 1922 str. 266s, opširnije u Krieg, Encyklopädie der theologischen Wissenschaften .2 izd. Freiburg i. Br. 1910.

Stari program

U kršćanskoj starini bio je jedan profesor i jedan predmet za čitavu teologiju. U staroj aleksandrijskoj kršćanskoj visokoj školi Origen je predavao svu teologiju. Iz biblijskog studija kršćanske starine razvija se u srednjem vijeku teološka znanost i obrađuje se pod imenom „Libri sententiarum" „Com. in Libr. sent.", a kasnije „Summa theologica". U XVI vijeku razdvaja se moralka i dogmatika, u XVI i XVII vijeku stvaraju se kao posebne znanosti crkveno pravo i crkvena povijest sa svojim pomoćnim znanostima. U XVIII vijeku izdvaja se iz ostalih teoloških znanosti i pastirsko bogoslovlje kao osobita znanost.[3]

Do godine 1777 predavala se pastoralna materija, što samostalno: kao liturgika i crkveno govorništvo, a što u drugim teološkim znanostima, kao moralci. Carica Marija Terezija htjela je da reformira teološke nauke. Ponuđeno je više novih programa Dvorskoj komisiji za nauke (Studienhofkommission). Od ovih najviše se je svidio program (Studienplan, Ratio studiorum) Stjepana Rautenstraucha, benediktinskog opata u Brunovu u Češkoj, direktora teološkog fakulteta u Pragu, vatrenog pristaše jozefinizma. Taj je program uzakonila Marija Terezija g. 1774, iako su mu se protivile crkvene vlasti. Prema njemu je imao ući u bogoslovska učilišta novi predmet pod imenom „Pastirsko bogoslovlje". Program je ušao u život g. 1777. To je godina rođenja pastirskog bogoslovlja kao zasebne školske discipline.[4]

Rautenstrauch je nekim teološkim predmetima odnio samostalnost, iz drugih je izdvojio neka pitanja i sve to svrstao u svoj novi predmet „pastirsko bogoslovlje". Taj novi predmet je imao: uvod, o dužnosti poučavanja (katehetika, homiletika i privatna pouka), o dužnosti upravljanja i dijeljenja (nauka o sakramentima — liturgika) i o dužnosti dobroga primjera prema Tit. 2, 7.[5] Prema ovome Ratio studiorum morali su se stvarati novi priručnici. Dotle je imao služiti kao priručnik „Pastor Bonus" od jansenista P. Opstraeta. Tu je knjigu Congregatio S. Officii već g. 1766 zabranila i uvrstila u Index librorum prohibitorum.[6] Uopće

[3] Krieg, Encyklopädie str. 26. 84ss.

[4] Dorfmann Dr. Fr. ,Ausgestaltung der Pastoraltheologie zur Universitätsdisziplin und ihre Weiterbildung. Wien 1910, str. 76.

[5] ib. 103ss.

[6] ib. 100

prvi priručnici pastirskog bogoslovlja imali su protivucrkvene tendencije. Takav je bio priručnik Pitroffov, Giftschützov, Schwarzelov, Reichenbergerov itd. Takva se je pastoralka predavala u čitavom carstvu Josipa II. Crkvene vlasti protiv toga nisu mogle ništa. Tako je mladost pastirskog bogoslovlja bila žalosna.

Od g. 1858 ne vladaju više u austrijskim bogoslovnim učilištima samo jezefinistički državni zakoni .Poslije sklopljena konkordata sastaju se g. 1856 biskupske konferencije u Beču te izdaju na osnovu čl. XVII konkordata Rationem studiorum. Prema tome programu, koji je izdan državnim dekretom 8. III. 1858, među ostalim imaju se učiti moralka i pastoralka. U četvrtoj godini uči se: „pastoralka u užem smislu, liturgija, crkveno govorništvo, katehetika i pedagogika".[7]

Crkveni i dublji teološki pravac dao je pastirskom bogoslovlju, prema starome programu, J. M. Sailer ,kasniji biskup u Regensburgu. On je bolje determinirao subjekt, materijalni i formalni princip pastirskog bogoslovlja.[8] U tome pravcu podižu pastoralku na viši stepen Amberger, pa naročito Krieg, koji na žalost nije dovršio svog velikog pastirskog bogoslovlja.[9] Prema Kriegu je pastirsko bogoslovlje znanost o pastirskim djelovanjima Krista, koja Crkva po svojim organima nastavlja. Krist kao vrhovni pastir je prorok ,svećenik i kralj. To vrhovno načelo dokazuje dogmatika. To je prva ideja vodilja pastirskog bogoslovlja. Crkva po svojim organima nastavlja Kristovu učiteljsku, svećeničku i kraljevsku službu. Odatle sastavni dijelovi pastirskog bogoslovlja: pastirska didaktika (katehetika i homiletika), pastirska liturgika i pastirska kraljevska služba. Za ovu posljednju Krieg izabire ime „Znanost specijalnog dušobrižništva."[10]

Dakle, pastirsko bogoslovlje kao teološka znanost sadrži prema starome programu osim uvoda još: pastirsku didaktiku (katehetiku i homiletiku), pastirsku liturgiku i specijalno dušobrižništvo. Svi ovi dijelovi čine jedan sustav, jedan organizam, kojemu daje dušu i jedinstvo vrhovni Pastir Krist, koji je prorok, svećenik i kralj i kao takav živi i nastavlja tu službu u svojoj Crkvi. Ovaj živi organizam pastirskog bogoslovlja kao znanosti Dr. Kniewald je svojim operacijskim nožem rasjekao i jednu polu odbacio, a mjesto nje metnuo drugi organizam, historijsku znanost — crkvenu omjetnost.

Da je crkvena umjetnost historijska znanost, to je svakome jasno, tko imalo poznaje njezin sadržaj i enciklopediju crkvenih znanosti.[11] Zato o tom neću govoriti. Samo ću iznijeti red predavanja na zagrebačkoj Universi. — Prema redu predavanja, koji je izdan g. 1923 pod naslovom „Akademičke oblasti" (str. 11), Dr. Kniewald je suplent za pastirsko bogoslovlje, a Dr. S. Ritig je učitelj crkvene umjetnosti. Dakle svaka znanost imala je i svoga posebnoga profesora. Za ljetni semestar 1931 izdala je zagrebačka Universa „Univerzitetske vlasti i red predavanja". Dakle, ovo je tiskano poslije nego je Dr. Kniewald u uvodu prvog dijela svoga pastorala subordinirao crkvenu umjetnost generičnoj cjelini „pastirsko bogoslovlje". U toj knjižici, na str. 27—30, donesen je red predavanja na bogoslovskom fakultetu. Bogoslovske znanosti podijeljene su na skupine po svojoj srodnosti. Tu imamo filozofsko—dogmatski skup, biblijski skup, moralno—pastoralni skup te crkveno—povijesni i crkveno—pravni skup. U moralno—pastoralni skup ubrojeno je pastirsko bogoslovlje,a crkvena umjetnost ubrojena je u crkveno-povijesni skup. Dakle prema redu predavanja zagrebačkog univerziteta crkvena umjetnost ide među crkveno—povijesne znanosti.—Ali, reći će tkogod, jednu i drugu znanost, pastirsko bogoslovlje i crkvenu umjetnost, predaje isti profesor, Dr. Kniewald? — Dobro! Možda Dr. Kniewald stane da predaje još koji drugi predmet, na pr. arapski jezik iz biblijske skupine, i onda ćemo dobiti četvrti dio pastirskog bogoslovlja „arapsku gramatiku!"

[7] Galante Dr. A., Le leggi ed ordinanze in materia di culto. Innsbruck 1900 str. 762s.

[8] Dorfman, n .m. 198ss.

[9] ib. 246ss.

[10] Krieg, Encyklopädie 277ss; Krieg-Mutz, Die Wissenschaft der speziellen Seelenführung 1—36. Sr. Ušeničnik ,Pastoralno bogoslovlje, 1. 1—4; Schüch — Polz — Gjanić — Strižić, Pastirsko bogoslovlje str. 1 i 42; Stiglić M., Kat. past. bogoslovlje, I, 26; Pruner, Pastoraltheologie u Wetzer und Welte's Kirchenlexikon ,2 izd. 9 sv., 1585—1591).

[11] Krieg, Encyklopädie str. 206; Constantini C., Nozioni di arte per il clero. Firenze 1907; Ozzola L., Manuale di storia dell' arte nell' era cristiana. 2 izd. Firenze 1909; Kleinschmidt B., O. F. M., Lehrbuch der christlichen Kunstgeschichte. Paderbon 1910. — Dr. J. Jelenić obrađuje crkvenu umjetnost u svojoj Povijesti Hristove Crkve. Neki je historičari počinju izdvajati kao posebnu znanost. Tako Knöpfler, Lehrbuch der Kirchengeschichte .6. izd. Freiburg i. Br. 1920.

U svojoj recenziji upitao sam Dr. Kniewalda (str. 480): „Kakva je logična veza između prvoga i trećeg dijela (= hodegetike i crkvene umjetnosti)? Koji je zajednički formalni objekt pastirskom bogoslovlju i crkvenoj umjetnosti?" Prema br. 5. njegova odgovora izgleda, da je Dr. Kniewald sam svjestan, da se je zaletio sa crkvenom umjetnosti. Na moj upit uopće ne odgovara. Ali teško je priznati svoju pogrešku, posebno stručnjaku na visokom položaju, pa da baci prašinu u oči priprostim čitateljima Bog. Smotre, nabacio je, i to kao s visoka, dvije logičke doskočice: Pruner-Seitz kaže, da kler treba da poznaje crkvenu umjetnost. Dakle, crkvena umjetnost može da bude „dio velike kolektivne i generične cjeline ‚pastirskog bogoslovlja. Kojemu se to znanstvenom postulatu protivi, ili s kojim je to kanonom u sukobu?" — Drugi mu je dokaz Piccioli, koji u svojoj pastoralci kaže, da hram ima biti umjetnički izgrađen. — No i Pruner-Seitz i Piccioli, kao i svi pastoralisti, traže, da dušobrižni kler poznaje sve teološke znanosti, pače i profane, koje su dušobrižnom kleru potrebite ili korisne. Dakle, prema argumentaciji Kniewaldovoj, trebalo je u pastirsko bogoslovlje kao dijelove velike generične cjeline staviti sve teološke znanosti, pače i svjetovne, koliko su potrebite ili korisne dušobrižniku!

Novi program

Prije nego je uveden Rautenstrauchov ratio studiorum, i u Austriji predavala se je retorika kao zaseban predmet, a za liturgiku su bila tako zvana „collegia liturgica". Crkvene vlasti, kako već istakoh, bile su protiv novoga Rautenstrauchova programa. Bečki kardinal Migazzi žalio se je, što je ukinuta retorika kao zaseban predmet. On je mislio, da pastirsko bogoslovlje nije j e d n a znanost, nego više njih, da su dakle katehetika, homiletika, liturgika i hodegetika odjelite znanosti.[12] Slične su žalbe podizali ugarski primas Bathyanyi, kao i biskupi u Seckau i u Gurku.[13] Pače i profesori i đaci činili su opstrukciju. Profesori nisu htjeli prema tome programu predavati, a učenici nisu htjeli činiti ispita. Takvi „revolucioneri" bili su i pitomci hrvatskoga kolegija u Beču.[14] Direktor teologije u Budimu predlagao je da bude liturgika specijalan predmet.[15]

[12] Dorfmann, n. m. str. 173s
[13] ib. 76. 85. 167.
[14] ib. 120

Kad je ovako primljen u Austriji Rautenstrauchov program pastirskog bogoslovlja, lako je razumjeti, zašto nikada u drugim državama nije primljen. G. 1815 uvela je austrijska vlada ovaj program i u zemlje, koje je dobila Bečkim mirom. Prvi profesor pastirskog bogoslovlja u Padovi bio je Jo. Prosdocimus Zabeo. On je prema jozefinisti Andriji Reichenbergeru, čiji je priručnik bio propisan za sva sjemeništa u Austriji, napisao Institutio theologiae pastoralis.[16] Berengo, rektor patrijaršijske teologije u Mlecima (Josip Sarto — Pijo X bio je tu patrijarha), kasniji nadbiskup udinski, oštro žigoše ovaj priručnik, jer sadrži predmete, koji se u Italiji predaju posebno. On kaže, da pastoralka ne smije zalaziti ni u polje moralke, ni u polje dogmatike, ni u polje crkvenog prava, ni u polje liturgike. Ako se nešto odatle, ali umjereno, uzme, to treba da bude asimilirano organizmu pastirskog bogoslovlja.[17] Berengovu Pastoralku crkvene su vlasti uvelike cijenile. Papa Lav XIII pobrinuo se je, da bude što više raširena po bivšoj njegovoj biskupiji Perući. U istome pravcu napisao je i Ae. Berardi svoju Pastoralku, koja je izašla u trećem izdanju 1902. god. Berardijev program je usvojio A. Micheletti u knjizi „De ratione studiorum in sacris Seminariis".

Pod uplivom austrijskim i u sjevernoj Italiji stala se obrađivati pastoralka, ali s n o v i m p r o g r a m o m, koji je isključivao i homiletiku i liturgiku. Veliki reformator Pijo X htio je ujediniti program sviju sjemeništa u Italiji pa je dao izraditi novi Ratio studiorum za sve crkvene škole u Italiji (Programma generale di studi) i potvrdio ih je 5. V. 1907 sa svojim dodatkom, koji pokazuje, koliko mu je bio na srcu ovaj program: „Vidimus et adprobavimus ‚Venerabilibus fratribus Episcopis fidelem observantiam enixe commendantes". Za teologiju taj program veli: „Esso com-

[15] ib. 90
[16] Patavii 1825. V. str. 12
[17] Sane pro scholis hanc in re succosa et in primis systematica requiritur tractatio, quae minime invadens partes Theologiae moralis aut dogmaticae, Juris canonici aut Liturgiae sacrae, ex his omnibus tamen et moderate hauriat, et ad practicae prudentiae normas exigat ea, quae ad rem sibi facere videntur. Berengo, Enchiridion Parochorum se Institutiones Theologiae pastoralis. Treće izdanje izdao paduvanski biskup J. Callegari. Patavii 1902 str. XIIs.

prenderà le materie seguenti: Luogi teologici — Introduzione generale e speciale alla S. Scrittura — Esegesi biblica — Teologia dogmatica e sacramentaria — Teologia morale e *pastorale* — Istituzioni di diritto canonico — Storia ecclesiastica — Lingua ebraica — S. Liturgia."[18] — Iz ovoga je jasno, da Pijo X u svome Ratio studiorum za sve biskupije u Italiji drukčije poima pastirsko bogoslovlje nego ga je poimao Rautenstrauch u svome programu. Ovaj je liturgiku i crkveno govorništvo subordinirao generičnom pojmu „pastirsko bogoslovlje", a Pijo X stavlja pastoralku uz moralku te sa ovima koordinira crkveno govorništvo, liturgiku i crkvenu umjetnost sa arheologijom.

A. M. Micheletti ,bivši profesor na Apostolskom Leonovu Kolegiju u Rimu ,bivši profesor pastirskog bogoslovlja na universi u Lublinu ,konzultor kongregacija Koncila ,za sakramente, za sjemeništa i universe, napisao je g. 1909 knjigu „De regimine ecclesiastico religiosorum necnon Seminariorum juxta mentem S. Gregorii M., S. Ignatii Loyol. et S. Caroli Boromaei aliorumque SS. Patrum et Ecclesiae Doctorum et Summorum Pontificum recentiorum", — dakle prema direktivama najnovijih Papa. Ta se knjiga prodaje u svim podružnicama kat. internacionalnih izdavačkih knjižara: Pusteta, Herdera i Descléea. Na str. 449—459 nalazi se ratio studiorum u sjemeništima. O pastoralnoj teologiji kaže: „Theologia pastoralis tanquam necessarium theologiae moralis complementum haberi debet... Ea porro ad rectam sacramentorum administrationem, atque ad ea omnia quae pastorum practica officia sunt, coarctanda, ne finitimas sibi provincias, quas v. g. morum ac dogmatum theologiae, jus canonum, sociologia ac regiminis scientia jure occupant invadat exturbetque" (str. 454). Liturgiju broji među predmete, koji su akcesorni in ratione studiorum te nema nikakve blizine s pastoralkom. Crkvenu umjetnost spaja sa arheologijom ,i u knjizi, koja je namijenjena od auktora svemu kat. svijetu, kaže „ipsa auctoritate S. Sedis docenda praescribuntur", a kao dokaz navodi spomenuti partikularni zakon za Italiju „De ratione studiorum in Seminariis Italic. ren.", od kongregacije Episcoporum et Regularium izdan 10. V., a od Pija X potvrđen 5. V. 1907. —

Gotovo u isto vrijeme izdao je Micheletti drugu knjigu, u

[18] Civiltà Cattolica 1907, 15 juna str. 734—736.

kojoj specijalno tumači onaj partikularni zakon za Italiju: „De ratione studiorum in sacris seminariis". Po svojim izdavačima i ona je namijenjena čitavome kat .svijetu. Dr. Kniewald mogao je zapaziti na zadnjem crnom listu I sveska Michelettijeve pastoralke oglas ove knjige sa dodatkom: His libris res titulo propositae, pontificiorum documentorum praesertim auctoritate exhibentur, ita quidem, ut (hoc unico de seminariis tractatu) *nostrae aetatis ad rem necesitates et merita, omnium pro gentium Seminariis,* spectentur". Zato se je čuditi, kako Dr. Kniewald govori: „Bez sumnje u Italiji, ali Zagreb nije u Italiji..." (B. S. 231) Tu se program Pija X detaljnije razvija i za pojedine znanosti donosi glavni sadržaj. Druga je znanost moralka, druga pastoralka, druga liturgika, a druga crkvena umjetnost. U moralci se raspravlja de th. mor. generali, de virtutibus et de praeceptis, de sacramentis in genere et in specie. Za pastoralku donosi program Berardijev. Na str .152 ima program za kršćansku umjetnost i za arheologiju, a na str. 154 program liturgije. Sve su to znanosti jedna od druge nezavisne.

U nenjemačkim zemljama liturgika se obrađuje redovno kao samostalna znanost. Dr. Kniewald piše (B. S., n. m., str. 230), kako se razni liturgijski pisci ne slažu u definiciji liturgije i liturgike. Moj profesor isusovac P. J. M. Hanssens ima svoju definiciju, i tu je definiciju on u školi dokazivao ,a protivne je pobijao. Ali i on drži, da je liturgija specijalna znanost, a ne dio pastirskog bogoslovlja. I Callewaert, koji ima drugu definiciju, jednako drži liturgiku zasebnom znanošću.[19] Kao samostalnu

[19] C. Callewaert, Liturgicae Institutiones. Tract. I: De sacra liturgia universim .2 izd. Brugis 1925. Na str. 5 govori o „Distinctio scientiarum ecclesiasticarum": „Ea tandem quae pertinent ad exequendos ritus et caeremonias prout ab Ecclesia sunt ordinati, tractantur in illa *scientia speciali* quae olim ritualis aut rubricalis, inde a nonnullis saeculis et indies magis liturgica vocari solet". Na str. 84: „In ordinatione enim studiorum ecclesiasticorum major indies facta est scientiarum partitio: theologiae tum dogmaticae, tum morali, jam reservatur munus vindicandi et exponendi intimius naturam cultus, sacrificii, sacramentorum et orationis, vel determinandi accuratius obligationes morales circa illa ortas; *scientiae vero speciali* relinquitur praefatis suppositis, enucleate exponere caeremonias et ritus et omnia quae spectant modum quo Ecclesia ordinavit exercitium cultus publici et haec vocari coepta est liturgia". Na str. 148 ss. govori o formalnom i materijalnom objektu liturgike, o njezinu odnošaju prema ostalim teološkim znanostima.

znanost obradio ju je u svojoj liturgici, određenoj za sjemeništa u Francuskoj, i L. Hebart.[20] Kao samostalnu znanost drži je isusovac Gatterer.[21] Suviše kao samostalan predmet obradili su studium liturgiae Jos. Aertnys,[22] E. Greco[23] U. Mioni.[24] Svi, dakle, liturgijski pisci u nenjemačkim zemljama slažu se u tome ,da je studium liturgiae samostalna znanost, ma koliko se razlikovali u metodi ,u biranju sadržaja itd.

I u njemačkim zemljama, uza sve državne i državno-crkvene zakone, praktični i faktični razlozi doveli su do rasula Rautenstrauchova programa. Najprije, sam je Josip II zadao težak udarac pastirskom bogoslovlju kao znanosti kad je za katehetiku stvorio zasebnu katedru ,iako se je i dalje katehetika obrađivala kao sastavni dio pastirskog bogoslovlja. Do g. 1856 govorilo se je samo o pastirskom bogoslovlju (u singularu), katkada i o pastirskom bogoslovlju i katehetici.[25] Pod pastirskim bogoslovljem su razumijevali: pastirsku didaktiku, liturgiku, hodegetiku, kako sam gore izložio. Ali su prije protestanski pisci govorili ne u singularu o pastirskom bogoslovlju, nego u pluralu o pastirskim znanostima: homiletici ,katehetici, liturgici i pastirskom bogoslovlju u užem smislu (et pastoralis proprie sic dicta).[26] Tako i u crkveno-državnom programu od g. 1858 razlikuje se pastoralka u užem smislu od homiletike, katehetike i liturgike. Jednako Min. bogošt. i nastave 26. XII. 1909 razlikuje pastirsku, liturgiku ,crkveno govorništvo, pedagogiku s metodikom.[27]

[20] L. Hebart, Leçons de liturgie à l' usage des seminaires. Jedanaesto izd. Paris 1923. Zasebno je napisao udžbenik liturgike za velika sjemeništa i Haegy: Manuel de liturgie et cèremonial selon le rit romain. 13. izd. Jednako F. Stella, Institutiones liturgicae in seminariorum usum. 3. izd. Romae 1929.

[21] Annus liturgicus. 4 izd. Innsbruck 1925. Na str. 16 govori o liturgici kao znanosti, o njezinom materijalnom i formalnom objektu te slijedi: „Liturgica distinguitur ab aliis scientiis theologicis circa eandem materiam versantibus (puta tractatibus dogmaticis et moralibus de sacramentis etc.) objecto formali. Formale objectum horum tractatuum est ipsa essentia aliaequae internae rationes liturgiae. Formale objectum vero liturgicae praecipuae sunt circumstantiae externae".

[22] Compendium liturgiae sacrae. 9 izd. Torino 1927.

[23] Compendio di sacra liturgia. Izd. 2. Lecce 1928.

[24] Manuale di liturgia. Izd. 3. Torino 1928.

[25] Galante A., Le leggi ed ordinanze str. 751—762.

[26] Powondra J., Systema Theologiae Pastoralis. Viennae 1818. Tom. 1. str. 48.

Prema ovoj zakonskoj terminologiji pisali su i pisci pastoralke „O vršenju pastirske službe", a to su dijelili ovako: o vršenju učiteljske službe, o vršenju svećeničke službe, o vršenju kraljevske službe (pastirske službe u užem smislu) ili dušobrižnog pretstojništva. Tako Schüch I. u sedmom izdanju svoje pastoralke od g. 1885. Tako i Polz u 13. izdanju iste pastoralke. Tako se govori o „Die Pastoraltheologie im engern Sinn" u Wetzer u. Welte's Kirchenlexikon, 2 izd. 4 sv., 501.

Suviše valja uzeti u obzir, da je za katehetiku bila podignuta odjelita katedra. Homiletika se je u XIX vijeku jako razvila. Silan razvoj historijskih znanosti otvorio je liturgici nove vidike. Dosad je liturgika imala praktično-pastoralni karakter. Otsad seviše ističe historijsko-egzegetski momenat. Ovaj daje liturgici novi, teoretični, pravac mjesto dosadanjega praktičnoga. Tim postaje liturgika specijalna znanost. Uzevši osim toga u obzir i preopširnost staroga programa, to se nije čuditi, da je Rautenstrauchov program propao i u njemačkim zemljama, iako je, zaista, veličanstvena zgrada znanstvenog pastirskog bogoslovlja, kako su je zacrtali Sailer, Amberger, naročito Krieg. Tako i u njemačkim zemljama od jedne znanosti: pastirskog bogoslovlja, postale su četiri: katehetika, homiletika, liturgika i pastirsko bogoslovlje. Ovo je izgubilo onaj dodatak: „u užem smislu", a one tri oslobodile su se tutorstva generičkog pojma: „pastirsko bogoslovlje".

J. Fluck, koji je 1853—5 napisao svoju „Katolische Liturgik", držao je liturgiku samostalnom znanošću ,kao crkveno pravo i moralno bogoslovlje. Dr. Valentin Thalhofer, koji je zasnovao najbolju katoličku liturgiku, obradio je samostalno svoj priručnik liturgike za Herderovu „Theologische Bibliothek", ali samo iz praktičnih razloga, jer je bio uvjeren, da liturgika nije samostalna znanost, nego ogranak pastirskog bogoslovlja. Tu podređenost liturgike generičnom pojmu pastirskog bogoslovlja držao je tvrdo, iako je ugledni časopis u Innsbrucku Theologische Zeitschrift (1889, 351) dokazivao, da je liturgika samostalna znanost, kao

[27] Kovačić Dr. Fr., u: Spomenica ob 70 letnici lavantinskega bogoslovnega učilišča v Mariboru. Maribor 1929 str. 28.

dogmatika i crkveno pravo. Thalhoferovo mišljenje bilo je onda općenito kod njemačkih teologa (v. Thalhofer, Liturgik u Wetzer und Welte's Kirchenlexikon .2 izd. 8 sv. 48). Thalhoferovu liturgiku nastavljali su drugi liturgičari. Napokon, 1912 izdao je drugo izdanje Dr. L. Eisenhofer. U ovome se drugomu izdanju ističe, da je liturgika samostalna znanost, a ne dio pastirskog bogoslovlja, kako se je prije uzimalo.[28]

Tako i u njemačkim zemljama bivši novi program (Rautenstrauchov) postao je stari program, a onaj stari program koji je bio prije Rautenstraucha postao je — novi. Znanosti kojima je Rautenstrauch odnio samostalnost dobile su opet svoju slobodu. U zajednici s ovim sada oslobođenim znanostima razvila se je prava pastoralna znanost, pastoralka u užem smislu, specijalno dušobrižništvo, poimenika, hodegetika, prostatika, kibernetika itd., kako su je prije nazivali. Velika naknadna knjižara Herder izdaje svoje bogoslovske priručnike (Theologische Grundrisse). Dosad je izdala, što nas zanima, kao posebne znanosti katehetiku[29] i liturgiku.[30] Predviđa se i „Pastoratheologie". Dakle,

[28] Thalhofer, Handbuch der katholischen Liturgik. Drugo izdanje priredio Dr. L. Eisenhofer. Freiburg i. Br. 1912. Sv. 1 str. 57: „Die Liturgik ist eine durchaus selbständige theologische Wissenschaft, nicht, wie vielfach angenommen wurde ‚eine Zweigdisziplin der Pastoraltheologie". Zatim ovo dokazuje iz nutarnjih i vanjskih razloga. Vidi niže bil. 30.

[29] Mayer Dr. H., Katechetik. 2. izd. 1928.

[30] Eisenhofer Dr. L., Grundriss der katholischen Liturgik. 3. izd. 1926. I Eisenhofer kaže: „Die Liturgik ist eine selbständige liturgische Wissenschaft... Sie ist selbständig gegenüber der erst in neuerer Zeit als besonderes theologisches Fach hervortretenden Pastoraltheologie, welche vorwiegend praktisch orientiert ist und die von den übrigen theologischen Wissenschaften gebotenen Ergebnisse zur wissenschaftlichen Darstellung der Seelenleitung verwertet". Str. 9. Ova Eisenhoferova liturgika je mali priručnik u 12⁰ sa 318 stranica. I Dr. Kniewald veli (B. S. n .m. 231): „U našim prilikama naprosto nije moguće, da se opsežno predaje liturgika u onom smislu, kako je je obradio... Eisenhofer... Kad bi bogoslovski studij iznosio efektivnih šest godina, tada bi sve to bilo moguće, a i potrebno, ali ovako to naprosto ne ide." — Sigurno, ako se metne u hodegetiku preko stotinu stranicu prostog prijenosa iz tuđeg područja (kanonskog prava) i tome se nadoda drugih pitanja iz raznih znanosti; ako se metne toliko ili još više u nauku o sakramentima te se ne zanemare „dogmatske rekapitulacije" i „opsežnija upozorenja" na moralna gledišta; pa tako neka čine i ostali profesori u svojim materijama: onda neće biti dosta ni 12 efektivnih godina teološkog studija! — U pravoslavnim bogoslovijama predaje se napose

u ovoj neće biti teorijske liturgike. G. 1919 priredio je Dr. Fr. Mutz drugo izdanje Kriegove „Die Wissenschaft der speziellen Seelenführung". Kao dodatak ovome svesku izdao je g. 1923 „Die Verwaltung der hl. Sakramente vom pastoralen Standpunkte". Da nije Dr. Mutz s ovim zacrtao sadržaj buduće Herderove „Pastoraltheologie"?

Jednako izdaje teološke priručnike i druga naknadna njemačka knjižara Ferd. Schöning u Paderbornu. Ona je izdala Pruner-Seitzovo pastirsko bogoslovlje. Ovo sadrži dosadanju hodegetiku, a iz dosadašnje liturgike, katehetike i homiletike, koje su postale samostalne znanosti, uzimlje samo toliko koliko je potrebno za dušobrižnu praksu. S ovim izdanjem Pruner-Seitza-Thurnhofera

liturgika, a napose pastirsko bogoslovlje (v. Katolički List 1930 ,br. 50. str. 627). Za njih je liturgiku priredio Dr. L. Mirković (Sr. Karlovci 1918, 1920, 1926). Na str. 17 prvog sveska piše: „Do sada se obično smatrala liturgika kao jedna grana t. zv. pastirskog bogoslovlja. Pastirsko bogoslovlje se delilo na 1. pastirsku didaktiku (katihetika i omilitika), 2. liturgiku i 3. hodegetiku. Ove su se nauke smatrale kao jedna grupa bogoslovskih nauka, i na bogoslovskim fakultetima kako kod pravoslavnih tako i kod rimokatolika, ova grupa bogoslovskih nauka sačinjavala je jednu katedru. Međutim u novije vreme liturgika se smatra kao potpuno samostalna bogoslovska nauka (Dr. Valentin Thalhofer — Dr. Ludwig Eisenhofer, Handbuch der katholischen Liturgik, Freiburg i (Br. 1912. str. 57.), a ne kao što se to do sada uzimalo, da je samo jedna grana pastirskog bogoslovlja. Za samostalnost liturgike govori pre svega spoljašnji razlog, što je liturgika postojala kao nauka mnogo ranije od pastirskog bogoslovlja, koje se kao nauka javlja tek u 18. stoleću. Osim ovoga i unutrašnji razlozi govore za samostalnost i nezavisnost liturgike. Pastirsko bogoslovlje ima zadaću, da pre svega daje budućem svešteniku i pastiru praktična uputstva za pastirski rad. Ovo je pak daleko od liturgike, koja ima čisto teoretsku zadaću, naime, da svoj objekat: pravoslavno bogoslužje ‚predstavi i duhovno rasvetli. Ako se iz njenih teoretskih stavova i rezultata dadu izvesti praktične posledice, to nije liturgika još praktična nauka kao pastirsko bogoslovlje, kao što se i dogmatika, moralka i crkveno pravo pored njihovih eminentno praktičnih posledica ne smeju staviti u jednu grupu sa pastirskim bogoslovljem". Ovo je prijenos iz Thalhofera n. m., samo što je stavio „pravoslavno" mjesto „katoličko". Dr. Mirković, pravoslavni profesor ugleda se u katoličke moderne liturgiste i piše samostalnu liturgiku od preko 700 stranica u oktavi za pravoslavne bogoslovije, koje su srednje škole, a hrvatska bogoslovska znanost ne može da ima ni liturgiku od 318 stranica u dvanaestini! Dr. Mirković je preradio Dr. T. Tarnavskoga. Zar ne bi bilo bolje, da i Dr. Kniewald učini tako? Bolje na tuđim ledima pisati savremeno nego se kočiti originalnošću i davati djela, koja hrvatsku bogoslovsku književnost stavljaju ispod srpske pravoslavne!

njemačka pastoralka ujedinjuje se sa onim pravcem ,koji je vladao u Italiji i koji je Pijo X uzakonio za talijanska sjemeništa. Micheletti u svojem Epitome theologiae pastoralis uglavnome obrađuje ona pitanja, koja su se u Njemačkoj u hodegetici obrađivala ,a uzimlje iz liturgike ,katehetike, homiletike samo ono što je za župsku praksu potrebno. Tako se obadva pastoralista slažu u sadržaju ,iako se još ne slažu u metodi obrađivanja pojedinih pitanja. Za posve istom metodom u obrađivanju ne treba ni da težimo. Glavno je da je sadržaj, u svojim temeljnim linijama, isti. Tako, napokon, i pastoralka postaje jedinstvena znanost za svu Crkvu, kao što su dogmatika, moralka i pravo. To je ideal svake katol. znanosti! Noldinova se moralka uči i u Španjolskoj i u Jugoslaviji, i u Njemačkoj i u Italiji, u Americi i Evropi, u Aziji i Australiji, iako se Noldin obazire samo na njemačke ,austrijske i neke druge državne zakone. Partikularne pojedinosti može da nadoknadi sam profesor. Istina, u pastirskom bogoslovlju trebat će više toga nadoknaditi ,ali ni to neće smetati.

Ovaj novi program prima se i u sjemeništa. Novi statut za franjevačke bogoslovije razlikuje pastirsko bogoslovlje od liturgike, homiletike i katehetike. Prema njemu može da bude jedan lektor za pravo i liturgiku, a jedan za moralku i pastoralku.[31] Na teologiji u Linzu predaje se pastoral, liturgika ,crkvena umjetnost itd. Dakle liturgika i crkvena umjetnost nisu subordinirane generalnijem pojmu — pastoralu (Kat. List 1923, 39, str. 475). Na sarajevskoj Nadbiskupskoj bogosloviji razlikuju se ne samo teorijski kao znanosti katehetika i pedagogika, pastoralka, crkveno govorništvo, crkvena umjetnost, liturgika, nego i praktično je izvedena potpuna dioba. Pastoralku predaje p. Iv. P. Bock, a liturgiku, katehetiku, pedagogiku i crkvenu umjetnost p. B. Strižić.[32] Zato je s ponosom zaključio svoj članak u „Gradu na Gori" bogoslov Dr. Jurić (bez sumnje ga je radio pod vodstvom svojih profesora!): „Iz ovoga se prikaza vidi, da se naša bogoslovija uređuje u duhu novog Crkvenog Zakonika."[33]

[31] Specimen Statutorum pro studiis regendis in Ordine Fr. Min. Romae 1927. str. 22.

[32] Grad na gori — Almanah Bogoslovskog zbora „Stadlera". Sarajevo 1926. str. 59. Izvještaj Bogoslovskog zbora „Stadlera" u Sarajevu za drugu godinu 1930, str. 14; „Katolički Tjednik", 1930, br. 42, str. 5.

[33] Grad na gori ... str. 59

Program novog Crkvenog Zakonika

Novi crkveni Zakonik ,u trećoj knjizi, u četvrtom dijelu: „O crkvenom učiteljstvu", daje zakonske propise i za sjemeništa. Kanon 1365 naređuje:

§ 1. In philosophiam rationalem cum affinibus disciplinis alumni per integrum saltem biennium incumbant.

§ 2. Cursus theologicus saltem integro quadriennio contineatur, et praeter theologiam dogmaticam et moralem, complecti praesertim debet studium sacrae Scripturae, historiae ecclesiasticae, juris canonici, liturgiae, sacrae eloquentiae et cantus ecclesiastici.

§ 3. Habeantur etiam lectiones de theologia pastorali, additis practicis exercitationibus praesertim de ratione tradendi pueris aliisve catechismum, audiendi confessiones, visitandi infirmos, assistendi moribundis.

Svaki kanon treba tumačiti „secundum propriam verborum significationem in textu et contextu consideratam; quae si dubia et obscura manserit, ad locos Codicis parallelos, si qui sint, ad legis finem ac circumstantias et ad mentem legislatoris est recurrendum" (can. 18). — ***Kanon 1365 jest ratio studiorum.*** Tako ga zove službeno sam Zakonik (can. 976). Ratio studiorum znači ***„methodus studiorum"*** (Pijo XI. Officiorum omnium 1. VIII. 1922; Congregatio de Seminariis. AAS 1926, str. 453), ili opći generalni program za nauke (Micheletti) ili Studienplan, Lehrweise (Krieg). Prema tome opći Crkveni Zakonik daje nam u ovome kanonu ono što je dala Marija Terezija za svoju carevinu, što je Pijo X naredio za svu Italiju. Dakle, toliko obvezuje svu Crkvu, koliko je obvezivao Rautenstrauchov program Austriju (ako nećemo reći, da država više urgira vršenje svojih naredaba), i koliko je obvezivao dekret Kongregacije za biskupe i redovnike talijanske biskupije.

Svakome onome tko gleda tekst i kontekst zakona, jasno je na prvi pogled, da zakonodavalac razlikuje studium liturgiae, o kome govori u § 2, od theologia pastoralis, o kojoj govori u § 3. On nije studium liturgiae subordinirao generičnom pojmu „theologia pastoralis". On ih je koordinirao, jukstaponirao ,stavio jednu uz drugu kao ravnopravne crkvene znanosti. Tim je zakonodavalac jasno izrazio svoju misao o samostalnosti i jedne i druge teološke znanosti. Istina, on daje, kao i svaki zakon, samo načelne norme. Ali praktične norme ili pravilni-

ci, koji se izdaju da se zakon izvrši, moraju se usve i posve pokrivati sa načelima zacrtanim u zakonu. Zakon obvezuje i u slučaju, da se pravilnik udalji od njega. Takav slučaj pravnici nalaze u Zakonu o agraru u Dalmaciji i u njegovu Pravilniku.[34]

Kongregacija za sjemeništa i universe piše sarajevskom nadbiskupu i kaže, da su znanosti nabrojene u kanonu 1365, § 2 i 3 vrlo različne: „Disciplinae siquidem quae in cursu theologico tradendae sunt quaequae in Can. 1365, II et III recensentur, tantae varietatis tantique ponderis sunt..."[35] U ovome smislu govore svi kanonisti, koji tumače ovaj kanon. Svi smatraju studium liturgiae kao zasebnu disciplinu. G. Cocchi vrsta znanosti naređene ovim kanonom u tri reda. U prvi red idu dogmatika i moralka, u drugi red Sv. Pismo, crkvena povijest, crkveno pravo i pastirsko bogoslovlje, u treći red crkveno govorništvo, liturgika, crkveno pjevanje.[36] On dakle smatra pastirsko bogoslovlje i liturgiku znanostima različitim i po važnosti, a kamoli da ih drži jedinstvenom znanstvenom cjelinom!

Gore sam napomenuo Michelettijevo mišljenje o sadržaju pastirskog bogoslovlja iz g. 1909. On je napisao tri knjige (De ratione pietatis in Sacris Seminariis, De ratione studiorum, De ratione disciplinae), u kojima je tumačio partikularni zakon za talijanska sjemeništa. Taj svoj komentar posvetio je Piju X. Poslije nego je publiciran novi Crkveni Zakonik, s odobrenjem prefekta centralnog organa za katolička sjemeništa i univerze, sabrao je sadržaj onih triju knjiga u jednu i posvetio ju je istome prefektu kardinalu C. Bisletiju: „Constitutiones Seminariorum Clericalium ex Codice Pio — Benedictino *omnium Gentium sacris Institutis accomodatae*" (Torino 1919). I ovdje on govori de ratione studiorum jednako kao u knjigama izdanim 1909. Pastoralku meće među znanosti prvoga reda, a liturgiku i crkvenu umjetnost među znanosti drugoga reda. Michelettijeve riječi iz starijih knjiga ili iz one od g. 1919 ponavljaju ili doslovce ili ekvivalentno G. Cocchi,[37] Matthaeus Conte a Coronata[38] i drugi. Nigdje i nikakav ne govori o spajanju liturgike sa pastirskim bogoslovljem.

[34] Dr. I. Buljan, Jedna odredba contra legem u naredbi o dalmatinskom agraru. Mjesečnik, LVII (1931), 1—2, str. 26ss.

[35] Vrhbosna XLII (1928), 10, 145 V

[36] G. Cocchi, Comment. in Codic. jur. Can. III. De rebus. P. IV—VI. Torino 1924, str. 100—103.

[37] ib. 102

[38] Institutiones Jur. Canon. II. de rebus. Torino 1931, str. 294.

Osim toga, ako gledamo okolnosti u kojima je nastao kanon 1365, naime, da je bio izrađivan od istih onih, koji su izrađivali partikularni zakon za sjemeništa u Italiji, te da ga je potvrdio isti Papa, koji je bio patrijarha u Mlecima, gdje se je već predavala pastoralka prema novome programu, onda nam je jasna i misao zakonodavaočeva o sadržaju pastoralke i o njezinu odnošaju prema liturgici i ostalim znanostima. I zaista, program novoga Crkvenog Zakonika o crkvenim školama jest program izdan za Italiju 1907 ,sa nekim malim izmjenama; kao što su propisi o disciplini u sjemeništima izvatci iz drugoga partikularnog zakona: „Norme per l'ordinamento educativo e disciplinare dei seminari d'Italia", koje je s odobrenjem Pija X izdala Kongregacija za Biskupe i Redovnike 18. 1. 1908.

Kako je čitavome novome Crkvenom Zakoniku svrha da ujedini disciplinu u svoj Crkvi, tako je i kanonu 1365, koji sadrži generalni program za bogoslovna učilišta, svrha da ujedini dosad raznovrsne programe u bogoslovskim školama. Do novijega vremena nije bilo u Crkvi jednog centralnog organa za škole. Zato je i mogao biti drugi program u njemačkim zemljama, a drugi u drugim državama. Benedikt XV stvara centralni organ za sva sjemeništa i crkvene universe: Congregatio de seminariis et de studiorum universatibus". Pijo XI. piše prefektu ove Kongregacije (AAS 1922, 456): „Omnino quae hac de re sunt in jure canonico providentissime statuta (C. J. C. can. 1365 et 1366), *ea sancte inviolateque observari* debent". I stavlja u dužnost istoj Kongregaciji „curare, ut tum in sacris Seminariis Collegiisve clericorum tum in magnis Lyceis et facultatibus seu doctorum ordinibus, quicumque eidem Consilio subjecti sunt, ea diligenter ubique ad effectum adducantur". Po sebi se razumije, da će ovaj jedinstveni školski organ vršiti svoju zadaću i nastojati, da se ratio studiorum u can. 1365 jedinstveno provede u svoj Crkvi. Tu unifikatornu akciju pokazao je kard. Bisleti ,kad je Michelettiju sugerirao, da sabere gore citirane „Constitutiones" za sve narode .Od g. 1924 svi Ordinariji moraju slati ovoj Kongregaciji izvještaj o stanju sjemeništa. Upit 32 glasi: Utrum cursus quoque theologicus, juxta can. 1365, 2, 3; 1366, § 2 et epistolam Pii XI perficitur. Quo idiomate, quibus praelectionum textibus Theologia dogmatica, Moralis, Sacra Scriptura, Jus Canonicum et ceterae disciplinae tradantur.[39] Pri ovoj

[39] Acta Apost. Sedis XVII (1925), 13, str. 551

Kongregaciji ustanovio je baš ove godine Pijo XI redovnog vizitatora sviju sjemeništa, a počet će najprije od Italije: cuique curae sit Seminariorum Italiae (ab his enim, ut par est, incipiendum censemus) visitationem peragere.[40]

U Italiji nema 8 razreda gimnazije. Poslije 6 razreda gimnazije uči se ono, što naređuje kanon 1365 § 1. Moglo bi se, dakle, činiti kao da se nas taj § ne tiče, jer je u bivšim austrijskim zemljama drugi plan. Zato i jest sarajevski Nadbiskup upitao za razjašnjenje u Rimu. Odgovoreno mu je da treba da budu dvije godine filozofskog studija, bez obzira na gimnaziju, pa se tu spominje različnost teoloških disciplina pobrojenih u kan. 1365, § 2, 3, i zaključuje se: *„Omni igitur contentione* Tibi, Amplissime Domine, est adnitendum, ut Studiorum ratio in Tuo Majori Seminario ita constituatur et ordinetur ut Philosophiae ac Theologiae suus sit dignitatis et honoris locus *atque ad normas a Sede Apostolica constitutas magistri et alumni sese diligenter componant.*[41]

U teološkim znanostima, koje su navedene u § 2 citiranoga kanona, sadržaj je isti kod svih naroda. Samo pastoralka je nejedinstveno dosad obrađivana. U njemačkim zemljama obuzimala je liturgiku, homiletiku, katehetiku i specijalnu pastoralku. U francuskim zemljama specijalna pastoralka spajala se je sa moralkom, a u talijanskim sjemeništima uzimana je sama specijalna pastoralka, to jest sadržaj njemačke hodegetike sa sakramentalnom praksom ili recimo tako, sa praktičnom liturgikom. Zanokodavalac je zapovjedio predavanje pastoralke blagim načinom: „habeantur praelectiones..." Zato je ova znanost gotovo jedini predmet unifikatornog rada Kongregacije za sjemeništa. Citirani paragraf kaže, da se drže predavanja iz pastirskog bogoslovlja i da se još čine praktične vježbe klericima o katehizaciji, o slušanju ispovijedi, o pohađanju bolesnika, o pomaganju umirućih. Prema tome pastoralna teologija, uz ostalo ,treba da i teorijski sadrži nauku o predavanju katekizma, o slušanju ispovijedi, o pohađanju bolesnika, o pomaganju umirućih. Dakle, po ovome kanonu predaje katehetsku građu profesor pastoralke. Međutim katehetika je u njemačkim zemljama postala zasebna znanost, a to je savršenije nego da je spojena sa nekom drugom znanosti. Zato je Kongregacija poslala pismo svim biskupima, u kojem je istakla

[40] Osservatore Romano 1931, 25. IV.
[41] Vrhbosna, n. m.

želju, da se jače njeguje katehetika, da profesor pastoralke često drži predavanja iz katehetike i da klerike praktično vježba bilo u sjemeništu ,bilo u crkvi.[42] Napokon traži da katehetika bude samostalan predmet „schola seu magisterium instituatur ac rite foveatur de sacra catechesi proprium".[43]

Pije XI smatrao je nužnim da odmah u početku svoga pontifikata naglasi potrebu pastoralke i da kaže u glavnome njezin sadržaj. O filozofiji i teologiji govori uopće, a o pastoralci specijalno. „Tertio loco (poslije filozofije i teologije), quod ad clericorum studia pertinet, qui pro conscientia officii ea moderetur, non is profecto praescriptiones juris canonici negligat *de Theologia pastorali,* immo plurimum tribuat huic disciplinae, qua quidem proxime animarum quaeritur salus. Nec vero dumtaxat, quam sancte sint divina tractanda praecipiet, sed praeterea quemadmodum sint majore semper cum fructu hominibus applicanda. In quo ei erit temporum habenda ratio diligentissime. Multa enim in populi christiani mores rerum cursus induxit patrum nostrorum inaudita temporibus, quae pernovisse hodie sacerdotem oportet, ut nova novis remedia malis in Jesu Christi virtute reperiat et salutarem religionis vim in omnes venas afferat humanae societatis."[44] Tako potcrtao Pruner-Seitz.

Da ne bi tko zlorabio blagi izraz citiranog kanona: „habeantur etiam praelectiones", Pijo XI ističe ,da su to „praescriptiones" i kaže da se ova znanost ne smije zanemarivati, nego da se mora uvelike cijeniti. Zatim daje definiciju pastoralke: Theologija pastoralis est disciplina (scientia), „qua *proxime* animarum quaeritur salus". Jer Pijo XI kaže, da pastoralka izbliza — proxime traži spas duša, to je ona eminenter praktična bogoslovska znanost. Ali liturgika, koja se u novije doba samostalno obrađuje, teorijska je znanost — „ihre Aufgabe ist demnoch zunächst eine theoretische", — piše Thalhofer-Eisenhofer,[45] a kaže i Dr. Kniewald, da ima liturgika „sasvim teorijska" (Bog. S. n. m. 231, redak 19 ozdo). Dakle znanstvena ili bolje reći teorijska liturgika isključena je iz pastoralke prema definiciji Pija XI.

[42] Acta Apost. Sedis XVIII (1926), 11, 454.
[43] ib. XXII (1930), str. 148.
[44] ib. 1922, str. 456
[45] Thalhofer-Eisenhofer, n. m. 1. str. 58

Berengo veli, da on piše priručnik „omnium, quae quomodocumque ad cognitionem et *ad practicam* exsecutionem parochialium munerum referri possunt" (str. XIII). Micheletti kaže, da se pastoralka ima suziti „ad ea omnia quae *pastorum practica* officia spectant" (Constitutiones, str. 158). Izrazi „practica executio parochialium munerum" i „practica pastorum officia" ekvivalentni su izrazu Pija XI „proxime animarum quaeritur salus", samo što je Pijo XI to rekao klasičnim, a oni prvi sredovječnim latinskim jezikom. Prema tome Pijo XI sa svojom definicijom slaže se sa opisima koje daju Berengo i Micheletti, i koje oni tako izvađaju, da liturgiku stavljaju izvan pastoralke. Kad, dakle, Pijo XI dalje razvija program pastoralke ,koja ima sadržavati „quam sancte *sint divina tractanda*" i „quemadmodum sint majore semper cum fructu *hominibus applicanda*",on tim riječima isključuje teorijsku liturgiku, koja ima karakter historijski i egzegetski, jer ova uči, kako se je liturgika razvijala i koji smisao imadu pojedini liturgijski činI, to jest: „quam sancte sint divina *concipienda* et intellectui applicanda". Drugim riječima: teorijska liturgika služi izravno za izobrazbu pojedinca, a praktična služi izravno za posvećenje pojedinca i zajednice.

Kad Pijo XI govori „nova novis remedia malis", „temporum ratio habenda", s tim je označio ono, što drugim riječima izriče Micheletti „de scandalis eradicandis", „de actione catholica et sociali" te o aplikaciji katehetike i homiletike. O svemu tome govori Krieg u svojoj „Znanosti o specijalnom dušobrižništvu", Pruner-Seitz-Thurnhofer u „Vorsteheramt", a ostali pastoralni pisci u hodegetici ili kako se drukčije taj dio pastirskog bogoslovlja po starome programu zvao.

Ovaj je smisao jasan još iz toga: što je Achille Ratti — Pijo XI predavao nekoć homiletiku na milanskom teološkom učilištu, dakle kao znanost odijeljenu od pastoralke prema novome, ili recimo talijanskome planu; što je zakon vrhovnog učiteljstva protegnuo program sjeverne Italije na svu Italiju ,i što je taj program ušao u opći Crkveni Zakonik. Moguće da je Achille Ratti sudjelovao na stvaranju partikularnog zakona za Italiju i na njegovoj aplikaciji ,a možda je surađivao i kod uvođenju toga zakona u opći Kodeks.

Prema svemu ovome je jasno, da se Dr. Kniewald *ne slaže* sa vrhovnim crkvenim zakonodavstvom, koje liturgiku i pastirsko

bogoslovlje koordinira, kad on liturgiku subordinira pastirskom bogoslovlju. Dakle ne odgovara onome, što je svečano u Predgovoru naglasio, da će se držati odredaba i direktiva crkvenog učiteljstva.

Već sam rekao, da ratio studiorum Crkvenog Zakonika toliko obvezuje svu Crkvu ,koliko je obvezivao partikularni zakon Italiju ili Rautenstrauchov program austrijske zemlje. Kan. 976, § 3 nalaže, da bogoslovi moraju svršiti teološki tečaj „in scholis ad id institutis secundum studiorum rationem can. 1365 determinatam". Urgiranje Pija XI o vršenju kan. 1365 već sam iznio. Kongregacija za sjemeništa i universe u pismu sarajevskom Nadbiskupu urgira: Omni igitur contentione... est adnitendum, ut studiorum ratio..."[46] Jednako u pismu svim biskupima o jednom dijelu ovoga kanona: „...enixe rogamus ut hoc juris canonici praeceptum vehementer urgeas operamque des..."[47] Slično se izrazuje i u trećem pismu: „Illud igitur curent locorum ordinarii ut quod can. 1365 Codicis Juris canonici statuitur ..."[48] Nema sumnje, *ovaj je kanon obligatan*. Kolika je ta obligatnost, je li sub peccato mortali ili veniali ili samo sub poena ili je, možda, jednostavna direktiva vrhovnog zakonodavstva, o tome neka govore moralisti. Uzmimo, za čas, da je prosta direktiva. Osim toga ,u svakoj zapovijedi i u svakome zakonu može se razlikovati glavno i sporedno, pa tako bi se možda i u ovome propisu crkvenog prava dalo razlikovati „glavno": da se liturgika predaje, od „sporednoga": da se predaje prema mišljenju zakonodavaočevu, to jest kao zasebna znanost. ***Prava poslušnost,*** uza sve to, ***vrši sve:*** i glavno i sporedno i samu želju, ona ne razlikuje između želje, direktive, zapovijedi.

Ali može da bude razloga, koji ispričavaju i od želje i od direktive i od zapovijedi. Prema strogosti naredbe treba da budu i razlozi, koji ispričavaju, veći i manji. Pa i sam Dr. Kniewald može da ima razlog, koji ga ispričava od Ratio studiorum Crkvenog Zakonika. Zašto onda ono izvinjavanje u Bog. Smotri (n. m. 229) da njegov program nije u protimbi sa Kodeksom: „govore doduše zasebno... ali... samo taksaktivno" (Što to znači!)... „dapače može isti profesor predavati". Kud skok s materije na

[46] Vrhbosna, n. m.
[47] Acta Ap. Sed. XVIII (1926), 11, 454
[48] ib. XXII (1930), str. 148

predavača?! Jedan profesor može da predaje više znanosti, ali za to ne smije sve te znanosti skrpiti u jednu znanost! K tome usporedi str. 233: „Prema tome bi upravo po Piju XI. liturgika također, ako i ne ekskluzivno, spadala u opseg pastirskog bogoslovlja, a tako doista i jest. Neka mi fra Roko Rogošić dade koje drugo tumačenje!" Molim čitatelja, neka se zamisli malko i usporedi u ovoj rečenici „ako i ne ekskluzivno" i „tako doista i jest".

Tko dobro pročita ovo Kniewaldovo umovanje, pa se malo zamisli, po psihološkom zakonu asocijacije sjetit će se narodnog pričanja, kako se je neki Turčin zaželio krmetine pa uzeo mlado kezme i svezao ga u vreću .Kad je kezme skičalo i svojim glasom uznemirivalo njegovu savjest, on je htio ipak ostati vjeran zakonu, pa je stiskao kezme u vreći i sebi govorio: Skičalo ti ili ne skičalo, ti nisi kezme, nego kozle!

Pruner-Seitzovo pastirsko bogoslovlje

U svome prikazu (N. R. n. m. 480) ustvrdio sam, da novo izdanje Pruner-Seitzove pastoralke pretstavlja najbolji dandanas priručnik pastirskog bogoslovlja. Dr. Kniewald ne misli tako, najviše stoga, jer je u tome Pastirskom bogoslovlju drukčije mišljenje o politici nego u njegovu. U tome nek mu bude svaka čast!

Ali ono, čemu se mora svak čudom čuditi, jest, da Dr. Kniewald hoće da dokaže, kako se s njime i sam Pruner—Seitz slaže! Da se natežu naredbe Crkvenog učiteljstva, to se dade lako razumjeti; toga je kod ljudi uvijek bilo i bit će. Ali da se natežu mišljenja privatnih pisaca, nema razloga. Privatnom se piscu rekne:beg ja beg ti. Tko pročita razlaganje Dr. Kniewalda (B. S. 232), mora da pomisli: kako li se taj Pruner-Seitz sam sebi protivi, kako je nedosljedan: načelno za Kniewalda, a u praksi protiv njega! On je obradio liturgiku onako, kako je misli Dr. Kniewald obraditi, a onamo veli, da isključuje liturgiku iz svoje pastoralke! O čudače Pruner—Seitzu! Ti načelno liturgiku uključuješ u pastoralku, iz praktičnih razloga je isključuješ, i opet je tako obrađuješ, da se u glavnome slažeš i sa Dr. Ušeničkim, a s tobom će se slagati i Dr.Kniewald! Pametan čitatelj Bog. Smotre će se upitati: što zapravo misli taj ... Pruner-Seitz, taj pripadnik njemačkog naroda, koji je poznat sa svoje znanstvene sistematike i logičnosti? Kako je mogao jedan od najvećih njemačkih katoličkih naknadnika—Ferd. Schöningh da tako-

vu pastoralku uvrsti u svoju „Wissenschaftliche Handbibliothek"?!

Pruner-Seitz u prvom odjeljku svoje „Pastoraltheologie" govori o pastirskom bogoslovlju kao znanosti. Najprije raspravlja o pojmu pastirskog bogoslovlja te na koncu prvog paragrafa kaže: „Das Verhältnis der Pastoraltheologie zu den Disziplinen der Liturgik, Rubrizistik, Homiletik und Katechetik ist später grundsätzlich zu untersuchen" (str. 2). Zatim u drugome paragrafu donosi izvore pastirskog bogoslovlja ,u trećemu literaturu i povijest pastirskog bogoslovlja, a u posljednjem paragrafu — „Umfang und Einteilung der Pastoraltheologie" — rješava načelno pitanje o odnošaju gore spomenutih znanosti prema pastirskom bogoslovlju.

Pruner-Seitz ispituje ,kako se daleko načelno proteže dušobrižništvo te s tim opseg pastoralne znanosti. Kaže, da dušobrižništvo ima dvostruki objekt: plodove otkupljenja i ljude, kojima se dijele ovi plodovi. Plodovi su otkupljenja: istina i milost (Iv. 1, 17). Zato je učiteljska i svećenička služba. Što se tiče ljudi, Krist je dao Crkvi pastirsku službu, koja se s jedne strane očituje kao upravna vlast u vršenju jurisdikcije, o čemu govori crkveno pravo, a s druge strane kao dušobrižništvo u pravom smislu riječi — „im eigentlichsten Sinne" u psihološko-pedagoškom djelovanju. ***Pravo dušobrižništvo, koje se obično zove hodegetikom, jest pravo područje pastoralne znanosti:*** „Die eigentliche Seelenführung jedoch, für welche bisher noch keine allgemeingültige Bezeichnung geläufig ist — nennen wir sie vorläufig mit dem häufiger gebrauchten Ausdruck „Hodegetik" — ist ureigenstes Gebiet der Pastoralwissenschaft". Ovo se dijeli u individualno i kolektivno dušobrižništvo.

Prema ovome spada na pastirsko bogoslovlje: prikaz učiteljske (katehetika i homiletika), svećeničke (liturgika) i dušobrižne pastirske službe (des seelsorglischen Hirtenamtes). Ja sam ovo nazvao starim programom. Na ovo Dr .Kniewald nadovezuje spacioniranim slovima: „Dakle upravo po Pruner-Seitzu, spada liturgika načelno u pastirsko bogoslovlje" (Bog. S. n. m. 232). — Možda će tkogod pročitati samo prva dva odjeljka ovoga moga članka, pa će zaključiti, da je i pisac njegov načelno zato, da se liturgika obrađuje u pastirskom bogoslovlju!

Ali pođimo dalje. Pruner-Seitz donosi sada, kako su historijski i praktični razlozi doveli do rasula staroga programa. Najprije

prikazuje Rautenstrauchov program, koji je pravoj pastoralci ili hodegetici malu važnost dao. Razlaže, kako je katehetika postala samostalna, pa homiletika i u 19 vij. liturgika. Prava dušobrižnička pitanja (hodegetika) nisu mnogo napredovala u 19 vij. Ali najnovije vrijeme (Verhältnisse der neusten Zeit) postavlja izvanredne zahtjeve na pravo dušobrižništvo. „So drängt die Entwicklung der gegenwärtigen Zeit zu einer Aufteilung der gesamten Pastoraltheologie in ihre Teildisziplinen und zur *Selbständigung derselben*.

Zaključuje čitav prikaz: „Unser Standpunkt bezüglich des Umfanges der Pastoraltheologie ist folgender: *wir scheiden* Homiletik, Katechetik und *Liturgik grundsätzlich* aus und nehmen von diesen nur so viel herüber, als zur Behandlung der gestellten seelsorglichen Fragen notwendig ist". (str. 15 pri koncu)..." Was die Liturgik anlangt, so ist dieser Name schlechthin für eine Zweigdisziplin der Pastoraltheologie überhaupt *nicht mehr* zu gebrauchen. Will man das, was das Piestertum der Kirche in Gottesdienst und Sakramentenspendung, nach dem Sinn und Gehalt der Zeremonien erfassen, so muss man auf historischem Wege die Lösung suchen, und diese Interpretationsarbeit leistet die Wiesenschaft der Liturgik... Was die Pastoralwissenschaft hieran interessiert ist einzig die Frage: Wie hat das Priestertum seine Aufgabe in Gottesdienst und Sakramentenspendung zu erfüllen [Pijo XI: quam sanctae sint divina tractanda], um die in ihnen liegenden Heilsgnaden den Menschen zu vermitteln [Pijo XI: quemadmodum sint majore semper cum fructu hominibus applicanda]?

Prema tome pastoralka načelno sadrži dva glavna dijela: svećeničku službu i upravnu službu. To je dosadanja hodegetika te iz liturgike i ostalih dosadanjih dijelova, koji su postali samostalni, onoliko ,koliko se proxime — izbliza tiče spasa duša.

Dakle, liturgika po Pruner-Seitzu *ne spada načelno — grundsätzlich* u pastirsko bogoslovlje! Imam dva primjerka ovog novog Pastirskog bogoslovlja. Pogledao sam i vidio sam, da u obadva primjerka stoji ona riječ „grundsätzlich". Ako se koji čitalac ovoga članka želi lično uvjeriti, da li zaista Pruner-Seitz kaže, da on dijeli liturgiku od pastirskog bogoslovlja "grundsätzlich" — načelno ,a nema pri ruci njegove knjige, može nabaviti jedan primjerak kod administracije Nove Revije (Makarska) uz popusnu

cijenu od 15 maraka, dok je knjižarska cijena maraka 20.50.

Ja neću sada reći, kako je Dr. Kniewald meni rekao: „Bojim se, da N. N. Pruner-Seitzove pastoralke nije ni čitao, ili ako ju je čitao ,nije je razumio." Ja ću samo reći: „Al' i dobra u junaka Dr'jemne katkad ruka hrabra: Tako i tada prieka sgoda htjede. Spotače se kulaš brzi... Mješte janjca mrka kosnu vuka."

Gore sam u citatu iz Pruner-Seitza ja umetnuo u zagradama riječi Pija XI, da se vidi, kako je program pastoralne liturgike, koju od dosadanje liturgike odvaja Seitz, gotovo prosti prijevod Pijevih riječi. Radi ovoga slaganja sa riječima Pija XI i radi ostalih izvrsnosti Pruner-Seitzove Pastoralke, rekao sam, da je ovo najbolji priručnik, koji odgovara sadanjem stanju znanosti. Evo i suda njemačke javnosti. Prof. Dr. W. Grosam piše u Theolog. — praktische Quartalschrift, Linz 1921, III: „Pruners geschätztes Pastoralwerk steht nun wieder auf der Höhe der Zeit... Wenn der zweite Band, der die spezielle Hodegetik in völliger Umarbeitung der Prunerschen Grundzüge bieten will, das hält, was der erste Band verspricht, werden wir in Pruner-Seitz ein ideales Lehrbuch der Pastoraltheologie nach dem Kodex und für die seelsorglichen Voraussetzungen der neuen Zeit besitzen." Jednako o prvome svesku piše Theologie und Glaube 1920, 4. Heft: „Dass er das Gebiet der Homiletik, Katechetik und Liturgik grundsätzlich ausscheidet und davon nur so viel hinübernimmt ,als zur Behandlung der gestellten seelsorglichen Fragen notwendig ist, sei si eigens lobend angemerkt."

„Gotovo toliko logičkih skokova, koliko tvrdnja".

Tako Dr. Kniewald o mojoj recenziji. Molim g. sveučilišnog Profesora, neka pregleda koju logiku, pa neka stavi u silogističku formu moje tvrdnje i neka naznači protiv kojih logičnih pravila griješe moje tvrdnje. Ja ću da upozorim na neke „logične skokove" u njegovu odgovoru. Treba da se i mi profesori vježbamo u logici!

1) Dr. Kniewald kaže, da je „čudno i nelogički", što ja tvrdim, da je Ušeničnikova pastoralka vrlo dobar priručnik, prema starome programu, a to njegovoj pastoralci niječem, kad se i u njoj obrađuje liturgika. Evo kako bi to izgledalo u formi silogizma:

Svaka pastoralka, koja sadrži pastirsku didaktiku, liturgiku,

hodegetiku, vrlo je dobar priručnik prema starome programu.

Ušeničnikova pastoralka sadrži pastirsku didaktiku, liturgiku i hodegetiku.

Dakle je Ušeničnikova pastoralka vrlo dobar priručnik prema starome programu.

Dr. Kniewald taj silogizam prenosi na svoj pastoral:

Svaka pastoralka, koja sadrži pastirsku didaktiku, liturgiku i hodegetiku, vrlo je dobar priručnik prema starome programu.

I moja pastoralka uz kršćansku umjetnost i hodegetiku sadrži liturgiku.

Dakle je i moja pastoralka vrlo dobar priručnik prema starome programu.

Kako se vidi, nije ista minor u prvome i drugome silogizmu, i Dr. Kniewald skače preko praznine, da u njegovu donjaku nema pojma pastirska didaktika, a da je umetnuo kršćansku umjetnost.

2) Da se Dr. Ušeničnik nije držao kanona 1365 u svome pastirskom bogoslovlju, ispričava ga uz ostalo, znanstveni organizam staroga programa ,a možda na osnovu cn. 3 i 6 i austrijski program od g. 1858 ali još više vrijeme, kad je djelo pisano. Homiletika je tiskana 1914, katehetika 1915, a neka druga poglavlja 1915 i 1916. Novi crkveni Zakonik dobio je u ruke tek 1918. Tako Dr. Ušeničnik govori na str. IV prvoga dijela svoga pastirskog bogoslovlja, koje je otiskano u cjelini g. 1919 i (2. dio) 1920. Dakle prvi dio je štampan samo jednu godinu dana pošto je dobio Kodeks u ruke koji je počeo obligirati u cjelini 1918. — Ipak Dr. Kniewald veli: „Dr. Ušeničnik je izdao svoju pastoralku 1919 i 1920, dakle v i š e (koliko tačno g. Profesore?) godina iza publikacije Kodeksa". Zar je to išta u prilog njemu, koji je izdao g. 1930 svoju pastoralku?! Dr. Kniewald je de facto zabacio program od g. 1858. Ipak kaže, da je njegov pastoral „po starome", dočim nije nego „po njegovu"!

3) Dr. Kniewald ima svoj pojam o nekoj „pastoralnoj liturgici", koji nije logičan. „Pastoralna liturgika" (djelidbena cjelina, totum logicum) u kojoj ima „i moralno i *pastoralno* i juridičko i rubricističko i *liturgijsko gledište*" (B. S. n. m. 231 redak 22 ozdo). Podređeni dio (pastoralno i liturgijsko) izjednačuje se djelidbenoj cjelini — p a r s a d a e q u a t t o t u m !

4) Teško je odlučiti granice blizih znanosti, i uvijek će biti

svade o odredivanju medaša. Dr. Krieg u svojoj „Znanosti specijalnog dušobrižništva govori o sakramentu pokore samo sa pastoralnog stanovišta, a pretpostavlja dogmatsko, moralno i pravno gledište. Na tu oštru diobu on se često pozivlje.[49] Ipak se može naći po koja jednaka stavka kod njega i kod Noldina, koji hoće da govori o pokori s moralne strane. To je zajednička mana svih auktora. Svaki hoće da potpuno rasvijetli svoje stanovište, i u toj svestranosti uđe koji put u područje koje će drugi smatrati svojim.

Tako i Pruner-Seitz, kad govori o svećeničkoj službi ili o pastoralnoj liturgici (ne u smislu Kniewaldovu!), raspravlja o *mnogim* pitanjima, koja na pr. prema mišljenju O. Dr. Crnice više spadaju na pravo i na moralku. Dr. Kniewald hoće i to da iskoristi protiv mene u obranu raznovrsnog konglomerata svoga djela. Ali je pri tome učinio logički skok, koji logičari zovu a multis ad omnia.[50] Dr. Crnica govori o *mnogim* pitanjima moralnim i pravnim (pluralitas), a Dr. Kniewald skače na *sva* pitanja (totalitas): „Ta je „mana", kako vidjesmo uvjetovana naučnim planom", o kojem je Dr. Kniewald govorio i prema kojem se predaje u pastoralci sve o sakramentima. Dr. Crnica je rekao, da Pruner-Seitz ne čini dobro što u pastoralku stavlja neka ili mnoga pitanja iz moralke. Dr. Kniewaldu dobro dolazi i ovaj svjedok, premda zapravo svjedoči protiv njega! I onda se ogorčeno pita: „Je li ga pročitao? Inače ne bi mogao braniti, da se sakramenti u pastirskom bogoslovlju obrađuju i s moralne strane (totalitas — omnia), kad to čini i onaj, kojega on smatra najboljim pastoralistom" (pluralitas — plura).

5) Dr. Kniewald se čudi, što ja ne odobravam, da se kanoni citiraju u pastoralci per extensum, bez većih komentara, pa se brani: „On zaboravlja da to na pr. upravo kod cenzura čini njegov najbolji priručnik, Pruner-Seitz (I. 302—311)." — Jest, ja sam to zaboravio, jer Pruner-Seitz na d e v e t stranica donosi oko d v i j e stranice latinskog teksta iz Kodeksa, ali tako je komentarom okružio pojedine cenzure, da se latinski tekst gotovo i ne opaža. Suviše, u svome djelu od svojih 1187 (hiljadu, sto i osam-

[49] Krieg-Mutz, Die Wissenschaft der speziellen Seelenführung, 367. 380. 410 itd.

[50] Madjer Bl., Sofizmi i paralogizmi. Prešt. iz Izvještaja kr. vel. gimn. u Osijeku 1910 11. str. 9.

deset i sedam) stranica donosi on po prilici toliko crta latinskog teksta iz Kodeksa, koliko je Dr. Kniewald u samom prvom dijelu od 408 (četiri stotine i osam) stranica ispisao strana!

I Micheletti, tako Dr. Kniewald, donosi uvijek sve kanone na početku, bez ikakva komentara. Da, i Micheletti donosi kanone, ali Dr. Kniewald „zaboravlja" njegovu metodu u obrađivanju pastoralke. Micheletti želi, da prema novome Kodeksu stvori pastoralnu praksu, pa sitnim slovima najprije donese kanone kao temelj, na kojem onda gradi svoje „Regulae pastorales", koje on donosi velikim slovima. Ove Regulae pastorales čine njegovu pastoralku, a kanoni su tu poglavito radi evidencije, jer se inače ne bi lako shvaćale njegove pastoralne refleksije.

6) Ja sam u svojoj recenziji (str. 482) zamjerio Dr. Kniewaldu i to, što u z direktive Crkvenog učiteljstva ne donosi i mišljenja pastoralnih teologa. Doslovce sam rekao: „Trebalo je ovo učiniti (donijeti direktive Crkvenog učiteljstva), ali drugo ne propustiti (mišljenje teologa)!" Dr. Kniewald, na svom brzom kulašu, preskače preko onoga „Trebalo je ovo učiniti", i čudnim logičkim skokom, koji logičari zovu „ignoratio vel mutatio elenchi" zaključuje i pita: „Dakle, konkretno: mi ne bismo smjeli iznositi direktiva i odredaba Sv. Stolice u pastoralci... Zar *to* želi fra Roko Rogošić? Ali onda neka ima toliko muževnosti, pa neka to kaže jasno i otvoreno." Pa da se ne diviš nad ovim umovanjem Profesora na najvišem hrvatskom forumu znanosti!

7) Ovaj logički skok zanimljiv je s moralne strane, ali s logičke strane još je zanimljiviji drugi dvostruki skok, dvostruka ignoratio ili mutatio elenchi ili, bolje(ἑτέρου ζήτησις)kako logičari zovu ono, kad netko pobija nešto, što se zapravo ni tvrdilo nije. Ja sam rekao: „Tako na pr. da se je informirao kod koje naše kurije ili kod kojeg dalmatinskog glagoljaša, ne bi ***prosto bez komentara donio*** na str. 171 n. 8 (suzpenzija radi glagoljice), jer bi čuo ***prigovor:*** lex non recepta non obligat". Dakle, tu se govori o prigovoru (objectio), i to o prigovoru koje naše kurije ili kojeg dalmatinskog glagoljaša, i ne kaže se, da ne bi donio, nego ne bi donio ***prosto bez komentara***. Dr. Kniewald skače sa p r i g o v o r a i stvara t v r d n j u. To je jedan skok. Drugim skokom skače sa „t v r d n j e" koje dalmatinske kurije ili kojeg dalmatinskog glagoljaša na tobožnju tvrdnju pisca, koji je kroničarski donio tuđi prigovor: „Smatra — veli on meni — da su odredbe Pija X o glagoljici u bogoslužju: lex non recepta, quae non obligat... Neshvatljivo je, kako može fra Roko Rogošić javno tvrditi..."

8) Dr. Kniewald navodi (B. S. 230), kako Dr. Ušeničnik razlikuje znanstvenu liturgiku od praktične i kako jednu i drugu (po starom programu) obrađuje zajedno. Opet on sam ima s v o j pojam o „pastoralnoj liturgici", koja daje „klericima i moralno i pastoralno i juridičko i rubrističko i liturgijsko gledište kod sv. mise, oficija i sakramenata" (ib. str. 231). Na str. 232 spominje, kako Pruner-Seitz izlučuje liturgiku iz pastirskog bogoslovlja, ali da je prisiljen iz nje uzeti toliko, koliko je potrebno da se obrade dušobrižnička pitanja. Kako se vidi, tu su tri pojma liturgike, no Dr. Kniewald operira s njima kao da je to samo *jedan isti* pojam. Evo njegovih riječi, da se vidi, kako kod njega igra ono, što logičari zovu aequivocatio: „Ali se već na prvi pogled vidi, da u zbilji nema razlike između načina ,kako on [= Pruner-Seitz] obrađuje svećeničku službu [= uzimlje iz liturgike toliko, koliko je potrebno, da se obrade dušobrižnička pitanja, a teorijsku ili historijsko egzegetsku liturgiku isključuje] i između Ušeničnikove liturgike [koji obrađuje zajedno i znanstvenu ili historijsko-egzegetsku i praktičnu liturgiku]: jedno je i drugo u biti ono, što sam malo prije nazvao „pastoralnom liturgikom" [= i moralno i pastoralno i juridičko i rubrističko i liturgijsko gledište] i što smatram najpodesnijim za naše prilike. Što više, i sam Pruner-Seitz obrađuje „svećeničku službu" tako, da uvijek, dosta opširno, najprije daje dogmatski uvod u sve sakramente i kasnije za svaki sakramenat napose, onda daje moralno-juridički i liturgijski traktat, [= uzimlje toliko koliko je potrebno, da se pastoralna pitanja shvate], a ne daje ni izdaleka samo neku pastoralnu uputu kod pojedinih sakramenata, onako po prilici, kako to čini, nakon drugih izvoda Micheletti u svojim „regulae pastorales" [jer je mnogo manjeg opsega nego Pruner-Seitz i nema njemačke znanstvene kohezije u svome raspravljanju] ili poput Picciolieva Manula. Drugim riječima: u zbilji je Pruner-Seitz u svojem I. svesku obradio liturgiku [= praktično-pastoralnu to jest uzeo je toliko iz liturgike staroga programa, koliko je potrebno, da se obrade dušobrižnička pitanja], u glavnome isto onako, kako to čini Ušeničnik [koji je obradio znanstvenu ili historijsko-egzegetsku i praktičnu liturgiku zajedno] i kako sam to i ja nakanio učiniti, tek s tom razlikom, da po uzoru Ušeničnikovu kanim više pažnje posvetiti povjesnom razvoju i značenju liturgijskih funkcija" [= znanstvenoj liturgici ili

historijsko-egzegetskoj, koju Pruner-Seitz kao samostalnu znanost izlučuje iz pastoralke].

9) Na ovoj ekvivokaciji osniva se i onaj logički skok, koji Dr. Kniewald meni prišiva ,kao da ja s jedne strane dokazujem, da liturgika ne ide u pastirsko bogoslovlje, a s druge strane tražim da se obrađuje u pastoralci, i to da bude na prvom mjestu (B. S .n. m. 233). Ja razlikujem, kako sam toliko puta istakao, historijsko-egzegetsku liturgiku, kakvu je obradio Thalhofer-Eisenhofer u velikom objamu i Eisenhofer u malom opsegu, koja je kao samostalna znanost u novije vrijeme izlučena iz pastoralke, i svećeničku službu ili praktičnu liturgiku, kakvu obrađuju u svojoj pastoralci Pruner-Seitz po svojoj metodi, Micheletti po svojoj, a prije novog Kodeksa Berengo, Berardi itd., što je Pijo XI označio riječima „quam sancte sint divina tractanda", „quemadmodum sint majore semper cum fructu hominibus applicanda". Dr. Kniewald ovakvom ekvivokacijom prišiva, dakle, meni logični skok i nedosljednost, koji su zapravo njegovi, a to mu se događa„ jer bene non distinguit.

10) U mojoj recenziji rekao sam: „Ali svakako će se čitatelji njegove knjige začuditi, zašto auktor donosi na pr. propise o dekanima iz Kodeksa, koga svaki župnik i bogoslov ima ,a ne donosi odredbe ,barem glavnije, pojedinih naših dijeceza?" (str. 481). — Svakome, tko i malo pozna logiku, jasno je, da je ovdje hipotetička rečenica, dosljedno hipotetički silogizam: ako donosi propise Kodeksa, treba da donese i partikularne odredbe... Dr. Kniewald skače s moje hipotetične izreke i stvara svoju kategoričku: propise Kodeksa ne smije donijeti, a partikularne odredbe treba da donese... (Bog. S. 234). Onda iz tog svog logičnog skoka čini drugi logički skok, kad kaže, da ja s istim argumentom operiram jednom „pro", a drugi put „contra". Dr. Kniewald misli, da su istovjetni pojmovi: „propisi općeg kodeksa" i „partikularni propisi naših dijeceza"!

Uostalom ja nisam ni protiv toga, da se donesu opći propisi, naročito pastoralni, iz Kodeksa. Ja se ne slažem s tim, da se ovi redom, naprosto ispisuju, kopiraju. Znanstvena pastoralka ne smije biti prosti neprožvakani agregat latinskih kanona, partikularnih odredaba, epistolarnih i drugih dokumenata, tko zna iz kojih dijeceza, dalekih od naših domaćih prilika. Pastoralka, ako će da bude znanost, treba da bude jedinstven organizam, u kojemu je materija bilo pravna, opća i partikularna, bilo moralna bilo dogmatska itd.,

ako pisac od svega ovoga, prema svome sudu, više ili manje uzme, probavljena i asimilirana. Takav rad traži mozganja i duševnog truda. Prosto kopiranje i agregiranje dokumenata s jedne strane nije baš težak posao, a s druge strane u velike opterećuje opseg knjige. koja s metodološke strane postaje neupotrebljiva kao školski priručnik.

„Ko o čemu, baba o uštipcima!"

Tako narodna poslovica. Dr. Ušeničnik prigovorio je Kniewaldovu Pastirskom bogoslovlju dosta stvari: da nema diobe na poglavlja, da govori o jednom pitanju na više mjesta, da je umetao pitanja iz drugih znanosti kao pedagogije, sociologije. Rekao mu je: „Zbranih je tu in tam odlokov in kanonov po cele strani domalega brez kakve razlage (gl. n. pr. str. 23—29, 34—41, 52—53, 247—257). To ***kopiranje*** kanonov in dekretov dela knjigo nekoliko teško" (Bog. Vest. 1931, 1, 92). S tim mu je rekao, da se konkretnije izrazim, da je znanstveni organizam njegove pastoralke nagrđen priljepljivanjem tuđih elemenata, da mu materijal nije dovoljno prokuhan. Na ove i slične zamjerke, koje su od eminentne važnosti za svakoga, koji piše sustavnu cjelinu, znanost pastirskog bogoslovlja, Dr. Kniewald koliko je meni poznato, nije se ni jednim slovcem osvrnuo.

Dr. Kniewald na str. 393—394 svoje pastoralke iznosi svoje mišljenje, da Kat. Akcija ne može obvezivati katolike, da budu pristaše stranke, koja ima kat .program, ***pa ma bila ona i jedina,*** koja se stavila na ovo kat. stanovište. Dr. Ušeničnik je iznio u vrlo blagoj formi protivno mišljenje.[51] On veli skromno: „Ali je res vse to tako jasno?" „...zdi se..." On se ne služi izrazima Dr. Kniewalda: „bjelodano", „nedvoumno".

Suviše pitanje o sudjelovanju u politici bilo je uvijek manje važnosti ,posebno u znanstvenom raspravljanju, a osobito u današnjim našim prilikama. Sjetimo se samo promjenjljivih odno-

[51] Nova vatikanska revija „Ilustrazione Vaticana" (30. IV. 1931) rješava taj problem ovako: „Quando invece in un paese esiste un solo partito politico che accetta la base religiosa e morale dell' Azione Cattolica, ***soltanto*** attraverso questo partito i cattolici possono esercitare efficacemente una funzione di difesa dei diritti di Dio e della Chiesa... E' logico allora che tra questo partito e l' Azione Cattolica vi sia non fusione ma una vicinanza e una collaborazione maggiore che altrove." — O dušobrižniku i politici govori drukčije nego Dr. Kniewald i Krieg u svojoj „Znanosti o specijalnom dušobrižništvu." Talijanski prijevod te knjige u trećem izdanju izdao je Papin izdavač Marietti g. 1929.

šaja prema politici kod talijanskih katolika kroz zadnjih 60 godina.[52] Opći Crkveni Zakonik (can. 139, § 4) prepušta direktivu u politici izvan Italije biskupima. Sv. Stolica ovima i daje upute. Pogledajmo samo, što donosi isti Dr. Kniewald u svome poglavlju „Dušobrižnik i stranačka politika". Str. 77: „Ordinariji treba"...; str .78: „na koji se način ima kler, a poglavito biskupi ponašati u političkim stvarima"... „Državno tajništvo... razaslalo je biskupima (u Italiji)"; „U Meksiku... pismom, upravljenim na meksičke biskupe"...; „Litavskim biskupima piše Pijo XI"; str. 82: ...„daje uvijek iste upute biskupima"; „poslao je bosanskim i hercegovačkim biskupima"...[53]

Uza sve temeljne direktive Crkvenog Zakonika i Učiteljstva, uza svu promjenljivost odnošaja svećenstva, dosljedno katolika, prema politici, uza svu današnju raznolikost mišljenja o tome kod bogoslovaca, Dr. Kniewald je, ipak, smatrao potrebnim, da u tome pitanju, koje je kod nas u sadanjim prilikama gotovo bez važnosti, odgovori Dr. Ušeničniku na kule, na vile na 19 (devetnaest) stranica Bog. Smotre!

Jednako Dr. Kniewald traži i ispituje, zašto se meni ne sviđa njegova pastoralka, a sviđa mi se Pruner-Seitzovo pastirsko bogoslovlje. I on je našao uzrok tome; vadi ga kao pauk iz svoje supstancije i viče: „P o l i t i k a!" Sretni li su ljudi koji tako duhovito rješavaju znanstvene probleme!

Ovom prigodom ja ću da na jedno svrnem pozornost. Dr. Kniewald se ne drži u svome pastirskom bogoslovlju ni starog ni novog programa, kako se drže svi pisci sustavnog pastorala. Moguće da će on reći, da su ti programi „fiktivne apstrakcije" (B. S. n. m. 231, redak 11 ozdo) i da se treba držati konkretne realnosti? I zaista Dr. Kniewald se drži s v o g a faktičnoga stanja. Njemu je razlog, da dva znanstvena organizma, dvije heterogene znanosti, kao što su pastoralka i crkvena umjetnost, u jednu veliku kolektivnu i generičnu cjelinu pastirskog bogoslovlja stavi

[52] Premoli O., Storia ecclesiastica contemporanea. Torino 1925, 87ss.

[53] Kako se vidi, ovome poglavlju bolje bi dolikovao naslov „Episkopat i stranačka politika". Zato je moglo i izostati iz priručnika pastirskog bogoslovlja ,koji je određen za bogoslove. Ovi će ga teško i naučiti, posebno slabije nadareni, jer se donosi samo agregat latinskih i prevedenih dokumenata. Od svih onih 9 strana moglo je ostati samo jedna stranica. Svoje mišljenje pisac je mogao jednako izraziti i dodati praktične norme za aplikaciju u praksi.

taj, što on te znanosti predaje. Prema tome, formalni princip, koji drži na okupu Kniewaldovo pastirsko bogoslovlje, jesu njegove osobne prilike, dakle njegova ličnost.

Dok se radi o indiferentnim pitanjima, možda ova anomalija u znanstvenom pisanju neće biti veliko zlo. Ali ako taj princip uđe u pitanja, koja uzbuđuju strasti, onda je to najveće zlo za znanost. To je ono, što najviše smeta objektivnoj spoznaji. Razni su filozofi i spitivali uzroke varanju u spoznaji. Roger Bakon broji četiri kuge, koje nište znanstvenu spoznaju. Među tima je i naša navika: „consuetudinis diurnitas". Bakon Verulamski nazvao ih je kumirima, i to onoga, što odgovara spomenutoj Rogerovój kugi „idola specus".

Ljepše je to sve razložio jedan od najvećih modernih filozofa, španjolski svećenik Jakov Balmes u svome poznatome djelcu „El criterio". Čovjek, kojim dominira neka ideja, koga je neka ideja svega obuzela, ono, što mu toj ideji služi nalazi svugdje i svagdje: u prirodi i knjigama. Svi njegovi organi služe toj ideji. Što nađe njoj u prilog, to pretjera ,uveća, a protivno umanji, iskrivi ili prikrije. I to sve radi često puta u dobroj namjeri. On misli da ljubi istinu!

„Dominé par son opinion favorite, — citiram francusko izdanje, tourmenté du désir de trouver des preuves qui en établissent la verité, il etudie les objets non pour apprendre, mais pour avoir raison? Aussi, il y découvre tout ce qu il cherche: le plus souvent, ses sens lui (disent autre chose ou ne lui disent rien: n' importe, les plus légères apparences suffisent à sa préoccupation... il étouffe avec soin les doutes qui s' élevent dans son esprit. Il les impute à son peu de foi en son incontestable savoir; il s' impose l' obligation d' être satisfait, fermant les yeux à la lumiere.[54] — L' homme qu'un préjugé domine ne voit ni dans les livres ni dans les choses ce que les choses et les livres contiennent, mais ce dont il a besoin pour appuyer ses opinions; et souvent il est de bonne foi, il croit aimer la vérité".[55]

Pravila Hrvatskog katoličkog narodnog saveza su izdana. Imenovani su duhovnici i pretsjednici. Ovi žive u životu. Nisu zatvoreni među profesorske knjige. Zato će pod vodstvom svojih ordinarija znati i moći kud i kamo bolje shvatiti i aplicirati ži-

[54] Balmes-Manec, Art d' arriver au vrai (El Criterio). Paris 1850, V, 4.

[55] ib. XIV, 7.

votnim prilikama direktive Crkvenog učiteljstva nego koji profesor, koji životnih prilika ne poznaje. — Ipak, ako se i koji profesor voli baviti unapredivanjem Kat. Akcije nego, recimo, metodologijom pastirskog bogoslovlja kao znanosti, nek ne piše znanstvenih priručnika, koji nisu u skladu sa direktivama najvišeg Crkvenog auktoriteta i koji ne odgovaraju sadanjem stanju znanosti, nego neka preko božićnih, uskrsnih i velikih ferija zađe po velikim i rastrkanim hrvatskim, slavonskim, bosanskim itd. selima. Neka vatrenom svojom riječju organizira pojedina udruženja Kat. Akcije. Tim će radom zaista zadužiti naš hrvatski katolički narod. Takovih revnih, požrtvovnih apostola Kat. Akcije trebamo.

KULTURNI POGLEDI

Papin primat na Efeškom saboru. — *(Primatus Summi Pontificis in concilio Ephesino).* — Ove godine slavi se 1500. godišnjica efeškoga sabora (431—1931). Koncil je sazvan za Duhove 7. VI. 431. Prva je sjednica održana 22. VI., a posljednja po svoj prilici 31. VII. Tu je osuđen Nestorije, koji je nijekao, da je bl. Djevica Marija Bogorodica. Ovaj sabor priznaje i slavi i istočna crkva kao jednog od najvažnijih sabora. On je dao veliki zamah pobožnosti kršćanskog puka prema Majci Božjoj. U toj pobožnosti se odlikuju među ostalim narodima Slaveni.

1.) *Stanje stvari.* Nestorije je postao patrijarom u Carigradu god. 428. Odmah je stao da uči, da Marija nije Majka Božja. Proti njemu podigne se buna vjernoga naroda. Monasi obavijestiše sv. Ćirila Aleksandrijskoga. Ovaj pita za savjet papu Celestina. Celestin u saboru u Rimu god. 430. osuđuje Nestorija i pozivlje cara Teodozija, neka sazove opći crkveni sabor u Efez. Saboru predsjeda sv. Ćiril Aleksandrijski i legati papini. Sakupljeni oci sabora osudiše Nestorija i proglasiše, da svak mora priznati i štovati Isusa kao Boga a Mariju kao Bogorodicu.

Pošto se ovdje radi o osudi jednog patrijara, i to na Istoku, i to patrijara grada Carigrada, koji je uživao zaštitu bizantinskih careva, zanimivo je, a i važno po sadašnje prilike istočne i zapadne crkve, znati, kakvu ulogu i kakav upliv imao je papa u osudi Nestorija na tom saboru.

2.) *Mišljenje sv. Ćirila Aleksandrijskoga.* Sv. Ćiril, patrijar Aleksandrije, bijaše tada sigurno najučeniji i najugledniji biskup; oči barem cijeloga Istoka bile su uprte u nj i očekivahu, što će reći u pitanju Nestorija. On, duhovni prestavnik Istoka, privatno je već dao svoje mišljenje monasima, a i Nestoriju, ali ipak piše papi Celestinu: „Kad bi se moglo, a da se ne zasluži ukor, mučati i ***pismeno ne obavijestiti tvoju pobožnost***, što se događa; osobito jer se radi o stvarima od tolike potrebe, gdje je vjera u pogibelji, rekao bih sam sebi: najbolje je mučati i mirovati. Ali, jer Bog od nas traži da bdijemo nad ovakim stvarima i ***dugi običaj crkava obvezuje nas da to saopćimo tvojoj svetosti;*** stoga ti pišem iz neophodne nužde. S druge strane Tvoja svetost treba da znade, da se svi biskupi Istoka slažu s nama... Mi nijesmo htjeli da otvoreno prekinemo općinstvo s Njime prije nego li sve ovo saopćimo Tvojoj svetosti. ***Udostoj se međutim da izrečeš svoj sud, koji će nam služiti kao pravilo,*** da znademo, hoćemo li još s njime općiti ili ćemo bistro izjaviti, da ćemo ga svi ostaviti, ako ustraje u tim zabludama." (Rohrbacher — Vol. IV. Knj. 39.). Ovim riječima Ćiril, neimajući razloga da laska, jedinom Celestinu priznaje kompetentnost da sudi, i bez priziva, carigradskom patrijaru, i prema toj presudi vladat će se svi biskupi Istoka. Nije li ovdje jasno izražen primat, pače i nepogrješivost?

3.) *Saziv i predsjedanje saboru.* Evagrije u svojoj „Historia Ecclestiastica" donosi, da je Celestin zamolio cara Teodozija, neka sazove biskupe na sabor u Efez. Bio je tada običaj, e bi car, na zamolbu papinu, sazivao sabore. Za naše pitanje važna je sama činjenica, što Celestin, biskup Zapada, moli cara, neka skupi biskupe, koji će suditi carigradskom patrijaru; i car je poslušao.

Saboru je predsjedao isti Celestin preko sv. Ćirila te svojih legata. To nam donosi isti Focije: „Koji (Ćiril) veli Focije, zbog bogatstva kreposti i mudrosti sjedio je na stolici velikoga grada Aleksandrije i popunjao stolicu Celestina, rimskoga biskupa i zastupao (njegovu) osobu." (Mansi T. V. col. 458.). Akta samoga sabora, potpisana od svih biskupa, vele o Ćirilu: „Koji je i držao mjesto Celestina, presvetoga i prepsvećenoga arhiepiskopa Rimske Crkve." (Mans. I. IV. col. 1124). O drugim legatima svjedoči nam Menna, carigradski patrijar, veleći o efeškom saboru: „na kojemu (saboru) znade se, da je predsjedao Celestin, papa staroga Rima, po legatima i zamjenicima, t. j. po preblaženomu Ćirilu, biskupu grada Aleksandrije, Arkadiju i Projektu biskupima, te Filipu svećeniku." (Mansi T. IX. col. 62.)

Ako papa predsjeda jednom saboru, koji se drži na krajnjem istoku, i blizu svi biskupi jesu s Istoka, to nije bez razloga — primata.

4.) *Stav Celestinov i legata prema saboru.* Celestin, kad je od Ćirila doznao za zablude Nestorijeve, osudi ih u koncilu u Rimu god. 430. U Commonitorium-u, datom legatima, veli im: „no, ako bi ikakva prepirka nastala, vi se spomenite, *da ste ondje da sudite,* a ne da se s njima prigovarate."

U poslanici saborskim ocima, koji su legati sa sobom nosili, i u kojoj je bio zacrtan vas rad sabora, veli Celestin: „Šaljem kao zastupnike moje brižljivosti... Arkadija i Projekta i svećenika Filipa... koji misle kao i ja, neka svemu, što će biti učinjeno, prisustvuju i *izvrše, što sam ja jurve odredio;* a ne sumnjam, *da vaše svetosti neće uz ono pristati,* pošto je stvar *onako određena za mir sveopće crkve.*"

Legat Filip traži da ih se izvijesti, što je sabor prije njihova dolaska učinio, neka i oni to potvrde. Daju im se saborska akta neka ih pročitaju. Pročitavši ih ne zadovoljavaju se tom ličnom, privatnom informacijom, već traže, iako to ne smatraju potrebitim, neka se saborska akta javno pred njima pročitaju „eda, kako veli Filip, po osudi pape Celestina, *mi uzmognemo potvrditi izrečeni sud.*" Molbi se udovoljava. Tada Filip stade da veliča vrhovni ugled papin: „Niko o tome ne sumnja, da sv. Petar, poglavica i glava apostola, stup vjere i temelj katoličke crkve... živi sada i uvijek u svojim nasljednicima i u njima sudi. Biskup dakle i preblaženi papa Celestin, koji je Petrov nasljednik i njegovo mjesto drži, poslao nas je na ovaj sveti Sabor, da njega zastupamo... Stoga *mi potvrđujemo* osudu izrečenu sudom svih crkava."

Ko ne vidi, da Celestin, koli sam, toli preko legata, postupa sa svješću vrhovnog suca i naučitelja; i ne sumnja, da oci sabora nebi pristali uz njegovu presudu „za mir sveopće crkve?"

5.) *Stav sabora prema papi i legatima.* Sama svijest i postupak Celestina, o kojemu smo gore govorili, sami za sebe nebi mnogo dokazivali. Slično mi imamo na Istoku: Kanon 3. sabora u Carigradu i 28. u Kalcedonu daju velike prerogative Carigradu, slične Rimu; Ivan IV. patrijar Carigrada prisvaja si (518 god.) naslov *„Patriarcha oecumenicus"*, Focije pak veli, da je primat Rima prelazom careva prešao u Carigrad. Pitanje, da li su ta prava priznata od cijele crkve? Dole nam je poznato. Da Rim a s njim barem cijeli zapad, nije nikada potvrdio gornjih kanona, a poznate su borbe papa proti Ivanu IV i Fociju radi njihovih usurpacija, dali su istočni biskupi efeskoga sabora usprotivili se zahtjevima pape, legata?

Firmo, Cezarejski biskup, na prvoj sjednici u ime sabora priznaje: „Sveti i Apoštolski prestol po svojim poslanicima biskupima Cirilu... Juvenalu ... Rufu ... jur prije svojom osudom naznačio je pravac i dao pravilo za rasuđenje ovog posla. Mi smo slijedili i izvršili ovo pravilo.

Svi oci sabora u svečanoj osudi Nestorija izriču, da su na tu osudu *„bili prisiljeni od svetih kanona i od poslanice našega sv. Oca i sudruga Celestina, biskupa rimske crkve."*

Pače Sabor vidi ispravnost svog postupka proti Nestoriju u tom, što se slaže s osudom Celestinovom. To izričući Teodot, ancirski biskup, član sabora, veli: „Da je saborska osuda pravedna, to nam je Bog pokazao po pismu prebogobojaznoga biskupa Celestina.

Kad je Aleksandrijski svećenik Petar pročitao Celestinovu poslanicu upravljenu saboru za ravnanje, uskliknuše svi oci Sabora: „Pravedan je to sud! Celestin je čuvar i sahranitelj vjere! Celestinu hvala od cijeloga sabora! (Rohrbacher. l. c.)

Do 200 biskupa sabranih na ekumenskom saboru zovu papu: našim ocem, sahraniteljem i čuvarom vjere; njegova riječ njima je pravilo i putokaz u tako važnom radu. I kad je Filip s emfazom isticao prvenstvo Petrove Stolice i njegovih nasljednika, *niko ne prigovara, svi odobravaju* i *potpisuju!*

6.) *Kratka paralela.* Kad se je imao držati Vatikanski Sabor god. 1870., Pijo IX. sa poslanicom „Arcano divinae Providentiae consilio" pozvao je bratski sve istočne biskupe i patrijare na sabor.

Ni carigradski ni Jeruzalemski ni Aleksandrijski ne htjedoše poslanice ni u ruke primiti. Drugi biskupi povratiše je poštom natrag; Kalcedonski mitropolit pače na omotu napisa: odbija se.

Leon XIII. sa enciklikom „Grande Munus" htio je da raširi kult sv. Ćirila i Metoda i preko tog kulta vruće željaše da nesjedinjene Slavene prisajedini s Petrovom Stolicom.

Na ovu želju i molbu velikoga Leona XIII. pravoslavni biskupi naših zemalja: Petranović, Pantelić, Knežević, Živković odgovoriše sa uvredama nazivljući ga „lažnim prorokom!"

Oci Efeškoga Sabora zovu Celestina „svojim ocem, čuvarom i sahraniteljem vjere", njegova poslanica pravilo je njihova rada i vjerovanja; a danas? — rečeni nasljednici istih otaca sabora neće ni da prime poslanice Celestinova nasljednika, pače on im je „lažni prorok!"

Kolika promjena!

Fra Karlo Nola.

Seksualno-etički pokret. — *(Medicorum catholicorum movimentum contra pestem sexualem).* — Liječnički krugovi promatraju sa zabrinutošću pojavu, da su se spolne bolesti (kapavac, čankir i sifilis) poslije svjetskog rata nevjerojatno jako raširile naročito u gradovima, pomorskim lukama te industrijskim centrima. Najviše zaraza otpada na gradsku inteligenciju i poluinteligenciju, dok je seljački svijet u tom pogledu još dosta pošteden, što se ima na selu pripisati jačem uplivu crkvene nauke o spolnoj suzdržljivosti, budnom nadzoru roditelja nad djecom te mogućnosti dosta rane ženidbe. Statistika Berlina iskazuje, da od 100 spolno zaraženih otpada 5 na vojnike, 8 na radnike, 16 na trgovce, 25 studente i 30 na konobare! Gdje je veća mogućnost izvan bračnog spolnog općenja, tu je i mogućnost spolne zaraze veća. U gradovima ima toliko spolno-zaraženih ljudi, da si to lajici ne mogu niti predstaviti.

Liječnicima i kulturnim historicima je već odavno poznato, da spolne bolesti ostavljaju duboke tragove u porodičnom, narodnom pa i u međunarodnom životu. Liječnički je nesumnjivo utvrđeno, da su mnogi razvikani ljudi nedavne prošlosti umrli od progresivne paralize, koja je posljedica sifilisa. Od progresivne su paralize umrli ženijalni Wilson, boljševički diktator Lenjin, austrijski vojskovođa Potiorek, najveći pjesnik madžarske moderne Andrija Ady i mnogi drugi. Široj javnosti je slabo poznato, da anglikanska sekta ima da zahvali svoj postanak sifilisu Henrika VIII. Kad taj kralj ne bi bio obolio od progresivne paralize, ne bi u težnji za djetetom ubijao redom svoje žene i ljubovce, ne bi bio došao zbog svog krvološtva i brakolomstva u sukob s papom te prema tome ne bi osnovao niti samostalne anglikanske crkve. To je školski primjer za to, kakav utjecaj mogu imati spolne bolesti na politički i kulturni razvoj pojedinih naroda.

Kad bi se s medicinskog stanovišta bolje ispitala prošlost nekih prominentnih političkih i kulturnih radnika u Jugoslaviji, našlo bi se i tu mnogo tragova sifilisa. Mnoge nedosljednosti, skokovi iz jedne krajnosti u drugu, megalomanija, blagoglagoljivost odaju tragove početne progresivne paralize. Danas je još prerano o tom stvarati zaključke, ali je sigurno, da će nam skora povijest potvrditi mnogo takvih slutnja.

Borba protiv spolnih bolesti ne može se voditi samo sa čisto medicinskog stanovišta, o tom je danas već uvjerena ogromna većina liječnika. U mnogim je državama uvedena obvezatna zdravstvena propaganda, nadalje se provodi seksualno prosvjećivanje omladine, dijele se besplatno profilaktična sredstva i lijekovi, vrši se stroga zdravstvena kontrola bludnica i javnih kuća, zakonom je postala obvezatna prijava svakog slučaja spolnih bobolesti te se kažnjava svaki širitelj zaraze. Sva ta sredstva pokazala su se bezuspješnima, ili je uspjeh minimalan. Liječnici sve glasnije priznaju, da je najuspješnije profilaktično sredstvo protiv spolnih bolesti održavanje božje zapovijedi: „Ne sagriješi bludno!" Kad bi se svi ljudi držali te zapovijedi, te bi mladići i djevojke živjeli do braka u potpunoj spolnoj suzdržljivosti, onda bi i spolnih bolesti brzo nestalo. Seksualno-etički pokret si je postavio za cilj baš taj odgoj naroda za moralnije shvaćanje braka i ljubavi uopće. U tom odgojnom radu zapada velika zadaća ne samo liječnika nego i školu, državu, a naročito crkvu. Od strane države bilo bi najvaž-

nije, da nastoji povoljno riješiti goruće stanarinsko pitanje. Baš uslijed prenatrpanosti stanova dolazi često do nečuvenih scena, a uz to moralno niži slojevi loše utječu i na svoju bolju okolinu. Jednako bi država morala strože paziti na gradske izloge te vršiti strogu cenzuru protiv nemoralnih slika, plakata, natpisa, novina te kazališnih i kinematografskih komada. Upozorenje: „Mladeži ispod 16 godina zabranjeno!" bi se uopće imalo zabraniti, jer je to u većini slučajeva samo diskretan poziv za sve posjetnike, da je komad vrijedno pogledati zbog pikantnog sadržaja i lascivnih scena.

Na odgoj širokih masa crkva vrši najveći upliv još i danas. Istina je, da su početkom XX. vijeka slobodni zidari i liberalci najviše napadali katoličku crkvu baš zbog njezine strogosti i nepopustljivosti u pitanju braka i spolnog života. U toj borbi su slobodni zidari baš liječnike gurali u prve bojne redove te su se liječnici isticali kao najglasniji i najžešći protivnici katoličke moralke, a svoje su ideje prikrivali plaštem slobodoumlja, naravnosti i humanosti. Forelova knjiga „Seksualno pitanje" postala je za većinu liječnika vade mecum, iz kojeg su crpili sve napredne i slobodnoumne ideje o spolnom životu materijalistički orijentirane inteligencije savremenog doba. S vremenom su ti nazori sve više blijedili i gubili upliv na ozbiljne liječničke krugove. U novije vrijeme razvila se jedna posve nova grana medicine t. zv. socijalna medicina, koja ispituje upliv socijalnih prilika na ljudsko zdravlje, proučava brojke poroda i pomora, problem ženidbe i nataliteta te sve to dovodi u vezu sa postojećim socijalnim prilikama, s blagostanjem i moralnim životom naroda. Medicina ponovno potvrđuje, da se nauka katoličke crkve posve slaže s medicinskim stanovištem u pitanju braka, pobačaja, poroda i seksualnog života uopće. Katoličke liječnike zapada časna dužnost, da naročito proučavaju pitanja, koja su u dodiru s naukom kat. crkve, i da utvrđene činjenice javno propagiraju u interesu ljudskog društva.

Prigodom jubilarnih svečanosti Sv. Mirka u ljetu g. 1930. održan je u Budimpešti internacionalni liječnički kongres za seksualnu etiku. Ne treba isticati, da su na tom kongresu sudjelovali samo uvjereni katolički liječnici, dok se skoro istodobno održavao u Beču drugi kongres za seksualnu reformu uz suradnju samih židovskih i liberalnih liječnika. Dok je na bečkom kongresu glavnu riječ vodio poznati ideolog slobodne ljubavi, židov dr. Magnus — Hirschfeld, te su glavne teme raspravljanja bile: reforma bračnog prava, slobodna ljubav, pokusna ženidba, prijateljski brak, iznašašće novog specijalnog lijeka „Antifecundin", koji čini ženu privremeno nesposobnom za koncepciju i t. d., dotle su katolički liječnici u Budimpešti raspravljali o ciljevima i uspjesima seksualno-etičkog pokreta. Tu se raspravljalo o aktuelnim problemima spolnog života te o odnosu katoličke moralke prema seksualnom pitanju. Mora se priznati, da liječnici još nikada nijesu priredili jedan kongres s tako aktuelnim temama. Taj kongres je trebao da bude priprava za osnutak internacionalne organizacije katoličkih liječnika, te se već sada javljaju glasovi, kako bi se takvi liječnički kongresi imali da drže svake godine u kojoj drugoj državi.

Od važnijih predavača na longresu u Budimpešti spomenut ću slijedeće: Dr. Octave Pasteau (Paris) ocrtao je ulogu liječnika u seksualnom

odgoju narodu. Dr. Pasteau se već dugi niz godina bavi problemima spolnog života sa stanovišta seksualne etike te je jedan od vođa pokreta za obranu zdrave obitelji u Francuskoj. Dr. Marcel Poumailloux (Paris) klinički primarij, govorio je o načelima seksualne etike. Dr. Wilhelm v. Bergman sanitetski natsavjetnik iz Berlina, šef liječnik velikog lječilišta za duševne i živčane bolesti predavao je o vezi duševnih i životnih bolesti sa spolnim životom. O stanovištu moderne medicinske znanosti prema seksualnoj etici predavao je predsjednik udruženja holandeskih katoličkih liječnika dr. L. Van Romunde, pod naslovom „Quo vadis medice?" Od madžarskih predavača istakli su se ovi: Dr. F. Rohrböck, priv. docent, prikazao je patologiju obitelji s jednim djetetom. Dr. A. Bochkor, šef sudske prosekture u Budimpešti, sabrao je iz vlastitog iskustva kao dugogodišnji sudski vještak mnogo materijala o kriminalnom pobačaju. Zatim su još predavali dr. J. Lessko „Katolički moral i smjerovi borbe protiv spolnih bolesti", dr. K. Rab „O apstinenciji s medicinskog i moralnog stanovišta", dr. J. Takács „O homoseksualnom pitanju" i t. d.

Taj liječnički kongres održan je u svečanoj dvorani madžarske akademije znanosti uz prisustvovanje mnoštva liječnika te katoličkih javnih radnika. Kongres je donio više karakterističnih revolucija. Tako su liječnici konstatirali, da propisi katoličke Crkve najmudrije rješavaju sve zakučaste probleme seksualne higijene, kad određuju, da je svako izvanbračno spolno općenje griješno, dakle zabranjeno. Svaki čovjek može svladati samog sebe bez ikakvih štetnih posljedica po zdravlje, jer seksualna apstinencija nije škodljiva za organizam. S obzirom na probleme bračnog života liječnici su zauzeli oštro stanovište protiv sve češćih rastava braka, i to ne samo iz moralnih i socijalnih razloga, nego i s čisto medicinskog stanovišta. Tu se liječnici pozivaju na to, kako baš uslijed rastave braka dolazi često do živčanih bolesti bračnika (neurastenija, histerija) kao i do samoubijstava kod nesređenog duševnog raspoloženja. Rastava braka je štetna i po potomstvo, jer su djeca iz takih brakova obično slabo odgojena, zanemarena i podivljala. Stoga je i s čisto medicinskog stanovišta dužnost svakog liječnika, da se bori protiv psihoze rastave braka, jer se samo kraj idealnog i harmoničkog obiteljskog života mogu odgojiti duševno i tjelesno zdrava djeca. Nadalje su katolički liječnici posve odobrili strogo stanovište katoličke crkve protiv pobačaja i antikoncepcionelnih sredstava.

Kako su na kongresu bila zastupana kat. liječnička društva iz čitave Evrope, a naročito su bile brojne delegacije iz Francuske, Belgije, Holandije i Njemačke, to se povela riječ i o tom, da se i u Madžarskoj osnuje katoličko liječničko društvo Sv. Luke, kao što slična društva već odavno postoje na katoličkom Zapadu. Tako je u Francuskoj već g. 1894. osnovano liječničko društvo Sv. Luke, te danas broji 18 mjesnih grupa sa preko 1200 članova. Svrha je društva, da se brine za vjersko-moralni život svojih članova te da priređuje predavanja o aktuelnim temama teoretske i praktične medicine u vezi s moralnim, filozofskim, socijalnim stanovištem katolicizma. Društvo često drži debatne večeri o seksualnom odgoju omladine, o misticima, čudesima i sličnim predmetima, te izdaje svoj službeni mjesečnik. Iz društvene pripomoćne blagajne dijele se članovima zajmovi, a liječničkim

udovicama i siročadi potpore. Članovi se podupiru međusobno u vršenju svog teškog i odgovornog zvanja, te nastoje da u praksi provedu zapovijedi katoličke crkve. Sličan program imaju društva katoličkih liječnika u Engleskoj, Holandiji, Njemačkoj, Portugalu i Belgiji. Kongres je i tom pogledu donio pozitivan uspjeh, jer je već u novembru g. 1930. osnovano i u Madžarskoj kat. liječničko društvo Sv. Luke, koje će s katoličkog stanovišta proučavati sve medicinske probleme te će ispuniti jednu veliku prazninu u katoličkom životu savremene Madžarske.

Dr. Ivo Kečkeš, okružni liječnik u Prelogu

*

„Vjere i Crkve u Jugoslaviji." — *(Quaedam falsa opinio de origine religionis et de divisione ecclesiarum).* — U „Jugoslovenskom Kalendaru", što ga ove 1931 g. prvi put pokrenula „Jugoslavenska Matica", i izdala ga u Beogradu, ima najopširniji, među ostalima, članak „Vere i Crkve u Jugoslaviji" (str. 279—338). Članak je dostatno pregledan u svojim statističkim podacima. Ali njegov sastavljač htio je u uvodu barem štogod natuknuti o postanku vjera uopće, a napose o katoličkoj Crkvi koju on redovno zove „zapadnom crkvom". Čim je izašao člankopisac iz polja statistike i prešao na religioznu filozofiju i povijest crkava, odmah se otkrio nevještakom i nepoznavaocem postanka kršćanskih vjera.

1. — Po piščevu umovanju ovako su imale postati sve vjere uopće: „Vere, religije, a sa njima i crkve, postale su u opšte iz saznanja i osećanja ljudi: da su oni zavisni od prirode, i da ima nekakvih nevidljivih sila, koje upravljaju svetom i u opšte sudbinom ljudi".

Istina, pisac ima na umu postanak, izvor naravne čovječje vjere, na kojemu se temelje sve pozitivne religije. Priroda i nekakve nevidljive sile — da su u čovjeku probudile vjeru. Dakle prema logici gosp. člankopisca vjera je osjećaj zavisnosti od prirode i njezinih nekakvih nevidljivih sila, koje fatalno kroje sudbinu pojedinim ljudima i narodima.

Ako ikada u povjesti čovječje kulture, barem u naše doba ne moramo vjeru učiniti ovisnom od prirode. Kad pod prirodom razumijemo njezine unutrašnje zakone, koji vladaju tijekom osjetne naravi, tad uprav ljudi pozitivističke filozofske škole — od kojih nije daleko ni naš pisac — toliko vjeruju u snagu čovječju, da misle doprijeti i do „tajnâ naravi", te čitavu narav podrediti napretku čovječanstva. Moderna, na primjer, tehnika fantazira o naravnom općenju i sa drugim svijetom na nebeskim zvijezdama. Tehnika snuje, da bi i dotle doprla da „čini čudesa" na pr. ozdravljenja pomoću neznam kojih još neotkrivenih prirodnih sila. Baš je dakle značajka novoga doba da doznaje i sebi podvrgava prirodu i njezine zakone. To je svoje vrste čovječja emancipacija od prirode u smislu, što znanost uspijeva umjetno imitirati i nadoknaditi prirodu. Stoga upravi kod opojenoga čovjeka novim iznašašćima nema prirodnih nemogućnosti, već naprotiv vjeruje u ostvarenje istih nemogućnosti. Nema stoga smisla temeljiti današnjemu čovjeku postanak vjere na *zavisnosti* od prirode.

Ili ćemo valjda gosp. piscu zamjeriti, da bi on hotimično htio vjeru podrediti zavisnosti od prirode, da tako svaku pozitivnu religiju dovede na

tanki led, te je uništiti i potopiti pod zakone prirode? Ovo i je na stvari. Glavni krivac modernoga bezboštva i nemorala jest u čovjekovoj vjeri u prirodu. Priroda laičke vjere u tehniku, priroda ličnoga čovječjega egoizma, priroda pravâ jačega, priroda nacionalnoga šovinizma, plutokracije, požudne pohlepe za užicima majke prirode rodile su današnjim nesnosnim stanjem ličnoga i društvenoga života. Nereligiozno ili pogansko obožavanje „prirode" drži naše doba u političkoj, ekonomskoj i socijalnoj krizi. Životna unutrašnja borba prirode kanda traži od modernoga čovjeka da ju kao svoga boga imitira različitim političnim, carinskim, socijalnim ratovima, koji se naoružavaju i spremaju na fizične ratove. Kult prirode naveo je čovjeka da bude žalosnim dionikom njezinih manjkavosti i zalâ, umjesto da se čovjek digne nad prirodu, a njezina relativna dobra upotrebljava za svoj duševni napredak, što teži za vječnom čovječjom srećom, koja je u nadnaravi, u vječnosti, koja ga čeka u prekogrobnom životu.

Možda je člankopisac u zavisnosti od prirode i u „nekakovim nevidljivim silama" podrazumio izvanprirodnu Moć, nad-vidljivu Silu, koju obično imenujemo Bogom. Ali taj Bog ne može biti bezličan, maglovit, neodreden — slijepi bog. Ako je ta „nevidljiva sila" — sama priroda ili „Sila" prirode, tad opada njezino vjerstvo božanstvo onim razmjerom kojim ljudi iznalaze njezine snage i sebi ih podvrgavaju u posve materijalne svoje svrhe. Proces obožavanja prirode i njezinih nekakvih sila, eto, okreće se naprotiv, te čovjek emancipira se od vjerskoga štovanja prirode, a priroda kanda stiče kult prema čovjeku. Doista, kad bi priroda mogla biti religiozna, morala bi u naše doba strašiti se tehnike modernoga čovjeka, i tim veći kult iskazivati čovjeku. A ako je „nevidljiva sila" izvan i nad prirodom, tad je to nadprirodna, nadnaravna Sila, koju zovemo i jest kršćanski Bog. U najmanju ruku taj je Bog slobodan, razuman, pametan t. j. taj Bog jest ličan. On je vrhovno Biće, Stvoritelj i Gospodar stvorene prirode. Sva je priroda u Njemu kao u svome početku. Ima sva Njemu služiti kao svome Gospodaru. Čovjek je kruna prirode, najstvarniji odraz u prirodi svoga Stvoritelja. Po duhu je vjerna kopija vječnoga, preblaženoga Duha Božjega. Po razumu i volji čovjek je u duhovnom kontaktu sa Bogom. U duhu čovjek posjeduje Boga. Živa smo i vjerna kopija Boga. Nemiran je čovjek dok nadnaravno ne sjedini se u vječnosti sa osobnim Bogom.

Čemu onda piščevo svijesno ili nesvijesno izbjegavanje Boga u mišljenju o postanku vjere? Mislim da ni njegov *razum* ne istovjetuje Boga i materijalnu slijepu prirodu. Pogotovo *razum* mu *ne boji* se prirode, da bi morao štovati i na vjersku joj se klanjati. Ni „nevidljivih sila", koje razum logično ne pozna, ne boji se čovjek kao ni noćnih klapnja pri dnevnoj budnoj slobodi. Svak se naprotiv ruga sa svim onim prirodnim silama, što ih razum ne vidi da opstoje. Neka nas straše koliko hoće „nevidljive sile" prirode kanda one hoće da se nametnu i upravljaju sa sudbinom ljudi, — samo kad meni zdrava pamet o njima govori drugačije, lako ćemo mi prijeći preko njih. Lični život, kućno domaćinstvo, državno gazdinstvo niko ne pušta „upravi sudbine", već istinskoj misli i odlučnosti volje.

Zašto sad naš pisac nije se obratio čovječjemu razumu, volji i srcu, pa razumno kazao čitaocima „Jugosl. Kalendara", odkle i šta je vjera? Što

će ih iko igdje, pogotovo u vjeri — toj najvećoj vlastitosti čovjeka i društva — učiti pomoću „nevidljivih sila" i ubijati im svaku duševnu energiju slijepački ih podvrgavajući „sudbini"? Zdrav razum misleći o samome seju slijepački ih podvrgavajući „sudbini"? Zdrav razum misleći o samome sebi i gledajući očima nadosjetne istine na prirodu, njezinu narav i unutrašnje joj zakone — ne svjedoči li jasno ko 2+2 = 4, da je vjera tim trenom probudila se u čovjeku, netom je on svijesno poznao sebe i narav koja ga okružuje? Naime čovjek misleći o sebi i o stvorenoj naravi, logično je u načelima zdrave pameti zaključio na razumnoga Stvoritelja, koji je početak i svrha svega. Poznati svoje dužnosti prema Bogu, Njega voljeti kao svoga Dobročinioca, Njemu služiti kao Bogu i svome konačnom Cilju — eto sasvijem naravan i logičan postanak vjere.

2. Logično je i naravno da samo jedna može biti prava vjera, jer je jedan zdrav razum, jedna objektivna istina, jedan istinski Bog — dakle jedinstven ima biti vjerski vas odnos čovjeka napram Bogu. Pisac članka „Vere i Crkve u Jugoslaviji" govori o „hrišćanskim verama" kao i o „neznabožačkim, mnogobožačkim, jednobožačkim verama". Ispravno govori o Rimskom biskupu, Papi, šta je Papina nepogrešivost, na kojoj Isusovoj nauci se temelji božanska ustanova sv. O. Pape i da je „istorijska istina, da je sv. Petar umro kao rimski biskup, a svoju vrhovnu vlast, koju mu je Isus Hristos dao nad celom crkvom, neprekidno i konačno združio s rimskom biskupskom stolicom, zato je rimski biskup, papa službeni naslednik u vodstvu cele katoličke crkve". Samo ne razumijemo sad, što naprijed ističe pisac (str. 281), da se „zapadna crkva" *odvojila* od istočne crkve, pače da se „zapadna crkva" 1054 g. konačno odvojila od istočne crkve. Kako se zapadna crkva mogla „odijeliti", kad je na njezinu čelu rimski biskup, papa, koji, po priznanju samoga člankopisca, „osniva svoje pravo vrhovne jurisdikcije i vrhovnog učiteljstva na obećanju Isusa Krista svetom Petru: Ti si Petar, stijena — i na toj stijeni sagradiću svoju crkvu ... (Mat. 16, 18)." Pogotovo, kako se zapadna crkva mogla „konačno odijeliti" od istočne crkve, kad „je istoriska istina da je sv. Petar neprekidno i konačno svoju vrhovnu vlast združio s rimskom biskupskom stolicom, zato je rimski biskup naslednik u vodstvu cele katoličke crkve" (str. 282)?

Barem Kalendari neka ne zapliću pitanja, koja ne umiju znanstveno i objektivno riješiti, inače smetaju vlastitoj svrhi koju traže.

F. F. Bajić.

*

Odjek enciklike Pija XI. o kršćanskom braku. — *(Publica opinio de litteris encyclicis Pii XI. „Casti connubii).* — Na staru godinu 31 — XII. 1931 poletjelo je iz Vatikan-grada veliko pismo, upravljeno *urbi et orbi* — izišla je Enciklika *Casti connubii*. Tek što se je pojavila neočekivanom je brzinom raznesena po čitavome kulturnom svijetu. Savjest se svijeta probudila, a novinstvo, listovi, znanstvene revije katoličke i nekatoličke ne prestaju da zanimljivim člancima naglasuju njezinu veliku moralnu, vjersku i socijalnu vrijednost. S pravom je „L'Osservatore Romano" mogao da napiše: neizmjeran je odjek pobudila Enciklika Pija XI u štampi svih krajeva. Da uzmognemo pravo shvatiti i dostojno oci-

jeniti uzvišenu važnost ovoga djela, nije dosta da pročitamo samo Enciklіku, nego je potrebno da zalistamo i po listovima i dnevnicima svjetske štampe, jer tu se vidi odraz njezine snage i prvoga utiska što ga je proizvela. Zato ćemo ovdje iznijeti barem po nekoliko citacija iz listova pojedinih država.

U SJEVERNOJ AMERICI.

Potpuni je prijevod Enciklike bio publiciran isti dan kada i latinski tekst, a prenesen je preko telegrafa u 20 hiljada riječi. Osim katoličkih dnevnika i protestantski su je donijeli na prvome mjestu u znak počasti.

New-York Times piše: Neki socijalni reformatori smatrat će Encikliku varkom, budući da pobija i dokazuje, da njihovi napori ne idu pravim putem. Ali Kat. Crkva se ne obraća jednoj generaciji ili jednome vijeku. Ona nastoji da promatra svijet i kulturu sub specie aeternitatis. A i sami zanešeni eugenisti moraju priznati, da će se njihove teorije kroz sto godina ili još prije pokazati nedovoljnima, a idejama, što ih je Sveta Stolica danas iz Rima iznijela, priznat će se, da su one pravednije i jače. (La Doc. Cath. 21—28 II. 1931 str. 475—476)

Rabin Abram Simon, uzvišena ličnost, u govoru Židovima rekao je: „Pohvalno je, što se je Papa, taj najmoćniji vjerski poglavica na svijetu, izjavio o pitanjima, koja se tiču današnje ženidbe. Hebrejska vjera mora da govori istom snagom o toj stvari. (L' Oss. R. 7. II. 31)

Catholic Daily Tribune donosi kako se je rabin *Herbert S. Goldstein* izrazio u govoru na radio, da je veoma uputno, što se je Papa — vođ najjače organizirane vjerske zajednice na svijetu, službeno i jasno izjavio o ženidbi i rastavi. Moderno mišljenje — veli rabin — o ženidbi, ako ga uzmemo i s najbolje strane, opet je nepotpuno. Mi govorimo o ženidbi kao potpomoći, kao da bi sve što žena mora biti, bilo samo to, da bude drugarica svome mužu. Da, ona to mora biti, ali isto tako ona mora biti i majka. Naša mladost smatra ženidbu više kao niz povlastica nego kao vezu odgovornosti (D. C. 477).

Jedan protestantski list u Torontu: „Narod, koji dobro misli, pa neznam kakovo bilo njegovo vjersko držanje, ne može nego da se divi jakosti bez kompromisa, kojom Papa Pijo XI udara na zloće društva u svojoj Enciklici. Papa je započeo... Hoće li stvar morati s ovim da svrši? Ili će i protestantski kler i vlasti biti spremne da uđu u boj i da pokažu kako se ne boje boj biti za probleme, kojih je važnost i ozbiljnost svakome očita?" (L' Oss. R. 26. II. 31).

Protestantska revija u Chicagu *Truth and Light:* „Jedino čovjek, najodaniji Božjim Stvarima, a obdaren velikom moralnom srčanošću, mogao je da napiše ovu Encikliku, koja poput groma udara proti današnjem vremenu." — Potom, kad je naglasila strašnu gnjusnu pokvaru, nastavlja: „Zaista je došao čas, da neko progovori, čiji će se glas čuti sve do najudaljenijih zakutaka zemlje. Ne samo da je bilo shodno i prikladno, nego nužno i prisilno, da *Glava* najstarije i najveće Kršćanske Crkve ošine svojim glasom ova nakazna zla, i da prizove svijet na stare osjećaje kreposti, morala i kršćanskih principa." (L' Oss. R. 10. IV. 31).

Columbus State Journal, u Ohio-u: Katolička se Crkva ponovno pokazuje pred svijetom onom istom Crkvom, što je bila ima dvije hiljade godina. Duh ljudski se zadivljuje pred vječnim svojstvima ove Crkve. Ona je ostala utemeljena na litici, dok sve oko nje doživje promjenu. (D. C. 476).

Protestantski list, *The American Church Montle* piše o sinodi u Lambeth-u: „Odluka o nadzoru rađanja djece, ako je točno prikazana, to je jedno iznenađenje, koje, kako veli „Church Times", sadrži revoluciju u kršćanskoj moralci... Moramo li da se k Rimu okrenemo, da konačnu riječ dobijemo o ovoj stvari. Da sa svjetovnoga gledišta sudimo, mogli bismo navesti Londonski „Sundaj Express" koji o istoj stvari veli: Lambeth je zadao porazni udarac ženidbi, ocu, majci, obitelji i moralci. On je poravnao put samoubijstvu ljudskog roda. (L' Oss. R. 12—13. I. 31).

Protestanat B. Windross u *Journal d' Edmonton:* „Bile ne znam kakove ideje pojedinaca o ovoj stvari, ali to se ne da zanijekati, da *Pijo XI* — poslije svega stoji uspravno na pećini, koju vjekovi nijesu uspjeli da sruše, dok naprotiv *B. Lindsey* govori samo sa svoje šepave katedre vlastitog mišljenja. Papa upravlja svoje pravedne naredbe jednoj Crkvi, koja broji 341,430,900 vjernika; ali ne zna se koliko pristalica ima Lindsey.

Enciklika čisti atmosferu i ne ostavlja nikakove sumnje o Papinu držanju prema modernim težnjama. Ovo je opet potvrda starih ideja o dobru i zlu, a ova će Enciklika u povijesti ostati kao jedan povjesni i životni dokumenat."

U BELGIJI I HOLANDIJI

U Belgiji je Enciklika primljena s veoma velikim zanimanjem.

U *La Libre Belgique* piše Mons. Adolf Hardy: „Malo je koji dokumenat prispio bolje na svoju uru kao Encikličko Pismo Svetog Oca o kršćanskoj ženidbi.

Zaista nijedno razdoblje, ne čini se, da je bilo više od našega uzdrmano u svojoj ravnoteži, neumjereno u svojim užitcima, neuredno u svome moralu. Sablazni sve brojnije i brojnije, kako svagdanja kronika donosi, rastu nažalost naprijed; sablazni političke, sablazni upravničke, sablazni financijske, sablazni akademičke, da ne govorim o tolikim drugima privatnoga reda, daju nam rječitu ali žalosnu svjedožbu... pa i najozbiljnija stvar — sami obiteljski vez, ta najviša kula socijalnoga života — i ona osjeća pukotine rasula što je rovare. (D. C. 470).

U Holandiji nek nam govori dopis iz *Haag-a:* I ovdje u Holandiji Enciklika *Casti connubii* pobudila je neograničeno zanimanje i učinila širok odjek... Ovdje, gdje maltuzijanizam i neomaltuzijanizam vlada kod dvije trećine naroda, papina riječ nije mogla da prođe ravnodušno, i zaista pobudila je sveopću pažnju katolika i protestanata.

Svi su dnevnici donijeli opširne izvadke iz Enciklike, a *Tyd* u Amsterdamu i *Maasbode* u Rotterdamu cijelo ovo Pismo. (L' Oss. R. 29. I. 31).

U ČEHOSLOVAČKOJ

Osim katoličkih listova, koji donose najvažnija mjesta iz Enciklike i snažno ih komentiraju, evo i mišljenja liberalne spisateljice *Gde Molly Sou-*

kenkova u *„Narodni Listy"*.

Bilo da vjerujemo pravo ili ne, bilo da ne vjerujemo nikako, u svakom slučaju mi žene morale bismo čitati promatranja i tvrdnje što ih je Pijo XI izložio.

U Vatikanu ne sjedi čovjek crkovnjak, koji je daleko od svijeta: Pijo XI je savremen počevši od športa pa sve do ekonomskih poteškoća modernih dana. Njegova Enciklika više se odnosi na žene nego na ljude... Ne možemo zanijekati, da *„sexapeal" G. B. Shawa* nije dovoljan za život u zajednici dviju osoba. Odnošaji među zaručnicima ne bi se smjeli iscrpsti s užitcima i udobnostima života. Da se obitelj izliječi od današnjih prilika, potrebno je odricanje, potrebno je, da se steče pravi smisao kako je kratak život obojice pojedinaca. (L' Oss. R. 5. II. 31).

U ENGLESKOJ

Liberalni *Times* pod naslovom „Enciklika o ženidbi; Papine ideje": „Ovo će djelo vjerojatno zauzeti mjesto među najvažnijim Enciklikama modernih vremena. Oznaka joj je neka jednostavnost riječi, a opet u isti mah velika snaga izražaja. Ona iznosi djelatnost katoličke rimske Crkve proti svim modernim pogledima o ženidbenom životu (D. C. 486).

Protestantski *The People* piše: Ne možemo da sustegnemo naše udivljenje pred onim odlučnim *„da* ili *ne"* Rima, raspravljao on bilo o kojem pitanju. Crkva, koja broji od 300 do 400 milijuna članova, ne skriva se iza nikakove pogodbe. Ona daje svojim sinovima i kćerima sigurno vodstvo. Mi nijesmo uz Vatikan. Ali znamo, da u današnje doba svijetu treba jednoga jakog i odlučnoga vođe, i zato mi nalazimo tome neku naknadu gledajući tako odlučni dogmatizam, koji je svijetu proglasila stolica Kršćanstva. Jer zaista udara u oči velika oprečnost između Crkve i nesložnih mišljenja te zaključaka, što ih tolikim oprezom izradiše naši biskupi, kad su tu nedavno imali da ispitaju ovo isto teško pitanje (L" Oss. R. 1. II. 31).

„Rim usporeden s Lambeth-om" donosi Church Times, organ Anglikanske crkve:... „Izdanje ove Enciklike zaista je veliki događaj... Ono što daje najviši utisak, to je universalnost teološke nauke. Sva moderna pitanja o ženidbi tu su ispitana na tvrdim i temeljnim principima. To je karakteristička nauka sv. Pavla, koju iznosi ova Enciklika. Ovo će reći jedino pravo držanje.

Treba pripustiti, da je papina Enciklika daleko nad onom u Lambethu po čvrstoći svog otpora, jer ona ne poznaje nikakove pogodbe, kad se radi o tome, da se popusti ma i za dlaku u izvanrednim slučajevima, ili da se na koji način oslabi sveopća dužnost na čistoću. Ona ne dozvoljava varanja u dužnosti radanja u ženidbenom stanju" (D. C. 489).

U FRANCUSKOJ

Le Temps poslije nego je naglasio strogost i nepopustljivost Enciklike završuje: „Još mnoge druge točke zaslužile bi da se istaknu. Moguće da se opet kojom prigodom na nju osvrnemo. Ali zasada, kad se promisli na teška pitanja, koja ova Enciklika iznosi pred savjest cijeloga svijeta, može

se zaključiti, da je „Enciklika o ženidbi" čin, koji će značiti epohu u papinstvu Pija XI" (L' Oss. R. 15. I. 31).

U protestantskoj reviji *„La Vie Nouvelle"* piše De Sylvestris: I ako smo protupapisti, hoćemo da budemo pravedni. I ovdje izjavljujemo, da nas je obradovala papina Enciklika o ženidbi prema nekim važnim izvatcima, koje smo našli u nekoliko dnevnika, premda je svu nijesmo pročitali. Napokon, napokon, evo, bez istančavanja, bez sporazumaka, bez prešućivanja visoko je proglašen evanđeoski ideal ženidbe sa svojom strogošću i uzvišenom ljepotom. Formalno je osuđen svaki napadaj na njezinu nerazrješivost, kao što i sve ono, što kalja njezinu čistoću. Među ostalim osuđeno je i ono postupanje, kojim toliki zaručnici ograničuju broj svoje djece... Ja se usuđujem, premda heretik, da ovoga puta čestitam Svetome Ocu...

Hoću da sve rečem. Pred ovom srčanom katoličkom obranom kršćanskog braka ja sam se smeo na pomisao, da su protestantski krajevi svojim zakonima o rastavi zadali tako žalosne udarce nerazrješivosti bračnog jedinstva. A posebno me je zaboljelo, dok sam razmišljao o tu nedavnoj, tako brojnoj skupštini protestantskih biskupa, koji su smatrali dužnošću, da — oh! iz prividno dobrih razloga, ali s pogibeljnom nerazboritošću — otvore jedna mala vratašca sistemu svojevoljnog ograničavanja u rađanju djece... Usuđujem se napisati: Ovoga puta dajem sve prednosti katoličkoj nepopustljivosti nad protestantskim nagodbama. I ako bi ko umišljao, da su protestanti dobro učinili, ja uza sve to držim, da je Papa bolje uradio (D. C. 483).

U ITALIJI

U nijednom se možda kraju nije napisalo toliko komentara o Enciklici koliko u Italiji.

Fašistička *Tribuna* piše: Enciklika Pija XI o kršćanskoj ženidbi savršeno odgovara veoma živoj čežnji s kojom je iščekivana. Razlaganje kat. nauke o jednoj tako životnoj točki za dobro čovječanstva, nije moglo da bude potpunije ni jasnije, a u isto doba u najužoj vezi s idejama, predrasudama i bludnjama, koje danas kolaju u toj stvari... Encikliku imaju svi vjernici primiti kao najvišu riječ, koja danas može da bude izrečena o predmetu ove vrste (L' Oss. R. 11. I. 31).

La Gazzeta del mezzogiorno donosi: Sabrali smo u vrijednim krugovima prve utiske o Enciklici, koja se smatra kao jedan od najvažnijih čina sadašnjega Papinstva.

Dok sa svih strana — veoma se zgodno opaža — poplavljuju pogubne nauke, koje idu zatim da poruše neporočnost obitelji, dok se pod krivim izlikama lažne znanosti iznose škodljive nauke u prilog ograničavanju poroda, dok se ženu snizuje do razine živinskog predmeta za užitak — glas Crkve diže se visoko, svečano, opominjući pozivlje čovječanstvo ka zdravim moralnim i socijalnim principima, temeljima i osnovici civilnoga društva (L" Oss. R. 12—13. I. 31).

L' Ordine di Como: Još jednom kat. Crkva ispisala je najpametniju stranicu rukom Pija XI. Niko — bilo polje njegova rada ne znam koje —

ne može da procijeni važnost papine Enciklike; kojoj je dosuđeno, da i među boljim vjernicima odijeljenih crkava, pobudi najljepši dojam.

U NJEMAČKOJ

Protestantski *Koelnische Zeitung* pod naslovom „Strogi sistem": Što se više dižu vali društvene raspuštenosti, to više Papa osjeća dužnost, da pojača obranu, što je Crkva suprostavlja toj bujici. Zato on polazi s uvjerenja: pružiti đavlu u ovoj stvari i mali prst, značilo bi predati cijelu ruku, i najmanji nemar ovdje dovodi do sklizave nizbrdice, gdje se je nemoguće više zaustaviti... Što više moderne ideje osvajaju, tim je Papin odgovor to odlučniji: „Osobito ne sad". Trebalo je vjernicima reći bez okolišanja, sa svom snagom i potrebnom bistrinom, što znači katolička ženidba (D. C. 462).

Neue Leipziger Zeitung: Kako se vidi, Vatikan je zaveo borbu proti modernizmu veličajnom metodičkom blagošću... Između riječi svih učitelja i vođa, još uvijek je najuzvišenija riječ katoličke Crkve. Njezina riječ nije udvorna, ali jest neopoziviva i apsolutna (L' Oss. R. 31. I. 31).

Süddeutsche Zeitung u Stuttgartu: ... Velika, jaka vrijednost ove Enciklike, koja radi o jednome od najtežih, ako ne baš najtežem pitanju modernog života, neće moći da prođe neopažena ni kod nekatolika, koji otvoreno razabiru današnja zla, a u obitelji nalaze temelj ne samo socijalnoga i državnog života nego i ljudske etike. (L' Oss. R. 31. I. 31).

Deutsches Volksblatt: Ništa ne bi bilo pogrešnije nego htjeti Encikliku prosuđivati po njezinu neposrednome odjeku... Pravi rad počinje samo onda, kad su se prvi dojmovi stišali. Povijest će pokazati, da će život ovoj Enciklici dati pravo, a njezinim protivnicima krivo; pače, možda će se o tome uvjeriti još današnji naraštaj (L' Oss. R. 16. I. 31).

U AUSTRIJI

Reichspost: ...Austrija, koja je nekoć imala u svome zakonodavstvu o ženidbi sigurnu zaštitu da sačuva obitelj, danas, što se ženidbe tiče, zastranila je ima više od deset godina. I svak može, da opazi prema strašnim statistikama, kako u Beču i po kulturnijim krajevima narodno bilo udara sve te slabije, a moralna bijeda ostavlja sve to dublje tragove... Papin poziv, upravljen državama, da dogovorno sa Sv. Stolicom poduzmu mjere za spas i zaštitu obitelji, mora i kod nas biti primljen. Glib je tu nepresušiv. Kogod hoće dobro svoga naroda, mora željeti da se sa zahvalnošću primi ruka pomoćnica, što ju pruža najviši Pastir s Petrove stolice (D. C. 468).

U ŠPANJOLSKOJ

El Siglo Futuro upravo pjeva: ...Ova je Enciklika najsjajniji dragi kamen u kruni papinstva Pija XI, a Isus Krist, kome je on zamjenik na zemlji, znat će ga nagraditi neizmjernim dobrima nebeskim za neprocjenivo dobro, što ga čini svijetu onim božanskim svijetlom, koje se razlijeva u kaos modernoga društva s visine papinske stolice (L' Oss. R. 23. I. 31).

Jednake pohvale i odobravanja primio je i prima sv .Otac i iz drugih krajeva: Bugarske, Chille, Portugalske, Švajcarske, Perua...

Bijeda, iskrenost i dobrota izjavile su se za Encikliku, ali ni zloća i pokvara nije mogla da suspregne svoga jezika, nego je stala da sikće i svoj otrov izmeće.

Tako pristaše „nadzora radnosti *(birth control)* u Sjedinjenim Državama veoma su uznemireni. *Margarita Sanher* nazivlje Encikliku „napadajem na ženski razum". *Benjamin B. Lindsey,* pristaša ženidbe kamaradizma, kaže: „Pravilo što ga je Papa predložio ne dolikuje ljudima, nego samo domaćim životinjama."

Koelnische Zeitung se boji, da ne bi Papa učinio Vatikan „Prijestoljem svijeta". Il Corriere della sera hoće, da u Enciklici nađe meku za svoje „političke spekulacije".

M. Gehrke u *Vossische Zeitung* piše: „Enciklika o kršćanskoj ženidbi ne može se spojiti s realnošću".

Freethinker (tj. slobodni mislilac): „Rimu nije stalo kakova se sve djeca rađaju na svijet, samo nek ih bude dovoljan broj, da Katoličkoj Crkvi dadu brojčanu nadmoć".

Daily Mirror se pita: „Možda Rim odobraje ženidbu luđaka?" A *Register* zaključuje: „Bez sumnje, mislio Rim što ga volja, doći će vrijeme, kad će se nastojati, da se ljudsko društvo razplođuje, kao što se čini, da se konjska i svinjska pasmina množi." P. Č.

* * *

Jedno bizantinsko svjedočanstvo o Petrovu prvenstvu. — *(Testimonium byzantinum de primatu Petri).* — Glasoviti orijentalista M. Jugie objavio je god. 1926. u Patrologie Orientale, sv. XIX. jednu pripovijest o smrti i uznešenju na nebo Bl. Djevice Marije. Rukopis je našast u nekom starom arhivu i tako je imao sreću da ugleda ako i kasno božje sunce. Zbog toga je on za javnost i zanimiviji. Napisao ga je neki solunski nadbiskup, imenom Ivan, početkom 7. vijeka, za vrijeme cara Heraklija. Pučka je to pripovijest, priprosta i dosta naivna. A uprav ova naivnost naravnije, izrazitije i pouzdanije otkriva nam vjeru i mišljenja, koli auktora, toli čitaoca.

Pred smrt bl. Dj. Marije sv. Ivan bi čudesno donešen iz Sarda u Jeruzalem, tako pripovijeda pripovijest.

Kad je prispio k Mariji, Majka Božja će mu: „Ivane, dragi moj sine, uzmi ovu palmu; ti ćeš je nositi ispred moga mrtvačkoga lijesa." Apostol odmah odgovori: „Ja je ne mogu uzesti, kad nema mojih drugova apostola; bojim se, kada dođu, da će mrmljati i tužiti se; *jer među njima ima jedan, koji je veći od mene i koji je postavljen vrhu sviju nas.*" Taj *jedan* nije niko drugi nego sv. Petar, kako se to lako zaključuje iz onoga, što će kasnije biti. Zatim, prema pripovijesti, stali su nadolaziti apostoli, svaki na svom oblaku. Najprije prispio Petar, a za njim Pavao. Kad su svi prispjeli i izgrlili se, Petar ih pozivlje, neka se pomole, da im Bog kaže svoju volju. Specijalno veli Pavlu: „Dragi brate Pavle, digni se i moli preda mnom." Pavao se brani: „Oprosti, oče Petre, ja sam se stoprv obratio i nijesam dostojan da stupam po tvojim stopama. A kako bih ja i molio ispred tebe? — *A zar ti nijesi stup svjetlosti?*" Apostolima je bila draga

poniznost Pavlova te će svi Petru: *„Oče Petre, ti si postavljen vrhu nas; moli stoga opet ispred nas."* Petar se protivio, ali ipak konačno posluša.

Uoči smrti Gospine skupilo se pred kućom svijeta, i apostoli će Petru, da im progovori nekoliko riječi: „Ko bi bio mudriji od tebe? Rado ćemo slušati riječi tvoje mudrosti i znanja".

Nadošao čas, kada je trebalo urediti sprovod. Petar uzme glasovitu palmu, koju je arhanđeo Mihael dao Mariji, kad njoj navijestio blizu smrt; okrene se Ivanu te će mu: „Ti si djevac; tebe iđe da nosiš palmu ispred lijesa, dok je mi budemo nosili na pokop." A Ivan će odmah: *„Ti si naš otac i naš biskup; ti moraš stupati na čelu, nositi palmu i pjevati psalme."*

Poniznost i ljubav Petrova našla je način, kakav znadu jedino sveci iznaći: „Da nikomu ne bude krivo, neka palma stoji kao kruna na lijesu." I odmah zapjeva. In exitu Israel de Egypto, alleluja.

Ova pripovijest, kolikogod izgledala naivna i smiješna, ali nam sigurno svjedoči, da koli nadbiskup, koli čitaoci, toli dosljedno cijela tadanja bizantinska crkva imali su jasnu ideju o jurisdikcijonom prvenstvu Petrovu. I danas, poslije vatikanskoga koncila, teško bi se moglo to prvenstvo zgodnije izraziti nego riječima: „Ti si naš otac i naš biskup; ti moraš da stupaš nama na čelu."

Zanimivo je, da su Bizantinci, i poslije raskola u XI. vijeku, prepisivali ovu pripovijest i ništa im nije smetalo, da prepišu i gornje citate o prvenstvu Petrovu. Ova se je pripovljest čitala u crkvi na 15 kolovoza. Pače i u 19. vijeku atoski monasi su je prepisivali sa gornjim citatima. Stoga se je čuditi, što istočni polemičari ne osvrću se na ovake argumente te i dalje tvrde, da je Petar imao samo prvenstvo časti. F. K. N.

* * *

Augustinsko-tomistička sedmica. — *(Hebdomada Augustiniano-Thomistica).* — Poznato je, kako su Pape Vatikanskog sužanjstva obnovili sjaj kršć. filozofije. Od Renesanse te Luthera do Velike Revolucije pa do naših dana filozofija je išla krivim putem. Nižu se sistemi do sistema, a svi redom ruše i same osnove zdrava filozofiranja. Svršila su zlatna vremena Skolastike, kad su veliki umovi stvarali besmrtne Sume i Itinerarije, Atenske Dispute, Posljednje Večere, Petrovu kupolu i gotske katedrale. Sredovječni individualni i socijalni život u ovisnosti od etičkih principa bio je plodno tlo, iz kojeg su nicali ova remek-djela. Dočim moderna filozofija oslonivši se na čovjeka ili na državu kao autonomna etička bića razbila je intelektualno-moralno i religiozno-socijalno jedinstvo kršć. duša i dovela do subjektivističkog individualizma, i dok je znanost napredovala, tehnika se usavršila, dotle je misao samo gubila od svoje snage i pravog ponosa stavivši se u službu ljudskog kaprica. Ljudska misao bez orijentacione zvijezde objektivne realnosti izvan nje i trascendentnog svijeta iznad nje lutala je u svojem faustovskom nemiru, pa mjesto da čovjeka, kako je naviještao Kant, usreći u filozofiji Kopernikovim otkrićem, svršila je u fikcionizmu, panfenomenalizmu, solipsizmu. Pod uplivom je Marksovih ideja anarhija u pameti urodila nihilizmom u socijalnom životu.

U ovih nekoliko vjekova lutanja moderne misli — isusovac Cor-

noldi je nazvao modernu filozofiju „ludnicom" — koja je ipak, uza sve preteške idejne zablude, obogatila filozofiju punijim, stvarnijim, bogatijim poznavanjem *konkretne realnosti*, kako dokazuje u svojim brojnim djelima o modernim filozofima Mgrs. Olgiati, kršć. filozofija nije imala jakih i odlučnih ličnosti, koje bi bile protuteža sa svojim realizmom i objektivizmom Descartesu, Kantu, Hegelu i njihovim brojnim učenicima. Oni ili jer nijesu bili shvatili idejno bogatstvo misli prvaka, Skolastike, pa su je i u nova vremena predočavali u staroj formi ili su neoprezno odbijali i same rezultate i znanstvene uspjehe, koje su otkrili ili zastupali moderni mislioci ili su nespretno htjeli reparirati udarce moderne misli služeći se eklektičnim, tradicionalističkim, ontologističkim paljativima. I to je tako trajalo do XIX. vjeka. Dizorijentacija na čitavoj lineji.

Našlo se nekoliko umova, koji su vidjeli spas od ove oluje u povratku k Skolastici. Prvi je počeo V. Buzzeti, kanonik iz Pfjaćence. Zatim su nadošli Sanseverino u Napulju, braća Sordi i braća Pecci te drugi. Pijo IX. na pr. javno je hvalio one, koji slijede i pomažu Sanseverina u njegovom neoskolastičnom filozofskom apostolatu. Jače se počelo raditi, kad je bio imenovan za Papu Leon XIII. U enciklici „Aeterni Patris" meće čitavoj Crkvi u dužnost učenje, širenje, produbljivanje skolastičke filozofije osobito u spekulativnom pogledu sv. Tome, a u mističnom sv. Bonaventure. I osnova upravo pred 50 godina „RIMSKU AKADEMIJU SV. TOME". Već je pedeset godina da traje ovaj obnovni kršć. filozofski rad. Modernizam je pokušao iz zasjede da ponovno otruje kršć. glave imanentističkom filozofijom, ali je energičnost Pija X. i opet spasila situaciju, tako da je danas NEOSKOLASTIKA u takom cvatu da mora uroditi prije ili kasnije novim besmrtnim djelima.

Nego, kad je Leon osnivao „Rimsku Akademiju sv. Tome", nije imao u vidu da poništi auktoritet svih kršćanskih mislioca i sve kršć. filozofe obveže na bezuvjetno pristajanje uz sve teze sv. Tome. I Augustin je u Crkvi, kojeg već za sedam vjekova vjerno slijedi na pr. *čitava franjevačka škola.* Stoga je bilo interesantno, kako će stanovište uzesti Sv. Otac Pijo XI. prigodom Augustinova jubileja s obzirom na njegovu filozofsku misao. I imamo dvije manifestacije Papine misli. Već sam spomenuo u članku o Augustinovoj filozofiji (Nova Revija 1930, br. 6, 377—406), što je o njem rekao Papa u svojoj enciklici „Ad salutem humani generis". Bilo je jasno da će „Rimska akademija sv. Tome" uzesti isto stanovište. Ona je održala augustinsko-tomističku Sedmicu od 24—3 V., 1930., na kojoj su njezini prvaci raspravljali o odnošaju između sv. Tome i Augustina sa filozofskog gledišta. Pijo XI. u pismu na predsjednika ističe „l' immenso valore e la retta intelligenza" obaju Naučitelja. Neizmjerna je vrijednost obojice. Samo ih treba pravo shvatiti. Približiti, ali ne *poistovjetovati.* Augustin je platonovac, Toma je aristotelovac. Oba su Naučitelji Crkve. Majka ih oba jednako ljubi. Kongres je u ovom smislu i radio. Tako na pr. kard. Lepicier ističe jedinstvo i duhovnost u Augustinovoj nauci protiv poganskog materijalizma i manihejskog dualizma. Njegova je filozofija teocentrična: žudi za najintimnijim sjedinjenjem čovjeka sa Bogom.

Razni su govornici obradili razne probleme. Tako je *Garrigou-Lagrange* dokazao, kako Augustin uči, bitnu razliku između naravnog i nadnaravnog reda. *Ricciotti* obrazlaže njegova egzegetička načela s osobitim obzirom na Genezu. Stoji za simultanu kreaciju „causaliter", ali „secundum operationem" ostvarila se u šest epoka, što nikako ne miriše po darvinizmu, jer Svetac uči, da je Adam stvoren od gnjile i u odrasloj dobi. Usput rješava Augustinovu poteškoću s obzirom na način, kojim duša ulazi u tijelo i tumači njegove „rationes seminales". U teodiceji veli, prof. Sestilli, Augustin temelji svoj dokaz za opstojnost Božju na vječnosti i univerzalnosti istina, čiji je ontološki temelj sami Bog. Istina je, da Augustin slijedi Platona, ali ga, veli Casamassa, i ispravlja. Štogod ima u njemu protukršćanskoga odbija. Njegov topos noetos prenosi u LOGOS - VERBUM DEI. Protiv bilo čijih bludnja, pa i Platonovih, Augustin kategorički izjavljuje: „defendenda est christiana veritas". U psihologiji zastupa supstancijalno jedinstvo duše i tijela, a u noetici, da se jače opre skepsi Nove Akademije, utječe se NUTARNJEM UČITELJU — KRISTU, koji prosvjetljuje sve ljude. S tim Augustin ne niječe naših naravnih spoznajnih moći: priznaje vrijednost sensitivnoj percepciji, a donekle, veli XIBERTA', može se kod njega govoriti i o apstrakciji. Od većeg su interesa govori sorbonskog profesora Gilsona i monakovskog Grabmanna. Gilson ispituje ideju filozofije kod Augustina i Tome. To su dva slična, ali ne identična sistema. Augustin je čovjek želje. Teži za srećom i blaženstvom. Da do tog što prije dođe, leti na krilima LJUBAVI da uživa u ISTINI. Poslije dugih i uzaludnih nastojanja utječe se OBJAVI. Isto je s obzirom na volju i milost. Dočim se Toma rodio i razvijao u istini. Nije mu bila potreba da svlada zablude u sebi. On je u slobodi slobodna čovjeka, a Augustin u slobodi čovjeka oslobođena. Stoga jedan i drugi daju drukčiju misiju filozofiji. Augustin se utječe vjeri da regulira filozofsku misao. Sv. Toma jasnije određuje granice filozofskog i teološkog područja. Augustin uvijek upire oči u palog čovjeka. Stoga se uvijek utječe vjeri. A Toma točno veli, što čovjek može po svojim silama. U principu su složni Toma i Augustin. Razlikuju se u tehnici i u temperamentu. Oba sistema stoje na stanovištu da donekle razum može da spozna božanske stvari. I ne duguje vjeri ništa za očevidnost svojih zaključaka. Samo je kod Augustina jače poentirano, kako je vjera straža i zaštita razuma. Razlike između dvije filozofije, zaključuje Gilson, ne diraju načela, a najbolje ih tumače odlike i svojstva dviju redovničkih obitelji dominikanske i franjevačke — od kojih prva slijedi sv. Tomu, a druga sv. Augustina.

Prof. GRABMANN je govorio o problemu: da li ista istina može biti predmet vjere i razuma? I poslije nego je strogo historijski izložio razna stanovišta i nepristrano iznio kako su i mnogi dominikanci pristajali uz mišljenje augustinske struje, zaključuje sa CHERUJEM O. P. da se dvije škole samo prividno razlikuju u ovom problemu, u koliko tomisti uzimlju riječ „znanost" u strogom aristoteličkom smislu riječi, a pristaše Augustina u širem i blažem. Ističem da kako u ovom tako i u mnogim drugim problemima između Tome i Augustina, franjevačke i dominikanske škole nijesu bitne, načelne opreke i razlike. To su dvije struje u filo-

zofiji, koje odgovaraju duhu dvaju Utemeljitelja, koje je najbolje karakterizirao besmrtni DANTE, kad je Franju nazvao — Serafinom Ljubavi, a Dominika „di cherubica luce". (Raj, XI, 40—42). Franjo je — LJUBAV. I naravno je da Franjevci slijede sv. Augustina DOCTOREM AMORIS. Sv. Dominik je — Istina: za nju on i njegovi žive i mru u borbi protiv herezija. Vidio sam u Firenci u samostanu sv. Marka kip sv. o. Dominika. Nogom gnječi djevojku, koja simbolizira — hereziju. Nijedan umjetnik nije nikad tako prikazao Franju koji samo ljubi, ljubi sve. I gubijskoga vuka! To su duhovne linije dvaju duhovnih velikana, koji se odrazuju u misli i akciji dvaju redova. Stoga se ne smije uzesti tragično njihovo neslaganje u nekim nebitnim, nenačelnim teološko-filozofskim problemima. Dokazom je i ova Sedmica Augustinsko-tomistička. Augustin i Toma, Franjo i Dominik . . . dva su krila na mističnom organizmu Crkve, jednako nužna, da Crkva visoko i sigurno leti. Franjevci slijede Augustina, jer veli BERTRAND, francuski akademik: „Ljubav je njegov život: poslije sv. Ivana Evangeliste, on je bio apostol ljubavi." Jer je uzeo ljubav za temelj svoje filozofije, njegov je glas, veli njegov suvremenik Darius Comes „vox divina — divina canens." Stoga je veli Papa Klement XI. „Fulgentissimum Ecclesiae lumen, MAXIMUSQUE DOCTOR." I sam dominikanac Melkior CANUS veli: „Nec doctior vir fuit Augustino quisquam nec clarior cui cave quemquam anteponas." (De locis theol. l. X. c. V.)

Dr. fra Krsto Kržanić, Sinj.

* * *

Katolička Akcija i politika. — *(Doris Drag. Kniewald, professoris facultatis theologicae Zagrabiensis falsa opinio de Actionis Catholicae relatione cum factionibus politicis refutatur).* — Pod naslovom „Azione cattolica e politica" vatikanska revija „L illustrazione Vaticana" (2 (1931), 8 (30. IV), 49) donosi slijedeće razjašnjenje o odnošaju Kat. Akcije prema politici:

„Mnoge predrasude u svim krajevima sprečavaju učvršćivanje i širenje Kat. Akcije. Najopćenitija je predrasuda, da se, o aktivnom sudjelovanju svjetovnjaka u apostolatu crkvene hierarhije oko širenja duhovnog Kristova kraljevstva, gleda neki pokret na političkom temelju. Politika tako vlada savremenim mentalitetom, da se svijet uobičajio da promatra svaki socijalni pokret kao da je organiziran sa političkog gledišta; i jer se već ne zna podignuti u više krajeve nadnaravnih djelovanja vjere, sniziva na razinu zemaljskih interesa najsvetija nadahnuća, najplemenitije ideale, najnesebičnije zamišljaje.

Tako, kada Pape posreduju u velikim socijalnim problemima da vjernike prosvijetle, da ih dovedu natrag vrhunaravnoj istini i da posvete njihove duše za život vječni, govori se, da se oni bave politikom; pa se govori o velikoj politici ovoga ili onoga Pape ili još općenitije o politici Vatikana.

Stoga nije nikakvo čudo da se i organizacije Kat. Akcije smatraju kao stranačke organizacije ili da su u službi neke stranke barem buduće, ako sada ne postoji.

O ovoj je temi nedavno „L' Osservatore Romano" donio veoma važnu

bilješku gledom na odnošaje između Kat. Akcije i političkih stranaka i odatle pobiremo glavne točke.

1. Kat. Akcija, po svojoj naravi, po svojoj svrsi, po svojoj tijesnoj zavisnosti o crkvenoj hierarhiji, sama po sebi je različita od političkih stranaka.

2. U nekoj zemlji gdje postoji više stranaka, koje daju dovoljno jamstvo za obranu prava Crkve, katolici, koji imaju pravo i dužnost da sudjeluju na općenitom dobru i na političkom polju, imaju potpunu slobodu da se upišu u jednu ili drugu od ovih dopuštenih stranaka; i tada se Kat. Akcija ne smije postavljati u službu jedne rade nego druge stranke, jer bi to bilo stavljati auktoritet Kat. Akcije u prilog nekog riješenja posebnih političkih, ekonomskih, socijalnih i t. d. problema, o kojima katolici — u koliko su takovi — mogu slobodno raspravljati i u tome se razilaziti.

3. Naprotiv, kada u nekoj zemlji postoji samo jedna politička stranka, koja prima vjerski i moralni temelj Kat. Akcije, onda samo preko ove stranke katolici mogu uspješno braniti prava Božja i Crkvena, koja su napokon prava duša veoma ugroženih od premoći stranaka neprijateljskih vjeri. Stoga je logično da bude između ove stranke i Kat. Akcije ne stapljanje (fuzija) nego neka blizina i saradnja veća nego drugdje.

4. U svakom slučaju spada na crkveni auktoritet, kojemu je povjerena skrb oko duša da upriliči generalne principe i odredi konkretna pravila na praktičnom polju."

Stanovište Kat. Akcije prema političkim strankama nije moglo biti jasnije, jedrije i ispravnije izraženo. Ali, reći će tkogod, br. 3 protivi se jasnim direktivama Pija XI., koji piše kard. Seguri, nadbiskupu u Toledu: „ništa ne brani, da pojedini katolici pripadaju strankama, kojih program i djelovanje nema n i š t a p r o t i v n a zakonima Božjim i crkvenim." To je stalna formula Pija XI. (Dr. Kniewald, u Bog. Smotri 1931, 2, 203). Ako ovaj princip nije kome jasan (kao Dr. Ušeničniku!), „tada je jedino ispravno, da se o v o Papino gledište uzme za ishodište daljnih razmatranja, a druga gledišta da se nastoje razjasniti u svijetlu Papinih izjava i direktiva." (ib. 211). Dakle „Za stranku, kojoj može pripadati katolik ne zahtijeva se da bi se rad stranke pozitivno slagao s katoličkim načelima: dosta je, ako je suglasje negativno, t. j. da kulturni i socijalni program stranke nije u protimbi s načelima kat. Crkve." (ib. 210) „Izvjesna stranka može biti vjerski i ćudoredno neprijekorna zato, što je nastojala svoj program pozitivno saglasiti s katoličkim načelima, ili opet zato, jer u njezinom programu i radu nema ništa, što bi bilo u sukobu s katoličkim gledištem. Dr. Koppler kao da ne vidi ove razlike i ove mogućnosti, pa onda od stranke, koja je s vjerskog i ćudorednog gledišta neprijekorna, prelazi na „katoličku ili kršćansku stranku (247). A to je logički skok". (ib. 200). Tako univerz. profesor Dr. Kniewald.

Zaista, Dr. L. Koppler učinio je logički skok i umovanje veleuč. profesora Dr. Kniewalda na temelju principa Pija XI skroz je dosljedno, ako uzmemo, da je religija p r i v a t n a stvar, da religija ne obveziva negativno i p o z i t i v n o i pojedinca i svaku zajednicu, svaki socijalni organizam, dakle i političku stranku. Naprotiv, ako uzmemo da religija obveziva p o z i t i v n o i političku stranku kao socijalni organizam; ako umujemo kršćanski, t. j. onako, kako je umovao sam Bog-Čovjek. „Tko nije sa mnom protiv mene je, tko sa mnom ne skuplja razasiplje" (Mat. 12, 30): onda ona stranka, koja je samo n e g a t i v n o kršćanska, eo ipso protivna je zakonima Božjim i crkvenim, njezin je program u protimbi s kat. načelima, ona je u sukobu s kat. gledištem.

Prema ovome je, onome koji misli kršćanski jedan je isti pojam.

1. stranka koja je uzela religioznu i moralnu bazu Kat. Akcije,

2. stranka koja daje dovoljnu garanciju za obranu Božjih i crkvenih prava,

3. stranka koja nema ništa u svome radu, što bi bilo u sukobu s kat. gledištem,

4. stranka koja je s vjerskog i ćudorednog gledišta neprijekorna,

5. stranka koja je pozitivno kršćanska ili katolička,

6. stranka čiji program i djelovanje nema ništa protivna zakonima Božjim i crkvenim.

Dakle, Kat. Akcija, koja po sebi ostaje uvijek nepolitička organizacija, stoji u nekom odnosu i to prijateljskom sa svim strankama koje u svome programu i svome radu u parlamentu, kad dođu na dnevni red pitanja, u kojima Crkva ima svoja prava, ili uzmu religioznu i moralnu bazu Kat. Akcije ili daju dovoljnu garanciju za obranu Božjih i crkvenih prava. Ako je samo jedna takova stranka, tada Kat. Akcija samo s tom surađuje i s njome i preko nje brani u javnome životu prava Božja i crkvena, i ako ostaju uvijek dva odjelita organizma: jedna je crkvena organizacija i prema tome j e d i n o ovisna o crkvenoj hierarhiji, a druga je slobodno, ali korektno ili kršćansko političko udruženje.

P. Antunović.

OPASKA UREDNIŠTVA. — Uredništvo Nove Revije drži se iznad borba u katoličkim redovima. Ono načelno daje svojim saradnicima punu slobodu u kontroversnim pitanjima. Uredništvo kao takovo ne zauzimlje ničije stanovište. Svaki saradnik odgovara i za sadržaj i za formu svoga sastava. Uredništvu je glavno načelo: In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas.

Zato zamjeramo velemožnom gosp. Dr. Dragutinu Kniewaldu, što u svome odgovoru Dr. Rogošiću (Bog. Sm. 1931, 2, 235) citira Novu Reviju kao takovu, a ne pojedine pisce, Marija Orelovskog, Dr. Kržanića itd.

Tako i sada napominjemo, da ćemo rado uvrstiti i ona kratka, jedra, dokumentirana razlaganja, koja su protivna mišljenju našeg saradnika P. Antunovića, a slažu se sa mišljenjem Dr. Kniewalda.

* * *

Dva učitelja. —*(De matrimonii sanctitate Pius XI et congressus Lambethensis).* — Koncem prošle godine sastaše se u Lambeth-u, Londonu, 318 dostojanstvenika raznih kršćanskih — samo ne katoličke — konfesija, da raspravljaju, kako će svoje kršćanstvo da prilagode modernim potrebama i zahtjevima.

Dok su vijećali, stiže im molba: vapaj tolikih roditelja, da ih se zbog „ekonomskih prilika" liši tereta poraćanja djece, a ipak da ostanu dobri kršćani i vjerna djeca svoje crkve.

Dobri pastiri, čuvši potrebe, a više zahtjeve, puka, razmislivši dobro, izjaviše: „kontrola porođaja" može da se slaže sa kršćanstvom, kada to ekonomski razlozi traže. O jakosti razloga, naravno, po načelu protestanata, sudit će svak za sebe.

Molba bi dakle uslišana: oci sabora našli su za zgodno, da toleriraju grijeh, nebi li grijeh još neko vrijeme tolerirao njih!

Ali su brzo mogli uvidjeti, koli kobno načelo su pripustili.

Sami njihovi vjernici zdrava razuma i poštena srca sablazniše se, kad vidješe, da ih zapuštaju, pače zabluđuju oni, koji su im dužni biti putokazom. Loše posljedice tog kobnog načela jedna anglikanska revija ovako je izrazila: „Lambeth je dao smrtni udarac ženidbi, očinstvu, materinstvu, obitelji, čudoređu. Lambeth je pripravio samoubojstvo naroda."

Istodobno valovi „modernoga siromaštva", koje nije više u stanju da zadovoljava hirima modernoga luksusa, udarali su o zidine Vatikana. Vatikanski starac dnevno je slušao šum tih valova: „Ili ti popusti nama, ili mi nećemo više popuštati tebi! Raspojasano čovječanstvo tražilo je, da Vatikanski Stražar barem oči zatvori i pusti ljude neka se u obitelji vladaju prema svojoj uviđavnosti i „ekonomskim prilikama".

Cijelo to vrijeme Starac je razmišljao Isukrstovo Evanđelje i molio Duha Istine, da ga prosvijetli i ojači.

Nadahnućem Božjim, koncem godine šalje u svijet, kao odgovor ali i pravilo vladanja, epohalnu encikliku „Casti Connubii." Tu izlaže narav, zakone i okolnosti *„čistoga braka"*. Gdje je zlo, upire prstom u nj; ne utječe se nikakvim smicalicama, jasno istinu evanđelja izriče; ni ekonomske, ni higijenske ni socijalne izlike ne mogu da učine dobrim ono, što je po sebi zlo.

Papa je progovorio, i čuli su ga svi narodi, i odlahnulo je ljudima dobre volje, osobito onim, koji su klonuli na porazni i izdajnički glas iz Lambetha.

„Evo nam, kliče protestantska „Vie Nouvelle" evanđeoskog ideala braka, glasno naglašena bez olakšavanja i bez premučanja, doduše sa svojom strogošću ali i sa svojom veličajnom ljepotom, koji imenito osuđuje sve ono, što ruši njegovu uzvišenu nerazrješivost, kao i sve ono, što kalja njegovu čistoću."

U času, kad čovječanstvo hoće da skrene na stranputicu — pilot — papa zaokrenuo je kormilom i lađu upravio pravim putem.

Koji od ovih dvaju učitelja može većim pravom da si prisvoji Isusove riječi: *„Naučavajte sve narode. Utvrđuj braću svoju!"* *Fra Karlo Nola.*

* * *

Božanstvo Isusa Krista na vijećanju rimskoga Senata pod carem Tiberijem. — *(Imperator Tiberius et Jesus Christus).* — Židov Salamon Reinach uživa u učenjačkim krugovima svijeta opravdano glas neobično kritičnoga specijaliste u pitanjima povjesne arheologije. Reinach je objelodanio u broju rujan-listopad 1929. časopisa *„Revue historique"* pod

natpisom *„Jedna sjednica rimskoga Senata pod Tiberijem"* svoja kritična proučavanja, a tiču se osobe povjesne Isusa Krista. Evo sadržaja toga sensacijonalnoga članka prema *„L' ami du clergé"* 1930. br. 6., što će sigurno zanimati čitatelje.

Rimski povjesnik Svetonij u svome životopisu cara Tiberija kaže, da je car u svima velikim i malim, javnim i privatnim pitanjima i poslovima tražio savjeta kod tadašnjega rimskoga parlamenta, poznata pod imenom „rimski Senat"; također, da je Tiberij velikodušno bez rekriminacije primao senatove odluke protivne svome mišljenju; pače u jednoj prigodi na glasovanju car je dobio samo svoj glas za svoj predlog, a senatori bijahu svi dojednoga protiv. Naime u to doba režim državne uprave bio je diarhija: car više senat.

Historici su uvijek mučili se da odgonetaju, šta je to bilo posve neobična u pretresanju pred središnjom državnom upravom, u čemu je Tiberij ostao osamljen pri glasovanju. Salamon Reinach ovako riješava zagonetku:

Tertulijan u početku svoje knjige „Apologetika", napisane god. 197 iza Krista „hoće da dokaže, da samo okrutni rimski carevi progonili su kršćane, a dobri su ih imperatori štedjeli. On sjeća, kako je neki stari rimski zakon branio caru, da ne može bez privole Senata proglasiti kojega novoga boga, zatim piše Tertulijan u poglavlju 5: Tiberij, za čijega doba ime kršćansko osvanulo je u svijetu, doznao je iz Sirije — Palestine, šta se govori o božanskome porijetlu Krista, pa to dojavi Senatu stoga, što car imaše povlasticu, da stvari iznese na vijećanje Senatu. Senat odbije carevu osnovu, jer nije htio odnosnu stvar, ali je Tiberij ostao pri svojoj prijeteći onima, što okrivljuju kršćane".

Ovaj dokumenat — slijedi Reinach — malo opširnije nalazimo u Euzebiju, u Povijesti Orozija i kod Grgura iz Tursa. Poređujući ih dolazimo do zaključka: Pilat je izvjestio cara Tiberija o čudesima, što ih je Isus učinio u Palestini, pa car hvata prigodu da predloži Senatu, neka bi i Isusa ubrojio među bogove. Senat odbije predlog zato, što nije potakao inicijativom njegovih krugova, što mu pravom pripadalo, ili stoga, što Tiberij predhodno nije izvijestio Senat o stvari, to jest, nije Senat odbio carevu osnovu zato, što bi odbio vjeru u ono, što se govoraše o Isusu, već iz samoljublja, jer se osjećao povrijeđen od cara.

Renan u svojim *Origines* odbija mišljenje crkvenih krugova, kojim bi Tiberij bio naumio ubrojiti Isusa među rimske bogove. Dok Reinach tvrdi, da baš ta Tiberijeva osnova tiče se te poznate Senatove sjednice, gdje je car ostao u absolutnoj manjini pri zbrajanju glasova. A ništa čudna, što je rimski imperator bio nakanio i židovskoga čudotvorca staviti u Panteon. Bijaše Tiberijev naum i naravan te u duhu tadašnjih rimskih zakona. Tiberij u početku svoga vladanja bio je liberalan, miroljubiv. Tražio je da se uputi u sve stvari svoga carstva, pa ga je Poncij Pilat potanko izvjestio o događajima, što se u Palestini oko Isusa Krista zbivale za njegova života, smrti i kasnije te da je osnovao vjersku nauku, stekao žarke pristaše, što je sve kamenom smutnja i neslaganja u Jerusalemu i van njega. Pilat radi svojih razloga nije volio Židove, pa svome rimskome gospodaru podnio je izvještaj simpatičan za Isusa. Pametna politika tražila je kao i pravo vjer-

sko čuvstvo, da se stišaju štetna prepiranja, javne uzbune, pogibelji rata time, da bi se Mesiju ubrojilo medu državne bogove. S druge strane ne bijaše još nastupilo doba progonstva kršćana, pa Tertulijan pravo zaključuje, da Senat nije radi kršćanstva odbacio carev prijedlog, već zato, što je car taknuo u živac senatovo sebeljublje, jer nije pustio njemu inicijativu toga prijedloga o nazarencu Isusu.

Reinach pita se, kako je Tertulijan doznao to o Tiberiju i rimskome Senatu, pogotovo što su rimski zakoni branili u javnost iznositi vijećanja Senata, koja su inače bila tajna, pa odgovara:

Slabosti čovječje naravi uvijek su iste. Ko zna današnji parlamentarni život i njegovih tajnih sjednica, taj će lako dozvoliti, da i tajni zaključci rimskoga Senata bilo kojim načinom došli bi do znanja barem „najužoj okolini". Tiberijev neuspjeh nije morao ostati absolutnom tajnom. Doznalo se za nj kano i za svaku „tajnu", koju zna dosta velik broj ljudi. Kogod mogao je i opisati tu parlamentarnu vijest, pa došla i Tertulijanu do znanja. Ili radije Tertulijan je našao tu stvar u kojoj apologetskoj zbirci, manualu, kojim se služili branioci kršćanstva, a u njemu se nalazio na pr. i odgovor cara Trajana Pliniju upogled kršćana u Bitiniji.

Dakle, na koncu, ovako umuje Salamon Reinach:

Svetonij tvrdi, da jednom car Tiberij ostao je u manjini pri glasovanju rimskoga Senata; znamo od Tertulijana, da je isti Tiberij imao neuspjeh u Senatu radi Isusa, s kojim je na glasovanju Senata htio prodrijeti da Ga ubroje među bogove carstva; dakle na famoznoj sjednici Senata, o kojoj priča Svetonij, radilo se o Isusu i o Njegovu proglašenju bogom po rimskome načinu.

Reinach označuje svoju tvrdnju, da je „više nego vjerojatna."

M. Martinović.

* * *

Sa granica Tibeta. — *(Lamaismus et missiones catholicae).* — Kad na zemljovidnoj karti gledamo i površno Aziju, odmah upada u oči, da ona velikim dijelom sačinjava neizmjernu visoravan. Tibet u Aziji kanda je obješen na visoravni od 14.000 stopa uz gigantske planine Himalaju i o. Ken-Lun, koje ga opkoljuju sa vrhuncima vječnoga snijega. Tako Tibet ima posebnu poziciju na svijetu. Nijedan kraj na svijetu ne brani sama narav kao Tibet, da ko u nj nepozvan ne upane. Na periferijama nema Tibet nijednoga vodenoga puta, brda su pusta i neprohodna, dok i njegovi stanovnici veoma su ćelozni na svoju teritorijalnu neovisnost. Unutar je Tibet suh i krševit kraj sa ljudskim naseobama, mršavom pašom za stada i po kojim okrajkom, da se nešto uzore i zasije. Urođenici fanatično su protivni svakoj novoj stvari, skrajni su nacionalisti, što uzavru na samu pomisao, da bi tko htio zaposjesti Tibet, u kojemu vlada duga i oštra zima, kratko i nesnošljivo ljeto.

Tibetanci su osrednjega stasa. Agilni su i pokretljivi kao Kinezi, a silni i jaki kao Tartari. Zabava im je gimnastika i plesovi. U hodu su spori i tromi. Ćudi su velikodušne i otvorene. Hrabri su ratnici, srčano idu u smrt. Religiozni su, a ne toliko okrutni kao Tartari.

Tibet hrani oko tri milijona stanovnika, koji su raštrkani na 463.320 hiljada kvadratnih milja. Imaju čisti mongolski tip: kose uvijek crne, velike i narijetke, brada rijetka, lice plosnato i široko, oči malene, nos kratak i širok, usne uzdignute, boja uljena, a ima i bijele kao naše u odličnijim obiteljima. Kano svi primitivni narodi, Tibećani ljube raskoš, suvišne nakite, blještava odijela, ali slabo razumiju čistoću, zato ih uvelike more ospice, svrab i guba. Jedina je mjera opreznosti, da vlast Lama zadnjih godina prognala je okužene obitelji. Ove potjerane iz mjesta, bez ikakovih odnosa sa ostalim ljudima, morale su se zakloniti po vrhuncima brdina i po pustinjama, gdje umiru od bijede i glada ili ih pojedu divlje zvijeri.

Vjera u Lamu (lamaizam) vlada u Tibetu. To je reformirani Budizam, koji je prodro u Tibet osmoga stoljeća iza Krista. Vjeruje se u selenje duša i da se Buda iznova preporađa u svakome svome vjerniku — Lami, što znači „živi Buda". U početku bio samo jedan Lama, ali danas „živućih Buda" ima koliko i Laminih samostana, a možda i više ih u kojemu samostanu. U Tibetu najviše mami i zanima putnike posve golem broj lamajeta ili manastira Laminih. Kako je Kina u vjeri nepregledno groblje (štovanje predâ), tako je Tibet nepregledni samostan ograđen klauzurom Himalaje, Konsua i Yunnama. Do trideset tisuća (30.000) Tibet broji Laminih samostana sa oko tri stotine hiljada (300.000) monaha. Dakle na stotinu svjetovnjaka otpada šest redovnika.

U prošlim vjekovima Lamaizam je imao uprav nevjerojatan upliv u narodu. Dandanas Dalay — Lama, lamanski papa, izgubio je jači ugled nesamo vanka, već i kod svojih pristaša. Cvao je jednoć, ali kao i svaka vjera, što je kalupe ljudi, silno opada te ide svome zapadu.

Katolički franjevački misionari ušli su u Tibet u četrnaestome stoljeću. Glasoviti Pater Oderik vraćajući se iz Pekinga u Europu došao je u samu Lhassu, sjedište Lame. Danas na žalost u čitavome Tibetu nema ni jedne katoličke kapele niti kućerka katoličkoga misijonara. Prošle godine na granici Tibeta u gradu Otangtbe sagrađena je misijonarska bolnica za gubavce, u koju uđoše da je vode četiri franjevca i tako budu svijetlo, što izlazi vjeri Kristovoj u Tibetu.

* * *

Indija i njezini problemi. * — *(Quaedam de statu civili et religioso in India).* — Ima jedna godina dana Indija je svratila na se svjetsku pažnju, ne samo radi borbe za političku slobodu, nego i radi poduzetih metoda, da ovaj cilj postigne. Kad je na 12 ožujka 1930 Mahatma Gandhi započeo svoj teatralni put prema Bardoli-ma, da vadi protiv zakona so, i da tako zavede svoju borbu građanskim nepostupkom izazivljući na taj način britansku vlast — tad su se mnogi ljudi, pa i neki od njegovih sugrađana; rugali s tom mišlju, da bi se mogla postići autonomna vlada bez ikakve sile — neobičnim oružjem pasivne resistencije i nesaradnje. Ali ovaj sjajni ideali-

* Prigodom sporazuma između Lorda Iswina i Mahatme Gandhi-ja napisao je ugledni indijski svećenik i direktor „Catholic Leader-a", što izlazi u Madrasu ovaj prikaz za „Agenzia Fides".

zam i one neobične osnove tako su duboko djelovale na maštu naroda, da se je pokret brzo razlio preko zemlje i zadao muke i tjeskobe koliko upraviteljima toliko podložnicima. Na tisuće mladića odrekoše se svoje lične koristi i pođoše u tamnicu za svojim vođom.

Da se dobro shvati svrha i značenje gandhističkog pokreta, potrebno je da bacimo ukupni pogled na zemlju i njezino pučanstvo.

Sa svojom površinom od 1,805,000 kvadratnih milja. Indija je prostrana koliko Evropa bez Rusije. Više od trećine čitave površine, približno oko 700,000 kvadratnih milja, nalazi se u granicama Indijskih Država, koje potpuno ne pripadaju Britanskome teritoriju, iako su podložne vrhovnoj vlasti Britanske Krune. Ove Države, kojih ima 562, uz veliku raznovrsnost krajeva i zakonodavstva prikazuju nam uprav neočekivanu različitost geografičkih, ekonomičkih i političkih osobina. Hyderabad, kojoj je površina jednaka prostoru Engleske i Škotske, ima pučanstva 12,500.000 stanovnika, a dohodaka 65,000.000 rupija, ili malo više od 5 milijuna sterlina. Oko 15 Država imade prostora manje od jedne kvadratne milje. Pet ih imadu dohodke od samih 100 rupija; najmanji je dohodak od 20 rupija na godinu, a najmanje pučanstvo od 32 duše. Oblik se vlade u različitim Državama mijenja, a općenito ima autokratički karakter. Jedno tridesetak Država imade Zakonodavna Vijeća različitog oblika, ali uvijek sa savjetodavnim karakterom. Velika je razlika među njima i u administraciji; najbolje su upravljane Države Mysore, Travankore i Kochin u Presjedništvu Madrasa. Svaka Država upravlja svojim vlastitim poslovima, kroji i primjenjuje svoje zakone, nameće i ukida vlastite namete. Neke od najuplivnijih Država i svoj novac kuju i vlastite poštanske biljege imaju. Britanske vlasti posreduju samo u slučajevima velikih zloporaba u vladi.

Od cijeloga pučanstva 318,942.000 stanovnika, oko petine naroda na svijetu, 247,000.000 je u Britanskoj Indiji a 71,900.000 u Indijskim Državama. U Upravi Britanska je Indija podijeljena na devet upravničkih pokrajina, u kojima je vlada uređena po sistemu, što je s reformom uveden 1919. Preostalo zemljište razdijeljeno je u šest manjih pokrajina, koje su stavljene pod izravni nadzor Centralne Uprave; najvažnija je od ovih pokrajina Frontiera na Sjevero-Istoku. U onih devet pokrajina, kojima vlada Guverner, ima i Egzekutivno Vijeće od četiri člana i dva ili tri Ministra, koji su odgovorni pred Parlamentom, što ga je narod izabrao. Tri najvažnije pokrajine Bengala, Madras i Bombay nose ime Predsjedništva.

Indija bi se rađe imala gledati kao neko kopno na kome se nalazi mnoštvo pučanstva različitih osobina, nego kao jedna zemlja. To nam očito izbija iz razlike fizičkih tipova, a onda iz mnogovrsnosti jezika. Najrašireniji jezik među narodom uopće jest Hindustani, kojim u njegova dva narječja i pisma „Urdu" i „Hindi" govori 98,115.000 indijanaca. Drugi su glavni jezici: Bengalski — njime govori 49,294.000; Telegu — njime 23, 601.000; Punjabi — 21,886.000; Marathi — 18,798.000; Tamil — 18, 780.000; Rajastani — 12,681.000; Kanarese — 10,374.000; Oriya — 9,552.000; Burnese — 8,423.000; Malayalam — 7,498.000; Sindhi — 3, 372.000; Assamese — 1,727.000; Pushtoo — 1,496.000; Kashmiri — 1, 269.000. Od čitavoga pučanstva oko 320,000.000 u svoj Indiji, 290 mi-

lijuna stanovnika govori jednim od ovih 16 najraširenijih jezika u ovoj zemlji. Među manjinom obrazovanih osoba, govori se Engleski, ne samo u službenim poslovima, nego u svemu što se odnosi na obrt, trgovinu i u svakome drugom odnošaju u cijeloj Indiji. Prema rezultatima popisa od 1921 samo dva milijuna i po znadu čitati engleski.

Na 20 kolovoza 1917, Mr. Montagu, Državni Tajnik za Indiju, dao je parlamentu svoje historijsko razjašnjenje, koje ponuka Britansku Vladu da sve to viši broj Indijanaca uzimlje u svaku granu javne uprave i za postepeni razvoj uredaba jedne autonomne vlade „da se tako dođe do postepenog ostvarenja jedne odgovorne vlade u Indiji, koja će biti kao sastavni dio Britanskog Carstva." Velike promjene u načinu upravljanja uvela je Indijska uprava sa zakonima od 1919, koji su stali na snagu u siječnju 1921. U devet Upravničkih pokrajina vlada je sastavljena od dva tijela, koja su vezana samo osobom Guvernera. Prvo se sastoji od Guvernera i njegova Egzekutivnog Vijeća — sve imenuje kralj. Ovo se Vijeće bavi upravom stvari, koje su „pridržane" kao financije, redarstvo, utiranje dohodaka, natapanje i t. d. Drugo tijelo sačinjava Guverner, koji radi s Vijećem Ministara, što ih je on odabrao između izbornih članova Pokrajinskoga Zakonodavnog Vijeća, i koji u službi stoje dokle hoće Guverner. Guverneru, koga pomažu Ministri, povjerena je uprava „nepridržanih" stvari kao javna nastava, mjesna autonomna uprava, javna sigurnost, poljodjelstvo, javni radovi i t. d.

Centralna Uprava sastavljena od Generalnog Guvernera ili Potkralja i sedam Savjetnika, odgovorna je pred Parlamentom. Potkralja i njegovo Vijeće pomaže u upravi zemlje Indijski Parlamenat, razdijeljen u dvije Kuće: Državni Savjet od 60 članova i Zakonodavna Skupština od 144 člana, od kojih se izaberu 104. Ali njihova je moć ograničena, mogu samo da nešto više djeluju na indijsku vladu.

Kongres, prvi predstavnik i najbolje organizirana politička stranka u Indiji, kome je vođa Gandhi, za dugo vremena nije htio ništa da radi s Parlamentom, jer da nije podijeljena dovoljna vlast izbornim članovima. Kašnje, kad su preustrojili svoj program i ušli u Parlamenat, članovi su Kongresa ometali rad Uprave u svakoj prigodi i nastojali, da ga onemoguće. Koji put su i uspjeli, osobito u Centralnim Pokrajinama i Bengalu. Kongres podigne ustrajnu agitaciju proti Vladi i zavede žestoku borbu u prilog svemu onome što je Indijsko. G. 1929 stvari su došle do opasnog stanja. Kad je Komisija Simon, koju je Engleski Parlamenat imenovao, pohodila Indiju 1928—29, da izvidi prilike u zemlji, bojkotirali su je ne samo Kongres, nego i liberalci pa i najumjerenije stranke. Na 31 listopada 1929, Potkralj izjavi, da je to prirodna posljedica „konstitucionalnog razvoja Indije, da dobije svoj Dominion." Osim toga najavi, da bi se kroz 1930-tu u Londonu imao održati sastanak Okrugloga Stola, koji će pretresti konstitucionalno pitanje. Gandhi i njegovi zatraže od Potkralja osiguranje, da će predloženi sastanak imati za svrhu da uredi konstituciju Dominiona, a ne da pretrese to pitanje. Sastanak Gandhia s Potkraljem razbije se o ovo pitanje — svrši bez uspjeha. Kroz Božićnu sedmicu 1929 Kongres u Lahore izglasa naredbu, kojom se odbija ponuda za sastanak u Londonu, iz-

javljujući da je cilj njegova djelovanja „potpuna neovisnost" i navještajući početak otpora građanskim neposluhom.

Usljed ove odluke Kongres je počeo žestoku propagandu u zemlji. Narod je u četama u različitim mjestima polazio na morsku obalu, da kriomice vadi so i da se tako puste zatvoriti. Drugi su postavili stražu na pošiljke, likera ,da pokažu svijetu, da ne piju alkohola, strane su tkanine bojkotirali, osobito engleske. Indijska Vlada odgovori izdajući nove Naredbe da spriječi stražu nad poslovima, da ograniči slobodu štampe i t. d. Vođe pokreta pozatvara. Prema službenim statistikama, što su tu nedavno objelodanjene, broj pozatvaranih, radi pokreta građanskim neposluhom, do konca prosinca narastao je na 23.503. Najviše ih je utamničeno u Bengalu 11,463; na drugo mjesto dolazi pokrajina Bihar i Orissa sa 10.899 zatvorenih, a treća je pokrajina Bonbay sa 9,732 uznika. U šest slučajeva pozvata je i vojska u pomoć civilnoj vlasti, a žrtava među pukom, radi upotrebljavanja oružja, bilo je kroz travanj, lipanj i srpanj 1930, mrtvih 101, ranjenih 427.

Ekonomičke su posljedice pokreta veoma kobne. Dohodci su gotovo u svima pokrajinama znatno trgnuli natrag, Ministri su Financija u svome bilancu u deficitu. Bojkot stranih tkanina doveo je mnoge trgovce, osobito u Bombay-u, na rub propasti. Jedan nedavni izvještaj, što ga je iznijelo Udruženje Vlasnika Tvornice u Bombay-u, donosi nam brojke, koje pokazuju plodove bojkota. Od srpnja do studenoga 1930 bojkot je činio, da se 80 posto manje uvaža tkanine i prediva u Britansku Indiju. Drugim riječima, do konca studenoga bojkot je smanjio uvoz tkanina za 400,000.000 yarda (jedan yard nosi 0.914 metra), a za pet milijuna libra uvoz prediva. S druge strane je uvoznina japanskih trgovaca znatno porasla. U osam mjeseci, od travnja do studenoga 1930, Japan je poslao u Indiju 17.000.000 yarda bijele tkanine ,dok naprotiv kroz cijelu 1929-tu nije polovicu ove količine u Indiju unio.

Kroz cijelo ovo vrijeme nemira i kretanja još se nije pokazao nikakav znak neprijateljstva prema Misijama ili misijskome radu Katolika i Protestanata. Inteligencija Indu protivna je misijskome širenju i radu oko obraćanja, ali joj je drago vidjeti našu uzgojnu i karitativnu radinost. U zemlji ima mnogo narodnoga osjećaja, ali nemamo razloga da predviđamo borbu proti kršćanskim Misijama, barem to neće biti brzo. Kršćanstvo se još smatra kao rasadnik odnarođivanja, i može da dođe čas kad će se ometati naš posao oko obraćanja. Potpuni broj kršćana u Indiji iznosi 4,464.000, od kojih je dva milijuna i po katolika (isključivši francuske i portugalske zemlje). Na čitavo pučanstvo od 71,710.000 u Indijskim državama, otpada kršćana 1,710.000, većina od tih su katolici, koji stanuju u Državama Travankore i Kochin-a. U Kochinu ima kršćana 268 na tisuću, a cijeloga pučanstva 978.000; Travankore broji 4,006.062 pučanstva, a kršćana otpada 292 na tisuću.

KNJIŽEVNI PREGLED

Die heilige Schrift des Alten Testament hrgs. von Dr. F. FELDMANN *und* Dr. H. HERKENNE. I. Band. *Das Buch Genesis übersetzt und erklärt von Dr. Paul Heinisch. Bonn, 1930. Verlag v. Peter Hanstein. Preis RM. 15. — Schulz dr. A., Das Buch Josue. Bonn 1924. Verlag v. Peter Hanstein. Preis RM. 1.60. — Heinisch Dr. P., Das Buch Ezechiel. Bonn 1923. Verlag v. Peter Hanstein. Preis RM. 4.20. — Goettsberger dr. J., Das Buch Daniel. Bonn 1928. Verlag v. Peter Hanstein. Preis RM. 3.50.*

Bonnski profesori dr. F. Feldmann i dr. H. Herkenne na kat. teologijskom fakultetu poduzeše prijevod i znanstveni tumač knjiga S. Z. za sadašnjost u opreci sa protestanskim izdanjem H. Gunkela, W. Staerka, P. Volza, H. Gressmanna, H. Schmidta i M. Hallera u Göttingenu. Vandenhoeck et Ruprecht 1920—1925. Ovi komentari veoma su zgodni za školu, osobito mogu izvrsno poslužiti kao priručnici na teologijskim učilištima i fakultetima. Za prvi put ja ću ocjeniti gore navedene komentare, koje mi je g. Petar Hanstein, nakladnik, u Bonnu blagoizvolio poslati na recenziju u N. R.

1. Prijevod i komentar Geneze dra. Pavla Heinischa pruža čitaocu u uvodu (str. 1—96) bogati izvještaj o petoknjižju Mojsijevu, povijest kritike, književnu vrijednost Geneze i teksta. U tumačenju Geneze obazire se na sva moderna otkrića na istoku; iskorišćuje ih paralelno u pitanju stvaranja, pada prvih ljudi, pokvare, potopa, popisa raznih naroda, gradnje babilonske kule, povijesti patrijarha: Abrahama, Isaka i Jakova (str. 95—428). Tvrdi (str. 110), da je prvo poglavlje Geneze *„proročko djelo"*, koje se odlikuje nad sve istočne kozmogonije čistim monoteizmom i estetskim opisom. Priznaje realnost zmije u padu prvih ljudi i mesijanstvo prvog evanđelja. U popisu Setovaca donosi tablicu godina patrijarha prema masoretskom, samaritanskom, grčkom i Josipa Flavija tekstu. Poredba deset prvih patrijarha u Genezi sa deset prvih babilonskih kraljeva pokazuje, da oni nijesu bili ista lica. Izvještaj o potopu kod raznih naroda potječe iz prapredaje. Zastupa antropologični potop. Babilonska kula, s kojom je nastala pometnja jezika i razdioba naroda, pokazuje drugo odmetnuće ljudskog roda od Boga i ponovni spas po Abrahamovom potomstvu, koji bi pozvan u Kanan iz Urkaldejskoga. Kananejci su bili jako pokvareni. Propast Sodome i Gomore očitim su dokazom. Povijest Abrahama, Isaka i Jakova odgovara istini. Zapaža (str. 414), da je u Gn. 49, 10 najstarije mjesto sv. Pisma *o osobnom Mesiji.*

Sravni li se ovaj priručni komentar Heinischev sa onim Hobergovim, Hummelauerovim i Hetzenauerovim, on je potpuniji, jer je pozniji. Iskorišćuje gotovo svu modernu bibliografiju. Sudi zdravo, hladno i objektivno. U svemu je odmjeren i prikladan. Preporučuje se svima, koji se zanimaju problemom postanka svijeta.

2. *Schulzov komentar u Josuinu knjigu* nije tako znanstveno i svestrano obrađen kao Heinischov u Genezu. Nedostaje mu dovoljna moderna bibliografija. Uvod je kratak (str. 1—6). Tvrdi, da je knjiga Josuina napisana prije vremena Samsonovih, budući da Filištejci još se ne pokazuju neprijateljim Izraelaca (str. 3). Spisatelj bi bio sam Josue (str. 4). Kao i Heinisch misli, da *Habiru* u El — Amarna — listovima nijesu Hebrejci pod Josuem (str. 4). Ispod prijevoda teksta (str. 7—76) donosi kratki doslovni tumač. Priznaje, da je Jeriho srušen na čudesni način (str. 10). Prijelaz Hebrejaca preko Jordana nije bio naravan (str. 15). Ustavljanje sunca (Jos. 10, 12-15) i padanje tuče kao kamenje (Jos. 10, 11) ne smiju se povezati. Ustavljanje sunca je čudo, ali kakvo čudo? Schulz drži u uništenju amoritske vojske. Sve drugo za nj je *„pjesničko iskićenje činjenice"*. Ovako me tumačenje Josueva čuda u ustavljanju sunca ne zadovoljava. Ja mislim, da je čudo bilo u prelomu zraka sunčanog svijetla kao na sunčanom satu 2 Reg. 20, 9-11; Is. 38, 8. Uostalom komentar koncizan i dobar.

3. *Heinischev komentar u Ezekiela* ima 21. str. uvoda i tumača sa tekstom od 23—230 strana. Ne može se odobriti auktorovo mnijenje, da u Ezekielu ima više redaktora (str. 19). Tumačenje je Kerubina zanimivo. Ezekiel je veoma mučan, da se shvati, jer ima mnogo slika i proročkih simbola, koje opisuje detaljno. Unatoč tih svih poteškoća Heinisch bistro tumači razna Ezekielova viđenja i slike. Dijelove u prozi prevodi tačno; dijelove u stihovima prevodi u paralelizmima. Divna je elegija nad propašću Tira (str. 131—132; 135—138) i opustošenjem Egipta (str. 144—146; 148—152). Zgodna su mu opažanja u opisu Ezekielova hrama i Salamonova. Komentar, sve što je bitno, temeljno rješava, koliko je moguće. U detaljnosti i u kritiku teksta duboko ne zadire, jer mu nije svrha. Komentar će svakomu dobro doći, da upozna Ezekielovo doba i njegovu proročku djelatnost u babilonskom ropstvu.

4. *Goettsbergerov prijevod i tumač knjige Danielove* iznosi 104 strane, od kojih 14 otpada na uvod. On nije mišljenja, da bi knjiga Danielova nastala II. stoljeća prije Krista (str. 3). On tvrdi, da se *„temeljnica knjige ima natrag postaviti u vrijeme Danielovo"* (str. 6), t. j. u VI. stoljeće prije Hrista. Danielova je knjiga *apokalipsa*. S. Z. Danielovo je stanovište kao proroka oprečno sa onim starozavjetnih proroka. Oni su svi osim Josue uzeli stanovište prema izabranom narodu, Daniel proročkom djelatnošću gleda univerzalizam spasenja. Deuterokanonske ulomke potpunja iz grčkog prijevoda. Osmo poglavlje tumači, da se odnosi na Antioha IV., a tipično na Antihrista (str. 60). Objavu o 70 sedmica komentira u mesijanskom smislu (str. 71). Komentar je solidno napisan. Svraća pažnju na stranu literaturu.

Dr. fra. Juraj Božitković.

*

P. WILLBRORDUS LAMPEN, O. F. M. — *B. Joannes Duns Scotus et Sancta Sedes.* Ad Claras Aquas (Quaracchi), 1929, 63 pag.

Brošura se dijeli na dva dijela. Najprije (str. 3—11), pisac govori o poštovanju, koje je Duns Skot imao prema Sv. Stolici, a onda (str. 11—37) o blagonaklonosti Sv. Stolice prema Duns Skotu. Napokon (str. 39—57) donosi 12 dokumenata, u kojima Sv. Stolica izriče velike pohvale franjškoli.

U prvom dijelu pisac ukratko i jasno donosi nauku Duns Skotovu o papinskoj vlasti. Budući da je „Papa nasljednik Poglavice apoštolskog sv. Petra, ima istu vlast kao i Petar". Papa ima universalnu vlast; on je i nepogrešiv. — Duns Skot je i djelom pokazao svoju ljubav i odanost prema Petrovoj Stolici. Dok su u borbi Filipa Lijepoga proti Bonifaciju VIII., i biskupi, i svjetovni i redovni kler, molili kralja „Pokrovitelja vjere", da štiti Francusku proti „Papi heretiku", Duns Skot, koji se je tada (1303.) nalazio kao učenik u Parizu, čvrsto i neustrašivo stoji uz Petrova nasljednika. Kralj prijeti progonstvom svakomu sveučilištarcu, koji mu ne bi potpis svoj dao, koji uza nj pristao ne bi. No Duns Skot, dosljedan svojoj nauci, ostavlja Pariz i polazi u progonstvo... Ovu Duns Skotovu ljubav i odanost, nasljednici su Petrovi na razne načine nagradili, hvaleći, preporučujući, odobravajući njegovu nauku. Tako je Siksto IV. držao, da je Duns Skotova nauka najbolje sredstvo, da čovjek dostigne „culmen theologiae". Adrijan VI., Siksto V. Klement XIV., Lav X., Inocent X., Aleksander VII. i mnogobrojni Petrovi nasljednici hvale nauku Duns Skotovu ili dopuštaju, da im se posvete skotistična djela. Napose je Sv. Stolica štitila i hvalila Duns Skotovu nauku o Marijinu Neoskvrnjenom začeću. — Sveta je Stolica također za Pavla V., izdala dekret, u kojem je naređivala, da ne bi *Magister S. Palatii*, koji je redovito dominikanac, usudio se staviti na index kakovo Duns Skotovo djelo. Suviše, Sv. Stolica bezbroj puta odobrila je *Ustanove* franj. Reda ili pojedinih provincija, u kojima se je preporučivala, pa i nalagala svim franj. školama Duns Skotova nauka. Tako na pr. Inocent XI., god. 1694. potvrdio je naredbu u kojoj se veli: „lectores tradant doctrinam ipsius Seraphici Doctoris simul cum doctrina Subtilis..."

Iz ovoga, što smo spomenuli, jasno se razabire, kako je djelo O. Lampena i važno i aktuelno. Danas su se nekako zaboravile historijske činjenice, koje O. Lampen iznosi na javnost. Ima danas i katolika, koji misle, da je tobože Duns Skotova nauka „protivukršćanska", „pogibeljna", da tu nauku nije slobodno naučavati. No kako se to može složiti s činjenicom, da je ovu nauku najveći crkveni auktoritet na razne načine i toliko puta odobrio i preporučio? Svakomu je dakle slobodno tu nauku slijediti. Ovu slobodu naglašuje i današnji Sv. Otac Pijo XI., kad u enc. *Studiorum Ducem*, od 29. lipnja 1923. veli: „...neque in iis rebus de quibus in scholis catholicis inter melioris notae auctores in contarias parte disputari solet, quisquam prohibendus est eam sequi sententiam quae sibi verisimilior videatur".

O. K. Balić.

*

P. BOROMEE VANDERWALLE. — *Roger Bacon dans l' histoire de la philologie.* (La France Franciscaine. Extrait). Paris, 1929. In 8, 210 pag.

Proučiti filološka djela Baconova, označiti čimbenike, koji su utjecali na Bacona kao filologa, te ulogu, koju je on u filologiji vršio — to je eto zadaća ovoga djela. Stoga pisac veoma zgodno i lijepo u prvom poglavlju opisuje „le milieu historique, philologique" — okolnosti u kojima je Bacon živio. Bacon je dijete tih okolnosti. On je bio zanešen za filologijom, za pozitivnim znanostima, jer je u to vrijeme oxfordsko sveučilište, gdje se je nalazio, bilo centar filoloških nauka. Robert Grossetest, fr. Aymon de Fa-

verscham, Adam de Marisco — oni su pripravili put Baconu. On je izazvao proti sebi silnu borbu, jer je htio da komparativni studij jezikâ, a napose grčkog, arapskog i hebrejskog jezika, bude stavljeno u program tadašnjih sveučilišta. — Bacon priznaje, da je filologija pomoćna znanost teologije i filozofije. No budući da je temeljni izvor teologije Sv. Pismo, a filozofije u ono doba, djela Aristotelova, on traži kritično izdanje ovih izvora teološkog i filozofskog znanja; on traži, da se i Sv. Pismo i Aristotel proučavaju na izvorniku, a za to je trebalo proučavati starinu, jezike, i t. d. U tu je svrhu i sam Bacon nagomilao svu silu materijala. On je naglasio princip historijske kritike, koji mora biti apliciran u izdavanju Sv. Pisma i Aristotelovih djela. On se je žestoko nabacivao na one, koji su proučavali Aristotela na temelju slabih latinskih prijevoda.

Nakon ovako zanimljivog razlaganja, O. Vanderwalle postavlja pet dodataka (appendices str. 129—210). Ovdje on govori o životu, o ličnosti Baconovoj, te o nekim prijepornim pitanjima s obzirom na Baconovo djelo *Opus Maius*. Pisac s potpunim uvjeravanjem dokazuje, da Bacon posebno starješine nijesu progonili; na nj je naprosto bio apliciran dekret, koji je god. 1260. bio izdat u Narboni o publiciranju knjiga.

Neki su se pisci, kao R. Carton (u RHE., 1929, str. 750—753) prilično nepovoljno izrazili o ovom djelu. Istina je, da je O. Vanderwalle mogao sintetičnije i sažetije prikazati rezultate svoga istraživanja. No bilo bi nepravedno reći, da se u ovom djelu ne nalazi ništa nova, ili da je ono na brzu ruku učinjeno. U louvainskom samostanu, za četiri godine sam promatrao s kojim marom i trudom O. Vanderwalle izrađuje svoje djelo. On je iznio novih pogleda, sakupio u jednu cjelinu mnogo materijala, koji će nesamo filologu nego i teologu i filozofu dobro doći. Djelo zapada samo 5 Belgas, a dobiva se kod pisca: Couvent des Frères Mineurs, *Réchhein* (Limbourg), Belgique.

O. K. Balić.

*

MATTHAEUS CONTE a CORONATA O. F. M., *Institutiones juris canonici* ad usum utriusque cleri et scholarum — Vol. II. De rebus. 8° str. 520. Torino 1931. Marietti — Cij. 25 lira.

Ovo je drugi svezak kanonskoga prava koga smo željno očekivali. Svojim prvim sveskom P. Matthaeus Conte a Coronata stekao je veliku cijenu u učenim crkveno-pravnim krugovima, jer je O. Mate pokazao u njemu široku pravničku erudiciju i umnu oštrinu (v. Nova Revija 1928, 2, 201). U ovomu drugomu svesku traktira De Rebus jednakom erudicijom, oštroumnošću i bistrinom kao i u prvom svesku. Ovo djelo bilo je poslije prvoga sveska vruće željeno, a sada će biti sa zadovoljstvom pozdravljeno od pravnih, učenih krugova, kao što i od svećenstva, kome su ovakove knjige za život potrebite — nužne.

Fra A. Cikojević.

*

RAUS J., C. SS. R., *Institutiones Canonicae* juxta novum Codicem juris pro scholis vel ad usum privatum synthetice redactae; 8° (XLIII—808). — Lugduni — Parisiis, typis Emmanuelis Vitte (Lyon, Place Bellecour, 3) 1931. Cij. 54 fr.

P. Raus poznat je sa svojega djela „Institutiones Canonicae in forma compendii redactae". I ako je ovo njegovo djelo bilo objeručke primljeno zbog solidnosti i bistrine pisca, to se je ipak jako osjećala njegova manjkavost — ne zbog nutarnje vrijednosti, nego jer je O. Raus ispustio neke dijelove iz novog Zakonika kao na pr. de sacramentis. Baš stoga, jer je on izvrsno obradio sve neispuštene dijelove kanonskoga prava, svi ljubitelji pravne znanosti vrlo su žalili ovo ispuštanje. I djelo po sebi i obradbi dobro, izgledalo je nesavršeno i šepavo. Stoga su sa svih strana poticali pisca neka ovu manjkavost ispravi. On je toj želji udovoljio u novomu izdanju u komu sada nalazimo obrađene nove traktate: de sacramentis, de cultu divino, de piis fundationibus. Mnoge traktate je usavršio ili nadodao. Osvrćao se je na sve novije odredbe, kao što i na odluke Komisije za autentično tumačenje Kodeksa. Tako nam ovo novo izdanje izgleda posve novo djelo sa svim vrlinama pisca Rausova imena. O njemu govori Jus Pontificium: „Radi se o djelu, koje će osobito dobro doći za sjemeništa."

Fra A. Cikojević.

*

FLORILEGIUM PATRISTICUM TAM VETERIS QUAM MEDII AEVI AUCTORES COMPLECTENS.

Ediderunt Bernhardus Geyer et Johannes Zellinger.

1. Fasc. XXIV. S. A. *Augustini* De doctrina christiana. Edidit H. J. Vogels. VI, 103 S. Cijena RM, 5. Peter Hanstein, Verlagsbuchhandlung, Bonn. 1930.
2. Fasc. XXV. Magistri *Echardi* Quaestiones et sermo Parisiensis. Edidit et notis illustravit Bernhardus Geyer. Cijena RM. 1.50. Peter Hanstein, Verlagsbuchhandlung, Bonn 1931. IV, 34 S.
3. Fasc. XXVI. *De Causalitate Sacramentorum juxta Scholam Franciscanam.* Edidit W. Lampen, Cijena RM. 2.80. Peter Hanstein, Verlagsbuchhandlung. Bonn 1931, IV, 60. S.
4. Fasc. XXVII. *S. Augustini De beata vita liber.* Edidit Michael Schmaus. Cijena RM. 1. Peter Hanstein, Verlagsbuchhandlung, Bonn 1931. IV, 23S.
5. Fasc. XXVIII. S. Anselmi Epistola de incarnatione verbi nunc primum edita. Recensuit Franciscus S. Schmitt. Cijena 1.80 RM, Peter Hanstein, Verlagsbuchhandlung, Bonn 1931. IV, 40 S.

Kolekcija znamenitijih djela sv. otaca i skolastika, koje izdavaju razni auktori pod upravom B. Geyera i I. Zellingera, a štampa Petar Hanstein u Bonnu o svojem trošku veoma je potrebita za sva teologijska učilišta, koja nemaju djela sv. otaca ni skolastika. Uglavnom ova su izdanja namijenjena bogoslovima, da se vježbaju u seminarima u znanstvenom radu i proučavanju sv. otaca i skolastika. Ova zlatna zrnca mnogo će im doprinijeti njihovom odgoju i kulturnom napretku. Cijena pojedinih sveščića dosta je niska, stoga se pojedinci mogu lako na njih pribrojiti.

1. Poznati njemački tekstualni kritičar N. Z. prof. H. J. Vogels štampao je djelo sv. Augustina „De doctrina christiana" prema Maurinskom, Knoellovom i Burkittovom izdanju. Djelo je podijeljeno u četiri knjige, u kojima se raspravlja o *biblijskoj hermeneutici;* naročito heuristika i

prosforistika su razvijene. Tyhonije donatista dao je povod sv. Augustinu, da napiše ovo djelo 397 i 427. U III. knjizi pogl. 27. str. 62 sv. Augustin zastupa *mnogostručnost doslovnog smisla*, koju današnji hermeneutičari općenitije zabacuju.

2. Prof. Geyer štampao je sa kritičnim aparatom neka pitanja *Echarda de Hochheim* iz g. 1302—1304, *Consalva de Vallebona*, koji je bio general franjevačkog reda od 1304—1313; neka pitanja iz Vatikanskog kodeksa i govor Echarda de Hochheim držan u Parizu na dan sv. Augustina. Pitanja su veoma zanimiva, da se *razbistri Duns Skotova doba* i nauka o biću, Duns Skot pobija Echarda, koji kaže da je: in Deo primum esse intelligere, deinde esse.

3. Moj prijatelj i znanac W. Lampen posebno je preštampao o *uzročnosti sakramenta* prema Aleksandru Haleškomu, sv. Bonaventuri, Rihardu de Mediaville, Guljelmu de Warre i Ivanu Duns Skotu. Mnogo pisaca u priručnicima, a da nijesu povirili u knjige skolastika franjevačke škole, svašta pišu i svakojako tumače, kada raspravljaju o *uzročnosti sv. sakramenata* kod franjevačke škole. O. Lampen došao je ususret ovim djelcem mnogima, koji nemaju djela velikih skolastika franjevačke škole, da na izvorima upoznaju koju *uzročnost* uči franjevačka škola u sakramentima N. Z.

4. Schmaus M. preštampao je Augustinovo djelo „De vita beata" prema kritičnom izdanju Knoella u CSEL, vol. 63 (1923), drugih kodeksa i Maurinaca. Kad se je Augustin odrekao retorske službe u Milanu 386, zakloni se za svoj rođendan u zaselak Cassiciacum kod Milana, gdje je stanovao njegov prijatelj Veracundus gramatičar, da se pripravi za krštenje. Tri dana je vodio prijateljske razgovore sa dobrom majkom Monikom, bratom Navigijom, Trygecijom i Licencijom građanima i učenicima, Lastidianom i Rustikom bratučedima i sinom Adeodatom o blaženom životu. Djelo posveti nekom Malliju Teodoru, koji je bio pisac i konsul g. 399. Augustin dokazuje u ovom djelu, da *se blaženi život nalazi u savršenom spoznanju Boga.*

5. Schmitt Franjo benediktinac prvi put štampa „Epistolam de incarnatione Verbi" sv. Anselma Canterburijskoga protiv glasovitog nominaliste Roscelina. Donosi i drugu recenziju iste poslanice prema kodeksu L. 224. (str. 27—36). U dodatku prilaže tekst poslanice Ivanove Anselmu, Anselmove Ivanu i Anselmove biskupu Fulkonu. Pitanja su veoma interesantna za onog, koji proučava povijest nominalizma u srednjem vijeku. Ovi prilozi su izrađeni znanstveno prema pravilima moderne kodografije i paleografije, te od svih recensiranih gore djela najvišu zaslužuju pažnju i najtemeljnije su obrađeni.

Dr. Ivo Juraj Božitković

•

Y. D'ISNE', *Die Jungfrau Maria im Evangelium.* Lesungen für den Maimonat ,den Rosenkranzmonat und die Marienfeste (Aus dem Französischen ins Deutsche übertragen von P. J. EYL, Strasbourg, Verlag Le Roux, 1929. VII—166. Frcs 6.

Kao što sam podnaslov kaže, ova knjižica sadrži govore za mjesec svibanj, listopad i za svetkovine bl. Dj. Marije. Poznato je, da ima sva sila brošurica, koje o tom predmetu raspravljaju: One se i na našem jeziku množe. No uvijek ostaju istinite riječi sv. Bernarda: *de Maria nunquam satis.* Osim toga, nema baš puno pisaca, koji bi tako neposredno iz evanđelja crpli materijal, kao naš pisac. Dok drugi naglašuju, kako je šteta, što nam sveto evanđelje tako malo o Mariji govori, naš pisac djelom pokazuje kako se u ono malo evanđeoskih vijesti sadrži čitav naš svrhunaravni život. Prožeta dubokom poniznošću primala je „Službenica Gospodnja" rado sve iz ruku Božjih. Ona nas uči, kako je vjernost u službi Božjoj izvor naše sreće, jakosti i veličine. Ona nam u čitavom evanđelju dovikuje: „Sve što vam reče, učinite!"

Ukratko! Iz ono malo vijesti, što nam evanđelje saopćuje o Mariji, pisac je veoma zgodno izvadio mnogo uzvišenih misli i praktičnih poticaja na krepostan život. Dok čitanje ove knjižice rasvjetljuje razum, srce raspaljuje u ljubavi prema Isusu i Mariji.

O. K. Balić.

•

ADOLF KARDINAL BERTRAM Erzbischof von Breslau — *Charismen priesterlicher Gesinnung und Arbeit.* Herder Freiburg im Breisgau 1931.

Kardinal Bertram za trideset godina svoga biskupovanja imao je prigodu da redi mnoge svećenike polaganjem svojih biskupskih ruku. Tom prigodom običavao je ređenicima upraviti nekoliko riječi, koje su služile za njihovu duhovnu rekolekciju pri tako velikim časovima. Ove rekolekcije on zove razgovornim satovima, jer su i nehotice poprimile značaj povjerljivosti. Odraz ovih svetih časova jesu, veli on, ove charizme, koje on daje u svijet da dođu u ruke i do duše njegovih ređenika, a i ostalih koji nose svećenički red. Jer veli on, veliku odgovornost uzimlje na se ređenik. Njemu će biti povjerene nebrojene duše da ih vodi Krstovu kraljestvu. Stoga tako velika zadaća traži da svećenici od Biskupa ređeni, stoje u trajnoj harmoniji s njime. Tako je i Isus radio sa svojim apoštolima, pa ih je nazivao svojim prijateljima. Nu jer poslije ređenja svećenici često ne dolaze u uži duhovni doticaj sa svojim biskupom, od koga su primili ređenje, zbog raširenosti biskupije i prevelikih posala, koji ga čekaju u pastirskom životu, stoga je njegova namjera, da svi charizmi prenesu svećenike u one časove kada su se sa svojim biskupom razgovarali prije ređenja o velikoj zadaći svećenika i o svetosti njegova života.

Charismen nisu napisane u visokom akademskom tonu kao što je napisao Kardinal Manning svoje „Svećeništvo"; niti kao što je napisao kardinal Vaughan „Der junge Priester", nego ih je napisao kao kratke iskrice pune soka, a govori o svemu što svećeniku treba i što ga u životu čeka. Knjiga potpuno odgovara cilju radi kojega ju je napisao.

•

KOLB V. S. J., *Das Leben des hl. Ignatius.* 8° (X—160). Freiburg im Breisgau 1931.

O. Kolb za više godina posvetio se je proučavanju života sv. Ignacija Loyole. Njegovim nastojanjem i radom izdan je nanovo vrlo cijenjeni i kritično napisani život sv. Ignacija. Posljednje godine svoga života posvetio je O. Kolb da napiše novo djelo o svecu u kojemu će osobito sinuti kreposti i duh ovoga velikoga sveca. Stoga je manji bio u prikazivanju vanjskih okolnosti koje se tiču sveca, pa nas on samo uvodi u njegovu nutarnjost, gdje je milost obilno radila, i gdje vidimo njegove duhovne vježbe u potpunoj aplikaciji na vlastiti život. Tako nam se slika svečeva prikaziva u ugodnoj i zamamljivoj pojavi, koja jako djeluje na duše. Pisac je lakoga stila i ugodno se čita.

•

F. NEYEN, S. C. J.: *Notre Vie spirituelle.* Essai d' analyse et principes de direction — Paris 1931. Tequi, str. 311. 12 fr.

Bilo i sitno slovce čitko i pravilno napisati — hoće se pomnje i posla; koliko višega znanja, pomnje i napornoga duševnoga rada traži čovječji nadnaravni život rukovođen primjerom i naukom Kristovom? Duhovna načela kršćanskoga savršenstva traže u čovjeku genijalno umijeće i nadčovječju snagu. Samo velike duše valjan su teren prosvijetljenoga života. Ništa onda čudna, što moramo obilovati raznim priručnicima i rukovođima duhovnoga života. Koja je općenitija, važnija i svestranija znanost od nauke duhovnoga savršenstva?

Gornja knjiga F. Neyena, svećenika družbe Srca Isusova, nije koji vulgarni priručnik asketskoga znanja i duhovnoga vodstva, već dobrano izvorni spis unutrašnjega života. Mnoga čeljad — kaže pisac u predgovoru — veoma teško uspijevaju da analiziraju vlastiti duhovni život, i mučno im polazi za rukom da imaju u vidu njegov tijek. A to traži svijesno nastojanje oko kršćanskoga savršenstva, budući nije uvijek na poruči duševni upravitelj, a i onako dobrim dijelom svak, uz pomoć Duha Utješitelja, ima biti svoj mali duhovni vođ. Inače, kad nijesmo kadri nad sobom opažati i prozrijevati ličnu unutrašnjost, tad nam manjka poznanje sama sebe, bez čega, općenito, i odlične duševne vježbe — veliki su koraci, ali van pravoga puta. Uz to tolike duše pune straha i neizvjesnosti koracaju na putu unutrašnjega života. Fale im jasni pogledi u vedre vrhunce evandeoskoga savršenstva, nemaju čistih poznanja na što su dužne, ne umiju razdijeliti stepene duševnog napretka i šta je staleška savršenost. Gornja knjiga hoće da u svima tima pitanjima dade jasne odgovore, koji će rasvijetliti razum, a užgati volju. U pet poglavlja raspravlja o stanjima, kroz koja prolazi stanje duhovnoga života; o neprijateljima koji duši staju na put i povlače je u borbu; o duševnom umoru i mlohavosti; o Božjemu i čovječjemu dijelu (milost i volja) nadnaravnoga života; o znakovima koji nam očituju, gdje je duša na putu svoga uspona k Bogu. Preporučamo. *L. Mirić.*

•

LUCIANO BERRA: *Teresa Neumann di Konnersreuth. Gli occhi che hanno visto il Signore.* — Milano, Società editrice „Vita e Pensiero." 1930 — 8° — str. 174 — Lir. 5.

Obilna svjetska literatura na svima kulturnim jezicima piše dandanas o pojavama na seoskoj djevojci Tereziji Neumann, u Bavarskoj, u Konnersreuthu. Oblaze, inače posve običnu kći Ferdinanda Neumann koju u roditeljskoj kući zovu *Resl*, vjernici i nevjerci, svjetski učenjaci, crkveni dostojanstvenici — svak u svoje svrhe. U zadnje doba može ju se pohoditi samo pismenom dozvolom regensburskoga biskupa.

Ove veoma neobične stvari događaju se na Tereziji Neumann:

U svojim ekstazama viđa i kasnije priča raznovrsne zgode iz života Gospodina Isusa Krista, posebno iz Njegove Muke, ali i stvari iz života Bl. Dj. Marije, apostola i drugih Svetaca; u sebi duševno i fizično proživljuje događaje Muke Isusove, pače ima, kao i Gospodin, vidljive rane na glavi, rukama, prsima i nogama; zna imenom nepoznate i prije nevidene osobe; čita i očituje njihove misli i tijek života; govori židovski onim narječjem kojim je Spasitelj govorio; tvrdu hranu zadnji je put okusila na Božić 1922 god., ali otada do Božića g. 1926 uzimala je „za hranu" samo 2, 3 žličice vode dnevno, dok otada ni toliko malo vode ne može progucati, već samo 2, 3 kaplje iza Pričesti, ne sa cijelom već malim komadićem Hostije; u zadnje doba često puta, ali ne uvijek, vide svećenici, koji ju pričeste, da joj Hostija s jezika prije iščezne nego ona zatvori usta, jezik povuče — dakle Ju ne proguta.

Dobar broj odličnih stručnjaka pohodili su T. N., da ispitaju odnosne pojave. Nitko ih ne niječe. Tumačenja različna su prema tome, kako ko misli o mogućnosti i o stvarnosti nadnaravnih pojava .

Talijanac L. Berra prošle godine u veljači pohodio je T. N. Gornja je knjiga plod toga pohoda. Ima imprimatur, jer govori o predmetu koji je u vezi sa vjerom. Izdalo ju je izdavačko društvo katoličkoga sveučilišta u Milanu „Vita e Pensiero".

Knjiga ima pet poglavlja. Sva jasno očituju, da pisac na temelju ličnoga iskustva i proučavanja stvari uvjeren je o očitoj nadnaravnosti svih fenomenalnih događaja na Tereziji Neumann.

U prvome poglavlju — *Discorso col lettore* — pisac se prestavlja čitaocima, kako je zamislio obaći Tereziju, kakove su misli pratile ga kod posjeta, što je osjećao pri razgovorima s njome, te s kakvim ju je utiscima ostavio.

U drugom poglavlju — *La sofferenza che purifica* — pisac prelazi na pojave kod T. N. Letimično opisuje joj kratki životopis. Rođena je na Veliki Petak 1898 g. Na 10 ožujka 1918 g. počima se odvijati novi i pravi život koji je u današnjem svijetu poznat pod imenom „Terezija Neumann iz Konnersreutha". Glavno mu je vanjsko obilježje — *patnja*. Terezija je čeljade boli i patnje. Otajstvenim načinom ona proživljuje muku i smrt Kristovu. Stoga predmet njezinih mističnih ekstaza najvećma su imitacija Isusovoga križnoga puta. Zato bi nadnaravna misija T. N. bila u tome, da ponovno svrati svijetu pažnju, kako samo u patnji i boli spas je čovječanstva.

U trećemu poglavlju — *Le contemplazioni* — pisac iznosi i ovo: Dr. Mut donio je T. N. neki predmet koji je pripadao Kontardu Ferrini, sveučilišnom profesoru, koji je baš nedavno radi herojična kreposnoga života od Crkve službeno priznat „časnim slugom Božjim". Ona nijednim načinom nije mogla znati čija je to stvar. Primivši predmet u ruku, reče:

„Ova je stvar jednoga čovjeka, koji je puno ljubio Spasitelja. On je već u nebu kod ljubljenoga Otkupitelja. On je veoma dobro poznavao „najvišega gospodina župnika", a i mnogo je napisao šta mu je Gospodin udahnuo." Na pitanje o jednoj skoroj beatifikaciji kazala je kako inače često odgovori: „Ništa mi o tome Gospodin nije kazao".

U četvrtom poglavlju — *A coloquio con la stigmatizzata* — gosp. Berra iznosi svoj razgovor sa T. Neumann, koji je svaki put držan u prisutnosti njezina župnika veleč. Don Nabera i O. Suridbert M. Goreth O. P. Pisac se osvrće, što je i potrebno, na vladanje T. N. pri razgovorima, te vješto crta svoje utiske, koje na njemu ostavlja ličnost T. N. tijekom njezina razgovaranja. Nema tu ni sjene ženske samodopadnosti, ni traga upornosti da slušaoce „uvjeri" i na njezinu da izađe — da i ne govorimo o ikakvom njezinu interesu. Govori jednostavno, često puta umno. Odgovori su joj mirni, nikad nagli. Mjeri svaku riječ, ali niti štedi riječi niti brblja. Uvijek je veoma mirna i ponizna u govoru, pače i tada kad nešto odlučno tvrdi. Govori istinu i hoće da samo istini služi. Mnogo toga, što kaže, nije za javnost, pa ona to i napomene. Veoma joj dobro ostao u pameti P. Gemelli O. F. M. — „Izvrsno ga se sjećam" — reče — pa ga opisa na dlaku točno. Zatim se malko zamisli i umuča. Prizvala je u pamet svoje razgovore s njime. Tada, a da ko ni malo nije šta nar'cnuo, sama od sebe kaza:

— Odlična je namisao O. Gemellia, što hoće da odgoji kršćanske liječnike baš stoga što mnogi današnji liječnici zadojeni su protiv kršćanstva. Pa doda — *„Das Wissen, das nicht die Seelen zu Gott führt, mage ich nicht:* „ne držim do znanosti koje ne vode duše k Bogu".

T. N. savršeno pozna sve što se o njoj piše. O njoj je pisao i njemački protestanat gosp. Gerlik. Radi svoje objektivnosti najviše se ta knjiga svidjela. T. N. Kasnije obratio se na kat. vjeru.

U petom poglavlju — *Chi é Teresa Neumann?* — pisac kritično pobija da bi pojave kod T. N. mogla protumačiti histerija, autosugestija ili druga koja duševna bolest. Ona je posve normalno čeljade u svakom pogledu. Znanost i narav ne mogu uprav ništa razjasniti kod T. N. Sâm Bog daje čovječjem razumu dovoljan razlog zamjernim događajima u Konnersreuthu. Hodajući kroz ulice Konnersreutha — završuje L. Berra — blješti nam pred duševnim očima — Bog. I ne samo zato, što se Bog očitovao u patnji i poniznosti jedne žene, već i zato, što u Konnersreuthu ljudska mudrost i oholost osjećaju svoju krhkost, a čovječja duša traži da nešto umiri njezinu neizvjesnost. Možda uprav stoga čovjek rado misli da doista Božji pjesan izvija se nad zemljom Bavarskom, gdje jedna žena, utopljena u boli izranjenoga tijela ,ponizno tvrdi:

— „Moje oči vidjele su Gospodina".

Knjigu na dušak pročitamo.

L. Bajić.

Spomen izdanje pjesama ANTE EVETOVIĆA-MIROLJUBA — Štamparija i cinkografija Fischer i Kraus — Subotica .1931

Subotički rodoljubi podignuli su ove godine spomenik Antunu Evetoviću prigodom deset godišnjice njegove smrti. Ovom prigodom odbor za po-

dizanje spomenika izdao je i njegove pjesme, kojih ima nešto više od sedamdeset. Zamisao odbora bila je jako sretna, jer i ako je naša javnost znala za pjesnika Evetovića, ipak bilo je mnogih, koji njegovih pjesama nisu ni vidjeli. A pjesme su njegove krasne. One su kao čisti potočić u Božjoj prirodi, koji naravno i neprisilno teče, da dade hladni napitak žednu čeljadetu. Kad čitamo njegove verse, čini nam se da slušamo slavulja u zelenom gaju, koji glatko i slobodno prevrće tankim glasom punim nježne melankonije i tuge. Evetović je taj bistri, neprisilni potočić, taj slavulj suza, čežnje, uzdisaja. Dok on pjeva, mi nužno ulazimo u njegova čustva, s njim ćutimo, osjećamo, pa i — plačemo. Čini nam se, da ono, što on pjeva, pjevamo i mi; što on ljubi, ljubimo i mi. N. p. kad on pjeva kako ga grane jorgovana sjećaju na njegovu majku, kojoj je bilo milo njegovo cvijeće: u njemu je slavulj biljisao, pozdravljajući njegovu majku. To su bili sretni dani njegove rođene kuće. Ali sada je ta sreća minula. Njegove mile majke nema, pa bolan kaže:

Ali jao! dvori njeni, sad su pusti, osamljeni
Tvoje grane, jorgovane, raku kite moje Nane.
Ni slavulja nema više, ranom zorom da biljiše
Samo ja još suze lijem i pjesmice sitne vijem . . .

Ovakove stihove može dati samo nježna duša, koja u majci može da osjeti ono što je najljepše na svijetu. I mi čitajući ovu pjesmicu čini nam se da tu istu nježnu i milu pjevamo svojoj roditeljki, koju davno krije hladna ploča, i ćutimo, pjevajući je, kako smo izgubili najviše blago bez koga nam je sve prazno.

Uopće Evetović je pjesnik srca, čustva, komu se ta čustva lako i neprisiljeno slijevaju u verze. Kolika li razlika između njega i modernih pjesnika, u čijim pjesmicama susrećemo sada već stereotipične „sutone".

Jedino kod Evetovića zapaža se kadkada da mu veras nije blagoglasan, a tomu sa malo pomnje moglo se je izbjeći. N. p. Evetović pjeva:

Trideset je ljeta kako s' u grob pao

Bolje bi bilo da se je izbjegla „kako s", jer elizije dižu ugodni tok versa. Stoga bi bolje stalo ovako:

Trideset je ljeta da si u grob pao.

Tako na strani 15 kaže:

Hrvatski dom cijeli

Bolje bi stalo:

Dom hrvatski cijeli

Ili ova kitica: Ako pjesma srce blaži
Nikad pjesnika ne traži
I slavulj u perivoju
Skriven pjeva pjesmu svoju

Blagoglasje verza traži malu varijantu. Ja bih ju učinio ovako:

Ako pjesma srce blaži
To pjesnika i ne traži

U zelenom slavulj hvoju
Skriven pjeva pjesmu svoju.

Nu, ovo ne diže Evetovića pjesmama njihovu vrijednost. Ovo je kod njega razumljivo. On je pjesnik srca, a srce kada diktira svoja čustva, hoće da se svom snagom izlijevaju, a pri tomu katkada ne paze, jer nemaju kada, na ograde versa, koji smeta daljne, nabujale uzdisaje da se izlijevaju.

Svakako pjesme Evetovića velika su stečevina, osobito danas, kada se je moderna pjesma zaogrnula odjećom praznih i novih riječi, kao žensko tijelo suknjom povrh koljena. *Cikojević.*

•

„Das Spitzwegbuch". Mit Texten von JOSEPH BERNHART. 72 Seiten Text und 64 ganzseitige Abbildungen in feinstem Kupfertiefdruck. 4°. U platnu 8 Mk. — Verlag Ars sacra, München.

Čuveni Spitzweg zadnjeg stoljeća bio je najprije ljekarnik. O njegovoj se praksi pričaju razne šaljive scene. Uskoro je sam uvidio da je „promašio" struku, jer se je u dodiru sa „diletantima" i umjetnicima počeo zagrijavati za slikarstvo. To je njegovoj naravi više odgovaralo. U svojim slikama više je mogao objaviti svoju dušu... U njima je do skrajnosti šaljiv; počinje finim, odmjerenim humorom a svršava često sarkastično.

Nakon umornog rada i opasnog leta po sferama metafizike željan sam zabave. I Plato je zahtjevao da se njegovi filosofi češće „vrate u svijet". Ali što ću? — Na stolu mi je Spitzweg! Smiješim se, te ga uzmem u ruke. Ali ne smijem s njim postupati kao sa svakom drugom knjigom. Zato počinjem sa straga, po židovski! Zadnja slika: „Posjeta". Učenjak pri griblanju. Ptičica na prozoru: posjeta! Komika na kvadratu! Moram puknuti od smijeha. Zbilja, ode metafizika. Onda čitam:

Gelehrter Her...
Was gern du wüsstest, armer Wicht
Es lernt sich nimmerwo.
Das beste Ding, es findt sich nicht
In Kopf noch Folio.

Promatram sliku, gledam i smijem se, ali se ne mogu nagledati i nasmijati. Prelistam knjigu i jedva je mogu ustaviti.

Tekstovi su kratki, neki su u narječju kojim je sam Spitzweg govorio. Knjiga je krasna!

Rim, u aprilu 1931. V. Keilbach.

•

„Dantes göttliche Komödie". In Bildern von Gustav Doré. 135 Tiefdruckbilder nebst Einführung und erklärendem Text. Gr. 4°. Cijena u platnu 15 Mk.

„Miltons verlorenes Paradies". Mit Bildern von Gustav Doré. Herausgegeben von Joseph Bernhart. Gr. 4°. 72 Seiten Text. 51 Bilder in Kupfertiefdruck. Vezano u platno 12 Mk. Verlag Ars sacra, München.

I. Danteova „Divina comedia" (Božanstvena komedija) je izašla opet u modernijem ruhu, ne u tekstu nego u slici. Uzvišeni pjesnik (l' altissimo poeta) ostavio je svojim paklom, čistilištem i rajem veličanstvenu viziju, kojoj su se čudila i poklonila stoljeća. Proučavali i promatrali su je veliki umovi. Jedan od tih bio je slavni slikar Doré. Nije to djelo proživljavao znanstveno-filosofski, nego čisto *umjetnički*, a na koncu se odlučio da ga ilustrira. I to je Doréu uspjelo kao nikom drugom. U tom je i njegova veličina, što se mogao izvrsno uživiti u svijet umjetnika srednjeg vijeka, u svijet jednog od najjačih i najoriginalnijih pjesnika, a da je uz to sačuvao svoju stvaralačku moć, svoju samostalnost i originalnost.

Dva velika umjetnika govore nam iz ovog djela. Neću reći da je Doré nadmašio Dantea. Ne, daleko ne! Ali je ono skupocjeno duhovno bogatstvo što smo ga od Dantea baštinili u „canzonima" prikazao u rijetko uspjeloj ilustraciji, koja će se svakom sviđati, koji je čitao „Božanstvenu komediju".

Knjiga imade uvod sa tumačenjem „Božanstvene komedije" i kratkim životopisima Dantea i Doréa. Nakon toga slijedi tumačenje pojedinih slika, koja su često uzeta doslovce iz samog Dantea, te onda slijede 135 slika u elegantnom bakrorezu.

II. Miltonov „Izgubljeni raj" nije bio predmet manje dostojan da bude prikazan u slici. — Polovicu svoga života proveo je Milton na pozornici javnosti. Kao dobar državljanin bio si svijestan svoje dužnosti, te je punim interesom učestvovao u borbi engleske revolucije. Nakon sramotne smrti kralja Karla I. vršio je diplomatsku korespondenciju Cromwella, gospodara nove republike, ali je uskoro izgubio svoj već inače preslabi vid. Tako je počeo živiti svojoj duši i svojim mislima. Kroz godine ga je zaokupila misao o stvaranju velikog djela. Predmet je trebala biti tragična povijest o padu prvih anđela i naših praroditelja. Stvar je uspjela. Milton sjedi i diktira — njegove kćeri pišu. I tako je vanredno lijepim jezikom dao svojemu narodu jedan dio onoga što je prijevodom „Božanstvene komedije" kružilo već po cijelom svijetu.

Ovo izdanje sadrži kratak životopis Johna Miltona, te čitav tekst „Izgubljenog raja" u njemačkom prijevodu. Izostavljena su neka mjesta, koja su većinom čisto teološke naravi, pak je u prozi upozoreno na sadržaj dotičnih mjesta tako da čitalac imade potpuni pregled. U tekstu su naznačena također odgovarajuće slike. — U drugom dijelu slijede 50 slika u otmenom bakrorezu sa posebnim kratkim tumačenjima.

Moram i ovdje reći isto što sam već toliko puta rekao o knjigama naklade „Ars sacra": ***Knjige su u svakom pogledu na visini i mogu ih samo od srca svakom preporučiti.***

Rim, u aprilu 1931. V. Keilbach.

•

„Das Leben Mariae" von P. Victor Kolb S. J. 52 farbige Bildertafeln von Ph. Schuhmacher. Gr. 4°. Ganzleinen-Prachtband. Cijena 24 Mk. Verlag Ars sacra, München.

Ne bih se usudio da usporedim ovo djelo sa „Le glorie di Maria" sv. Alfonsa de Liguori-a ili Meschlerovim životopisom Bl. Djevice da mu nije glavni akcenat na ilustraciji. Nisam još nigdje našao tako zgodno prikazivanje čitavog života Bogorodice, još manje tako uspjelu ilustraciju najrazličitijih aluzija i tipova Bl. Djevice u St. Zavjetu.

Sve su slike u boji i mnogo su bolje uspjele nego u slikarovom „Das Leben Jesu". Tamo je češće neoriginalan, nasiljen u svojoj zamisli: nesponta-n. Ovdje se naprotiv vidi njegova sigurnost i odmjerenost u misli i njegova promišljenost i zrelost u planu. Ne znam doduše koje je slike prije izradio, ali sam uvjeren da je „Das Leben Mariae" daleko dragocjenije.

Ne smijemo u ovoj knjizi tražiti znanstveno-teološku dubinu, nego iskrenu i usrdnu pobožnost. Od početka do konca naglašena je veličina i slava naše drage nebeske Majke.

V. Keilbach.

*

„Das Buch der Jahreszeiten", herausgegeben von Dr. Herbert Dubler. Mit einer Einleitung von Joseph Bernhart. Gr. 4°. Cijena u platnu 20 Mk. Verlag Ars sacra, München.

Uzeo sam ovu knjigu u ruku i srce mi se smijalo!

Nema više od dvije strane teksta. „Opjeva se" tajanstveni čar prirode: četiri godišnje dobe prikazuju nam se u najraznovrsnijem odijelu. Vanredna ljepota! Pri tom valja spomenuti da to nije priroda, kako ju je umjetnik u svojoj mašti gledao. Ne, ovo su vjerne fotografije stvarnosti. I tko bi se mogao nagledati? — 192 slike, jedna ljepša od druge, estetski i tehnički potpuno savršene. Remek-djelo u pravom smislu, više nego savremeno u svojoj vrsti! Ne znam kome treba više čestitati, izdavaču ili nakladniku. Naklada „Ars sacra' je ovim djelom bez sumnje nadmašila sva očekivanja.

Tko *ljubi* prirodu, morao bi bezuvjetno imati ovo zbilja „klasično" djelo. Tko *ne poznaje* ili *ne razumije* prirodu neka si nabavi ovu knjigu i uvjeren sam, da će mu se otvoriti nov svijet. Knjiga se najtoplije preporučuje i onima koji ne vladaju njemačkim jezikom, jer nema teksta osim naslova i kratkog uvoda sa 2 strane.

Djelo je krasno i nenadmašivo!

Rim, u aprilu 1931. V. Keilbach.

*

J. LEBON, *L' apostolicité de la doctrine de la médiation mariale* (Extrait des „Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale" T. II, fas. 2, p. 129—159. Louvain, 1930).

Poznato je, da je god. 1922 Pijo XI ustanovio tri naučne komisije (Rim, Španjolska i Belgija) u svrhu da prouče pitanje, da li se nauka o universalnom Marijinu posredništvu nalazi u objavi i potom bili se mogla proglasiti vjerskim člankom. Duša belgijske komisije jest glasoviti profesor povijesti dogmi na louvainskom sveučilištu — J. Lebon. On je već publicirao nekoliko originalnih rasprava o bl. Djevici Mariji, a sad publicira raspravu, čiju važnost i sami naslov naznačuje. *„L' apostolicité"* — apoštolski postanak nauke o Marijinu posredništvu! Dokazati ovu tezu, znači nauku o Posrednici svih milosti dovesti na prag dogmatizacije. Louvainski profesor dokazuje svoju tezu proučavanjem djelâ sv. Ireneja, sv. Justina i Tertulijana — triju velikana, koji pretstavljaju kršćansku misao Afrike, Azije, Galije i Rima, t. j. gotovo čitave Crkve onoga vremena. Ovi pisci uče, da je Marija *aktivno* sudjelovala u otkupljenju, u spasenju i posvećenju roda

ljudskoga. Antiteza između Adama i Krista, Eve i Marije! Teorija označena riječima "recapitulatio", „recirculatio«! Isus i Marija su neposredni, universalni, jedan jedincati „per modum unius" princip života, kao što su Adam i Eva bili princip smrti. Tako je Bog odredio: to je volja Stvoriteljeva! Jasno je, da nije teško u ovoj nauci naći i pojam posredništva i njegovu universalnost. Poteškoća je u tome, što su gore spomenuti pisci živjeli u drugom i trećem vijeku. Kako to može biti *apoštolska nauka?* Lebon, strogo znanstvenom, historijskom metodom i s potpunim uvjeravanjem dokazuje, da je nauka onih triju pisaca dio kršćanske misli. To je tradicionalna nauka, koja ima svoj izvor u apoštolskom usmenom naučavanju. Lijep je to primjer rekonstrukcije povijesti . . .

Čitavo razlaganje isprepleteno je raznim, veoma praktičnim refleksijama, u kojima pisac pokazuje pravi put, kojim će se doći do toliko očekivane dogme. Uzalud je graditi zgradu na pijesku! Spekulativna teologija mora da se temelji na rezultatima pozitivnog istraživanja.

Rasprava louvainskog profesora baca novo svijetlo na jedno dosta zamršeno i veoma aktuelno teološko pitanje. Ona je već svrnula na se pozornost kompetentnih faktora. Dao Bog, da postigne cilj radi kojega je s toliko ljubavi i razumjevanja napisata! f. K. Balić.

VJESNIK

Istočna Sedmica u Sirakuzi. — Kako smo u prošlome broju donijeli, u Sirakuzi je održana istočna sedmica od 26. IV.—3. V.

Ovo je sedmica vrućih molitava, učenih predavanja i govora, koja ide za time, da pridonese svoj obol zbliženju slavnoga Istoka s Rimom.

Prva su tri dana bila kao uvod u ostale. Svako se jutro pjevala misa na grčkome obredu po liturgiji sv. I. Krizostona, a predavanja su slijedila o grčkoj liturgiji.

Mons. Musumeci poređuje latinski i grčki obred u podjeljivanju Sakramenata dokazujući kako nema razlike, koje bi se protivile biti katoličke nauke, a one što ih ima uprav dokazuju njezinu universalnost.

O. Placido De Meester, benediktinac, u tri puta govori o istoč. liturgiji: o „Offertoriju", kako se je nešto izmijenio tijekom vjekova; o „liturgiji katekumena", njezinu razvoju kroz IV.—VIII. stoljeća; o „liturgiji vjernika" kojoj je vrhunac posvećenje, a svršetak pričest s blagoslovom. — Sve liturgije, koje su sačuvale lice starine, pokazuju divnu logičnost, koja odmah na prvi pogled udara u oči.

Dr. Gajetan Petrotta, raspravlja o istočnom kalendaru i svetkovinama, koje se dijele u pomične i nepomične, zatim u Gospodinove, Gospine i Svetaca. Glavne svetkovine istočnjaci slave jednako kao i zapadnjaci.

Na 29 je prispio **Nj. Uzoritost Kardinal Lj. Lavitrano.** Poslije pozdravnoga govora Mons. Carabella, u kome ističe ljepotu, uzvišenost i poeziju grčkoga bogoslužja — razvija se rad sedmice sve to jače.

Mladi Dr. Oktavije Musumeci predaje o temi „Grgur Asbestos i skizma". Nije dokazano, da je Asbestos rođen u Sirakuzi, ali je stalno, da je rođen u Siciliji i da ga je Patrijarh Ignacije posvetio za Sirakuškog biskupa. Nije sigurno, da je konačno preuzeo biskupsku stolicu, vjerojatno da je ostao u Carigradu. Nije stalno ni od kakove je porodice (neki hoće da je carskog roda). Svi se povjesničari slažu, da je bio čovjek žestoka, ohola, uzgorita značaja, tvrd u odlukama, još uporniji u mržnji, nemiran, naprasit, dobar i riječit govornik. Skizmu su spremile mržnja, spletke i zloće.

Kan. Cannarella čita „Sirakuski sveci grčkog obreda". Grad je obratio sv. Marcijan, učenik sv .Petra u Antiohiji. Sirakuza je

od početka pa sve do saracenske najezde bila pretežno grčkog obreda; liturgika se je grčka i dalje održala sve do polovice XVIII vijeka u crkvi sv. Fantina. Svoju tvrdnju dokazuje na temelju natpisa u katakombama, koje su većim dijelom grčke, i na osnovi kodeksa hagiografije napisanih na grčkome. — Gotovo svi sveci od I—XI. vijeka bili su grčkoga obreda. Sjemenište svetosti i svetaca bilo je 5 bazilijanskih manastira.

Duhovnik ruskoga kolegija u Rimu **O. Schweigl** drži lijepo predavanje „Pijo XI i Slavenski Istok". Poslije nego je ocrtao veličinu Papinih nastojanja za cijeli slavenski istok, osvrće se posebno na Rusiji. Donosi mnogobrojne Papine pokušaje, da spasi u Rusiji slobodu kulta, slobodu savijesti i crkvena dobra katolicima, disidentima i drugim vjeroispovijestima: različiti kongresi i sedmice nauka i molitava (Velehrad 1924, 1927; Ljubljana 1925 ...); središta za duhovnu i materijalnu pomoć iseljenih Rusa (Francuska, Belgija, Amerika...); pa i to što je u različitim redovima i kongregacijama stvorio ogranak istočnog obreda (Redemptoristi, Dominikanci...); onda komisija za Rusiju (1926, 1930).

Poslije sjajnog predavanja prof. J. **Agnello** „Bizantinska Sirakuza", govori **O. Isidor Croce,** prior Basilijanaca u Grottaferrata „Grčki monasi u Siciliji". Ovamo su grčki monasi došli u većem broju za ikonoklastičkih progona u VIII. vijeku, rasli su bujno sve do svršetka XI vijeka i bili u potpunoj ovisnosti o Rimu. U manastirima je vladala Studitska reforma uz neke promjene što se tiče liturgičkog života i mrtvenja — vlastitost sicilskih bizantinaca. Bio je tu velik broj svetih redovnika. Poslije XI. vijeka pada monaštvo radi političkih i vjerskih razloga, dok napokon ne ugasne 1866. Sad se opet pridiže s bazilijanskim monasima u Grottaferrata.

Na koncu poslije drugih govori bazilijanac **O. Bazilije Norcia-Stosi** o književno-liturgičkoj djelatnosti grčkih monaha na Siciliji.

Sedmica je završena svečanim pontifikalom grčko-slavenskog obreda u čast Majke Božje kao spomen XV—stogodišnjice Efeskoga sabora.

Kongres za religioznu psihologiju. — Na 25—V—1931. otvoren je u Beču, u velikoj sveučilišnoj dvorani međunarodni kongres za religioznu psihologiju. Učestvovali su učenjaci raznih religijâ, narodâ i predstavnici raznih znanosti. Protestanat prof. Dr. Beth otvorio je rad kongresa naglasujući, kako je u današnje vrijeme, kad čovječanstvo toliko trpi, veoma plemenita stvar znanstveno istraživati i proučavati pojave duše, među kojima je sigurno najvažniji religiozni fenomen. — Poslije raznih pozdravnih govora (Mayer-a ministarskog odaslanika; Nebersberger-a u ime sveučilišta; prof. Lehner-a u ime katoličkog, a Wölher-a u ime prote-

stantskog teološkog fakulteta) govorio je član počasnog odaslanstva Mons. Seipel. Otkrivši važnost naučnih kongresa u ovo teško, materijalističko doba, veli, kako će u psihološkom istraživanju religioznog fenomena ljudi raznih religija naći dodirne točke, osobito što se tiče ljudskog gledišta na vjerski život. U području pak božanskih stvari ne može nigda psihologija zamjeniti teologiju. Mons. Seipel još izrazuje osobitu radost, što će kongres proučavati ne religiju vjernika, nego psihološki izvor i uzrok pomanjkanja vjere. Pošto je izvor nevjere u čovječjoj duši, to će sva opažanja učenjaka, pa bili oni i razne vjere i različitog znanstvenog prava veoma koristiti u tome pitanju.

Tekom raspravljanja donio je Dr. Mazer sveuč. profesor u Salisburgu veoma zanimljiva izvješća o Stigmatičarki u Konersreuthu. On misli, da sva dosadašnja proučavanja neobičnih pojava kod Tereze Neumann nijesu dostatna da se znanstveno izreče sigurni sud o naravi tih pojava. Uzdržanje od jela, razna viđenja, slušanje i ponavljanje nepoznatih jezika, zrenje duševnog stanja nepoznatih osoba, proricanje budućih stvari, koje ne ovise o naravnim uzrocima nego o slobodnoj volji — sve su to pojave u kojima rade dosad nepoznati elementi. Ako analiza svih ovih fenomena dokaže, da oni prelaze granice sugestije i drugih prirodnih uzroka, znanost će morati pripustiti, da je tu prst Božji. — Svakako događaji u Konersreuthu jesu novo polje za proučavanje učenjacima religiozne psihologije.

Istražujući psihološke uzroke nevjerja iznijeli su još svoje posebne teorije i zapažanja profesori: Berguer sa sveučilišta u Ženevi Schweitzer iz Berlina, Neumann iz Giessen-a, Clavier iz Montpellier-a, Dra Beth iz Beča, P. Raitz iz Freutz-a, Pfister župnik Züricha, sveć. Boutinand iz sjemeništa u Limoges-u, prof. Willwol i t. d.

Berguer misli da nevjerje proizlazi iz pomanjkanja religiozne obuke. Ali drugi se govornici protive pokazujući, da se osjeća interes, potreba religije i ondje gdje nema relig. obuke.

Drugi uzrok nevjerja pripisuju oholosti, a neki opet raznim duševnim bolestima. — Posebno je zanimanje pobudilo izvješće o temi: Nevjerje i prestupci, koji je iznio Dr. Brandl, šef policije u Beču. P. Raitz iz Freutza je govorio o psihologiji nade („Od vjere k nadi").

Sljedile su još druge rasprave o nevjerju s raznih gledišta: o nevjerju kod djece, mladosti, učenika; o odnošaju vjere i autoriteta, razuma i svrhunaravnosti; o pojavi sugestije u religioznom životu, o moralu, krizi mladih kateheta i još drugi.

Liječnik iz Metz-a Witny, koji je govorio o istom predmetu, veli da je već proučio 19 slučajeva stigmatizacije i tvrdi, da se za fenomene kod T. Neumann potpuno može upotrebiti riječ

„čudo" u vjerskom i znanstvenom značenju. — Njemu odvraća Dr. Mayer, da ne spada na znanost izrazivati sud o onome što prelazi prirodne granice. U svrhunaravnom polju znanost mora ustupiti mjesto teologiji.

Poslije toga je neki protest. pastor govorio o pojmu spasenja prema Luteru. Prof. Albers iz Beča govorio je o temi. Nervoza i nevjerje. Veli, da nije nužna veza između ovih dvaju duševnih stanja. Nevjerje može nastati i neovisno od bilo koje duševne bolesti.

Početak Antunskih proslava. — Nj. Uzor. Biskup Mons. Ilija Dalla Costa svečano je otvorio na 28—V. u Svečevoj Bazilici proslavu 700 god. Antine smrti. — Prvu počast toga dana iskazali su Svecu svećenici grada, i to svečanom sv. Misom u 11 s. Preko sv. Mise držao je lijep govor Mons. Formaglio. U 6 s. poslije podne Bazilika je bila dupkom puna svijeta; bile su zastupane sve vlasti. U 6½ došao je Biskup koga na crkvenim vratima pozdravi P. Peroni (upravitelj crkve). Zatim se pjevalo „Veni Creator"; a onda je Nj. Uzor. Biskup održao svečani govor, kojim otvara Antin jubilej. U svom govoru prije svega On zapaža neobični razvoj pobožnosti prema Svecu svijeta; uspoređuje sv. Antu s Krstom, kojega je Ante bio glasnik, i zahvaljuje svima, koji priređuju veličanstvene proslave prigodom ove 700 godišnjice. No — veli Biskup — promašili bismo cilj proslava, ako bi one samo stale u hodočašćima, procesijama i sl. Jer sve vanjske priredbe ne mogu se Bogu svidjeti, ako time ne nastojimo, da učinimo sebe i druge boljima. „Duh, bit i cilj Antunskih proslava jest reforma života." Zatim Biskup stavlja sv. Antu za uzor svim staležima: vlastima, kako da štite siromahe, nevoljne... da čuvaju pravo radnika, seljaka i t. d.; bogati nek se ne zaljube u bogatstvo i nek pomažu uboge; siromašni nek znadu, da mir i sreća srca ne dolazi od bogatstva nego iz križa Krstova, koji zasluđuje sve boli... Također je sv. Ante — taj savršeni sljedbenik sv. Franje krasan uzor svim redovnicima, kojega mu drago reda. Uopće svi ljudi svakog doba spola i staleža mogu kod Sveca naučiti, kako valja živjeti i umrijeti radi staleških dužnosti. „Pa ako za vrijeme Antina Jubileja budemo znali naučiti ovu uzvišenu školu, nek dođe, nek počne njegova 700 godišnjica".

Otvor novog kolegija Propagande. — God. 1928. 12. V. postavljen je u Rimu na brežuljku Janikulu temeljni kamen novom kolegiju Propagande. Rad je išao veoma brzo, te je ove god. na dan sv. Fidelisa, franjevca i prvog mučenika Propagande 24. IV. kolegij svečano otvoren. Posvetu zavodske crkve obavio je 19. IV. kardinal van Rossum. Na 23. IV u glavnoj auli zavoda, u prisutnosti devetorice kardinala, drugih crkvenih dostojanstvenika i množine ostalog klera, rektor kolegija mons. Dini uz popratni govor otkrio je poprsje Pija XI., koje je u bronzu salio kipar

Roscioli. Tom prigodom mons. Salotti u svom govoru iznio je sve što je Papa Pijo XI učinio za misije, počevši od homilije, koju je na Duhove 1922. održao u bazilici sv. Petra, pa do pozdrava, koji je 12. veljače ov. g. preko radija upravio misijonarima.

Blagoslov kolegija obavio je sam Sv. Otac, i ako je prije za ovu službu imenovao svog zamjenika u osobi državnog tajnika kard. Pacelli-ja.

Dne 24. IV. poslije pontifikala kard. Mundeleina u atriju kolegija mnoštvo klera s mnogim crkvenim dostojanstvenicima i 17 kardinala očekivalo je Papin dolazak. Kad je Papa u zavodskoj crkvi sio na prijestolje, stupio je preda nj prefekt Propagande kard. van Rossum i pozdravio sv. Oca zahvaljujući mu na ljubavi. Sv. Otac nato je odvratio, da je sretan, što mu je Svevišnji podijelio i tu utjehu, te može blagosloviti čitavu veličanstvenu zgradu, kojoj je blagoslovio i temeljni kamen. Blagoslovivši sv. Otac glavne dijelove zgrade svi su se skupili u glavnu dvoranu i tu je primio na poklon starješine i gojence zavoda. Tom prigodom „Schola cantorum" izvađala je razne komade, a gojenac Propagande australijanac Lynch svirao je na violinu „Molitvu" od P. Martina. Sv. Otac bio je duboko ganut, te je među ostalim rekao i ovo: „Ima jedno Pismo, koje veli: Mir kući ovoj i svima, koji u njoj prebivaju, a ima i drugo, koje glasi: i ne zapriječuj glazbe. Eto mi smo počeli s prvom, a završili s drugom." Kad je pregledao razne dijelove zgrade, pa i samu terasu, zaputio se u školsku zgradu i tu je u glavnoj dvorani održao govor. Svim je gojencima stavio na srce ozbiljno nastojanje oko nauka. A zatim se povratio u svoj Vatikan.

Kanonska vizitacija sjemeništa. — Dne 24. travnja izdao je Sv. O. Pijo XI. „Motu proprio" obzirom na kanonsku vizitaciju sjemeništa. Tu Sv. Otac ističe, kako mu je jedna od glavnih pastoralnih dužnosti brigati se da crkvena sjemeništa sve to više i sve to bolje odgovaraju svojoj svrsi. I uprav za to u krilu Kongregacije za Sjemeništa i Universe i pod njezinim vodstvom osniva posebnu službu, osniva ordinarnog Visitatora za sjemenište, za sad samo u Italiji. U spomenutoj Kongregaciji ordinarni visitator sjemeništa drugi je po časti, a pripada i Savjetnicima iste. Kao prvi ordinarni visitator za sjemeništa Italije imenovan je monsig. Josip Rossino titul. nadbiskup Soluna.

† Kardinal B. Pompili. 5. svibnja zaklopio je svoje trudne oči vikar Nj. Sv. Pija XI. uzoriti kardinal Bazilije Pompilj. Pokojni kardinal rodio se u Spoletu 16. IV. 1858. Bogoslovne i pravne nauke svršio je na Apolinaru postignuvši laureat iz teologije kanonskog i civilnog prava. God. 1880. bi zaređen za svećenika. Kanonistom apostolske Penitencijerije imenovan je 1893., a god. 1904. postade uditor Sv. Rote. 1907. naslijedi mons. de Lai u tajništvu Kongregacije Koncila. Kardinalom je postao 27. XI. 1911,

Kad je 1913. umrao kard. Respighi, Papa Pijo XI. imenova ga generalnim vikarom. Iste godine 25. V. bi zaređen za biskupa, a 1917. postade biskupom Velletri. Sudjelovao je u raznim Kongregacijama. Pa bio je i pretsjednikom papinske Komisije za Sv. Arheologiju. Kao vikar triju Papâ svoju je službu vršio vjerno i savjesno. Mnogo je radio za posvećenje klera, procvjetanje parokijalnog života i umnoženje svećeničkih zvanja.

Novi doktori. Tu nedavno položila su doktorat u Rimu tri bivša slušača Bogoslovije u Makarskoj: o. Metod Rudan, o. Ivan Glibota i o. Vladimir Bilobrk. Mladim doktorima uredništvo N. R. srdačno čestita!

CHRONICA

Sollemnia ob coronationem imaginis beatae Mariae Virginis „ad portam lapideam" nuncupatae (28—31.—V). — Sollemnia haec fuerunt non tantum ecclesiastica, sed etiam civilia civitatis Zagrebiensis. Cum hac enim imagine historia Zagrebiensis est quasi ligata. Ideo haec sollemnia sollemnissimo modo sunt celebrata. Triduum, cum sermone quotidie. Maxima sollemnitas facta est ultima die, 31. V. Excellentissimus et Reverendissimus Dominus Archiepiscopus Zagrebiensis Dr. Antonius Bauer sub divo in foro historico Zagrebiensi S. Marci, nunc St. Radić, habuit pontificale assistentibus Reverendissimis Dominis canonicis Dr. Radičević, Dr. Dočkal, Dr. Barac, Dr. Slamić et dr. Šimatović.

Non parvam sensationem et admirationem fecit adventus EE. MM. Jugoslaviae Regis et Reginae, qui caeremoniae incoronationis et pontificali personaliter assistere volebant. Cum EE. MM. adveniebant cum Ministris et comitatu, archiepiscopus ipsis porrigebat aquam benedictam, qua EE. MM. sese signabant cruce. EE. MM. Regis et Reginae erat locus ad partem dexteram altaris. Erant insuper praesentes: Ministri, banus, vice-banus, generales exercitus, rector et professores Universitatis, artifex J. Meštrović etc. EE. MM. Rex e Regina, antequam ritus incoronationis est coeptus, desiderabant videre historicam imaginem, quae ante 200 annos ab incedio est salvata. Praefectus Zagrebiensis Dr. Srkulj imaginem afferrebat, cui E. M. Regina osculum dabat. Tunc archiepiscopus Dr. Bauer ritum coronationis imaginis (Jesu

et Mariae) cum coronis recenter miro artificio factis perfecit. Sermonem habuit parochus loci Dr. S. Rittig. EE. MM. Rex et Regina assistebant etiam Pontificali. Post meridiem habuit sermonem P. Dr. Theophilus Harapin O. F. M.

Nova domus ad diffundendos bonos libros. — Societas S. Hieronymi hoc anno incepit aedificare magnam domum ad diffundendos bonos libros. Lapis primaria est benedicta die Ascensionis Domini. Societas Croatensis S. Hieronymi jam magna operatur. Plura periodica, necessitatibus temporis consentanea, edit. Aliae series vel librorum vel periodicorum popularium praevidentur. In hac nova domo erit centrum apostolatus per bonos libros in Croatarum populo. Deus benedicat!

Concilium episcoporum Russorum emigrantium. — Ultimis diebus Maji apertum est concilium ecclesiae Russo-orthodoxae, quae nuncupatur „in emigratione", in Sr. Karlovci. Cui concilio assistunt: archiepiscopus Anastasius (Kišinjev-Hotim), qui nunc Hierosolymis residet ut caput Russicae missionis in Palaestina; archiepiscopus Damianus (Caricin), qui repraesentat ecclesiam Russicam in Bulgaria; archiepiscopus Appolinaris, qui repraesentat ecclesiam Russicam in America (New York); archiepiscopus Seraphim (Finnlandia), qui repraesentat ecclesiam Russicam in Gallia (Paris); vicarius-episcopus Nicolaus, qui repraesentat ecclesiam Russicam in Britania (London) archiepiscopus Tychon, olim professor Academiae Kievensis, qui repraesentat ecclesiam Russicam in Germania (Berlin), episcopus Seraphim qui repraesentat ecclesiam Russicam in Austria (Wien).

Ad concilium nec venerunt nec sese excusaverunt archiepiscopi Eulogius et Plato et eorum vicarii. Qui sunt agniti ut veri repraesentantes ecclesiae Russo-orthodoxae in emigratione, a patriarcha Constantinopolitano Photio II. Sed metropolita Antonius, qui residet Sr. Karlovci sese putat caput ecclesiae Russo-orthodoxae extra Russiam, non obstante Moskva et Constantinopoli.

Subventio Calvinistarum et Lutheranorum ecclesiis. — Minister justitiae edidit decretum de ordinaria subventione danda ecclesiis evangelicis (Lutheranorum) et reformatis (Calvinistarum). Quibus gubernium omni anno dat 1.444.000 Din. Notandum est Lutheranos et Calvinistas esse in Jugoslavia 230.000. Summa supradicta a Ministro justitiae dividitur unicuique confessioni secundum numerum fidelium et probatam necessitatem.

KRATKA OCJENA KNJIGA POSLANIH UREDNIŠTVU

Pijo XI. O kršćanskom braku obzirom na sadašnje prilike, potrebe, zablude i poroke u obiteljima i društvu. Prijevod „Vrhbosne". Sarajevo 1931. Naklada Kaptola Vrhbosanskoga. Cijena 4 Din. — Prijevod vjeran, lagan i jasan enciklike Pija XI. U ovome broju donosimo svjetski odjek na ovaj velebni dokumenat.

Enciklika Sv. Oca Pija XI. o socijalnom i radničkom pitanju — prigodom XI—godišnjice enciklike „Rerum Novarum". Tipografija Poliglotta Vaticana. 1931. — Kratak sadržaj spomenute enciklike Pija XI.

Opeka Dr. M., Knjiga postave. II svezak. Ljubljana 1931. Ničman. Cij. 22 Din. — Govori o četvrtoj i petoj zapovijedi Božjoj najpopularnijeg današnjeg slovenskog crkvenog govornika.

Solovjev Vl., Das Ledensdrama Platons. Mainz. Matthias — Grünewald — Verlag. Cij. 4.50 M. — Prijevod s ruskog na njemački najvećeg ruskog modernog mislioca onoga, što je pisao o Platonu. Raspravu o Platonu i Solovjevu na koncu je stavio L. Kobilinski — Ellis.

Picart J. O. S. B., Tout au Divin Amour. Paris 1931. Librairie S. François, 4 rue Cassette. Cij. 11 fr. — Asketsko-teološki pisac O. Picart benediktinac osvjetljuje sa svih strana temeljni kamen duhovnog života — ljubav prema Bogu.

Jean de Dieu O. M. C., Oeuvres spirituelles de S. Bonaventure. II De la vie parfaite. Paris 1931. Librairie S. François. Cij. 13 fr. — Francuski prijevod prema kritičnom izdanju u Quaracchi triju djela sv. Bonaventure o duhovnom životu: De regimine animae, De perfectione vitae, Soliloquium. Uvod, prijevod i bilješke O. Jeana de Dieua, kapucina.

Ivšić Dr. M., Ideja racionalizacije i njezin međunarodni karakter. Zagreb 1931. — Današnje doba žive u tehnici i ekonomiji. I čovjek hoće da metne u to sav svoj duh, hoće da to materijalno područje racionalizira. Ova knjižica Dr. Ivšića hoće da nam dade ideju takova rada.

Novaković Miodrag, Inž., Racionalizacija (Naučna organizacija rada). 8° str. 218. Beograd 1931. Cvijanović. Cij. 30. — Pokazuje opširnije nego prije spomenuta knjiga, kako treba podvrći racionalnoj metodi svaki materijalni rad pa da će onda biti više uspjeha, više bogatstva.

Božović Gr., Sa sedla i samara. Beograd 1930. Cvijanović. Cij. 20 Din. — Knjiga sadrži Božovićeve putopise bilješke o najnazabačenijim krajevima Sandžaka: „Kroz bespuće", „Po Bihoru", »Preko Crnih Brda«.

Königreich Jugoslawien 1919—1929. Veröffentlicht durch das Zentral — Pressbureau des Ministerratspräsidiums. 8° (LXIV—50). Beograd 1930. — Statistički pregled Jugoslavije kroz deset godina. Na prvih 54 str. kratak je opis, a na drugih 50 grafičkih karata zorni je prikaz svega stanja u Kraljevini Jugoslaviji kroz deset godina njezina opstanka.

D' Isne Y., Le Deo Gratias d' un „Tout petit" — Auguste Magne (1920—1929). 8° (X—72). 24 ilustracije u tekstu i 4 van teksta. Paris

1931. P. Lethieleux. Cij. 5 fr. — Životopis maloga Augusta Magne-a, koji je pokazao u svojim malim godinama veliku borbu za krepost i u toj borbi Bogu dušu dao. Uzor za djecu.

Thomas von Kempen, Die Nachfolge Christi. 12° (XXV—536). Freiburg i. Br. 1931. Herder. — Njemački prijevod od glasovitog pobožnog biskupa M. Sailera. Sedamnaesto izdanje priredio Dr. F. Keller. Sa 56 slika.

D' Herbigny — Deubner, E'vêques russes en exil-Douze ans d' epreuves (1918—1930). Roma 1931. Pont.. Inst. Or. studiorum. Cij. 40 lira. — Ruska crkva u emigraciji razdijeljena je u dva neprijateljska tabora: s jedne strane metropolit Antonije koji residira u Sr. Karlovcima, a s druge strane metropolit Eulogije koji residira u Parisu. Šef Tihonove crkve u Rusiji metropolit Sergije zabacio je Antonija i njegove pristaše. Knjiga nam iznosi povijest i narav ove skizme u ruskoj emigrantskoj crkvi.

Franc. Ter Haar, C. SS. R., De matrimoniis mixtis eorumque remediis. 8° (VIII—195). Torino 1931. Marietti. Cij. 11 lira. — O mješovitim ženidbama i o ljekovima, kako ih izbjeći. Za naše prilike od velike koristi. Nikakav župnik ne bi smio biti bez nje.

Ordo Divini Officii recitandi sacrique peragendi juxta Kalendarium Ecclesiae universalis pro a. D. bissextili 1932. — Torino 1931. Marietti. Cij. 3 lire. 100 primjeraka 200 lira.

Timpe Georg, Der selige Weg. 8° (VIII—400). Freiburg i. Br. 1931. Herder Cij. 4 M. — Duhovna knjiga za svjetovnjake, koji su previše zaposleni dnevnim poslovima. Kratke misli za svaki dan.

Linnhardt R., Unsere Ideale. 8° (XII—350). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 4.60 M. — Najglavnija poglavlja iz katoličke etike. Svakome, naročito akademskoj mladeži, vrlo dobro dolazi. Linhardt kao izvrstan pisac poznat je i van Njemačke.

Lahner J., Od svetaca Božjih. 8° str. 68. Zagreb 1931. Društvo Sv. Jeronima Trg Kralja Tomislava 21. Cij. 6 Din. — Pedeset novih i gotovo sasvim nepoznatih hrvatskih narodnih pobožnih pjesama.

Črnko Fer., Povijest Segeta grada. Uvod i tumač napisao A. Šimčik. Zagreb Društvo sv. Jeronima. Cij. 8 Din. — Historijski dokumenat, hrvatski pisani zapis i zgod. 1566 od očevica Franje Črnka.

Soljačić M., Prvi i jedini. Zagreb 1931. Knjižnica dobrih romana. Cij. 15 Din. — Izvorni roman suvremenog života. Iznosi tipični etički i socijalni problem današnjega braka.

Zack K., Wir unter uns... 8° (VI—140). Freiburg i. Br. 1931. Herder. Cij. 2 M. — Dječji pustolovni roman.

Strauss E., Wolf Hagenreuter. 8° (VI—182). Freiburg i. Br. 1931. Herder. Cij. 2 M. — Dječja pustolovna pripovijest. Vrlo poučna.

Toth T., Mit offenen Augen druch Gottes Natur. 8° (IV—176). Freiburg i. Br. 1931. Herder. Cij. 3 M. — Poznati omladinski pisac Tihamer Toth vodi omladinu kroz prirodu: veže religiju i znanost prema onoj sv. Pavla: „u njemu mičemo se i jesmo".

Marolt Marijan, Dekanija Celje. 1 zvezek: Cerkveni spomeniki v Celju. str. 114. Maribor 1931. Izdalo Zgodovinsko Društvo. — Vrlo raskošno izdanje s formalne strane, a sa strane znanstvene jamči izdavač Povijesno društvo u Mariboru.

Acta hebdomadae Augustinianae-Thomisticae. 8° str. 344. Torino 1931. Marietti. Cij. 25 lira. — Akademija sv. Tome u Rimu održala je prigodom petnaestote godišnjice od smrti sv. Augustina i prigodom pedesete godišnjice svoga opstanka augustinsko-tomističku sedmicu. Sadržaj predavanja vidi u kulturnim pogledima u ovome dvobroju.

Vetter L., Zinstafeln zur Berechnung der Zinsen. 8° (VI—41). 14 izd. Freiburg i. Br. 1930. Herder. — Knjiga potrebita svima onima koji vode seoske blagajne ili inače moraju izračunavati kamatnjak.

Herz Jesu und Priestertum. 12° (XX—206). Freiburg i. br. 1930. Herder. Cij. 3.20 mar. — Njemačko izdanje francuske knjige „Le Sacré Coeur et le Sacerdoce". Još prevedena na talijanski i na ukrajinski. Knjiga je određena za svećenike ,ali dobro dolazi svakome tko želi da se duhovno okrijepi.

Kern A., Ist unsere Lesemethode richtig? 8° (VIII—134). Freiburg i. Br. 1931. Herder. Cij. 3.80 maraka. — Kritička psihološka rasprava. Dosadanje metode čitanja nisu dobre. Treba nova metoda koja će donijeti više ploda.

Pirotta A., Summa philosophiae Aristotelico-Thomisticae. Vol. 1: Philosophia Rationalis. 8° (XII—265). Torino 1931. Marietti. Cij. 12 lira. — Prvi dio skolastične filozofije. Slijedi Sv. Tomu. Osebina je raspravljanja, što auktor hoće da oživi i stari, skolastični način raspravljanja o filozofiji. Hoće naime da potpuno oživi skolastičnu metodu.

Rodriguez — Vodenik, Vaja v krščanski popolnosti. Prva knjiga. 8° str. 126. Ljubljana 1931. Izdao „Glasnik Presv. Srca Jezusova". — Ovo je prvi svezak slovenskog prijevoda poznatog djela španjolskog Isusovca Rodrigueza. Svaki svezak stajat će 10 Din. Kako je hrvatski prijevod, što su ga priredili OO. Kapucini na Rijeci potpuno raspačan, to će ovaj slovenski prijevod dobro doći i nama Hrvatima.

Srebrenić Dr. Josip, biskup, „Fiat lux". Zagreb 1931. — Zaista ova mala knjižica preuzv. krčkoga biskupa daje svijetlo u mraku koji kod nas vlada. Tyrševa ideologija osvijetljena sa svih strana kršćanskim svijetlom. Biskup je rekao svoju...

Schott-Bihlmeyer, Der Volks-Schott, 4 izd. 24° (XVI—590). Freiburg i. Br. 1931 Herder. Cij. 2.50 maraka — Širenje priručnih misala za svjetovnjake je znak kako se širi liturgijski pokret, i kod katoličke inteligencije i kod kat. puka. Tome je svjedok i ovo četvrto izdanje pučkog Schottova misala.

Fattinger R., Pastoralchemie, 8° (XII—192). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 6.50 maraka. — Sistematska pastoralna rasprava o sakramentalnim i liturgijskim materijama: pšenici, vinu, ulju, vodi, metalu, itd., koliko su subjekt liturgijskih i sakramentalnih oblika.

Dionisije Jeromonah, Adventizam u svetlosti pravoslavlja. Kragujevac 1930. Cij. 8 Din. — Adventizam se dosta širi među pravoslavnima, naročito u južnim krajevima. U ovoj knjižici se pobija ta sekta. S katoličke strane nema se što zamjeriti pobijanju.

Jacques de la Roche-Pot, Ornières. Paris 1930. Argo. — Roman. Mladić krene zlim putem. Dolazi do raskršća . . .

Prunel L., Therese de l' Enfant Jesus. 12° (VI—62). Paris 1931. Pierre Tequi. Cij. 2 fr. — Tri govora: sv. Terezija uzor u pobožnosti prema euharistiji za svećenika, za djevojku i za dijete. Drugo izdanje.

A. Blanc-Peridier, L' Homme qui porte la terre et le ciel. Paris. P. Tequi. Cij. 2.50 fr. — Predstava u jednom činu.

A. Blanc-Peridier, Philidor Savoureux. Paris. P. Tequi. Cij. 3 fr. — Komedija u jednom činu za mladež.

Florence O' Noll, La vie et oevres d' Eugenie Bonnefois. Paris 1931 P. Tequi. — Životopis i djelovanje velike dobrotvorke Eugenije Bonnefois.

Sacerdotale ad eorum praecipue usum qui animarum curam gerunt. — Napoli 1931. M. D' Auria. — Drugo izdanje. Zgodan priručnik za župnike. Najpotrebitiji obredi iz rituala.

Cocchi G., Comm. in Cod. Jur. Can. Lib. II De personis. Pars 1. De clericis. Sectio II. De clericis in specie. 8° (VIII—480). Torino 1931. Cij. 14. lira. — Treće izdanje kratkog, ali vrlo zgodnog tumača novog Crkvenog Zakonika. O dosadanjim izdanjima već smo govorili u Novoj Reviji.

Ispravi! — Na str. 208 redak 4 odozgor ispalo je: „(Prigodom 50-godišnjice uspostavljenja crkvene provincije u Bosni i Hercegovini).

DOPISNICA UREDNIŠTVA.

D. N. G. — Stenjevac. — Čitao sam Vaše zamjerke N. R. u pismu D. B. D. Mislim, da slabo pratite pisanje Nove Revije, jer niste pretplatnik, a kao Dalmatinac morali biste biti. Nova Revija i oni, koji su oko nje, u politiku ne zalaze. Ako koji pisac slučajno iskaže svoje mišljenje, to mu uredništvo daje slobodu i on odgovara za svoje mišljenje. Oni koji su oko Nove Revije iz naroda su nikli i s narodom će uvijek stati.

O. J. T. — Požega. — Vaš članak „Liturgijski jezik" sa sadržajne strane dobro je obrađen. S formalne strane trebalo bi metnuti koji podnaslov. Nego, ono mišljenje danas je malo teško iznositi, pa ćemo malo pričekati sa štampanjem.

O. K. K. — Sinj. — Što si Ti zamukao ove godine? Zar nemaš ništa za Kulturne poglede? O Tvome članku pisat ću Ti ovih dana.

O. S. G. — Zlopolje. — Vaš članak „Radovan i Milovan" ima tu prednost, što donosite popis pjesama, koje je Milovan uzeo u svoju „pismaricu" iz naroda. O Vašem tumačenju ne mogu ništa reći. Prikaz izdanih pjesama donijet ću u slijedećem broju, jer za ovaj dvobroj nisam mogao zgotoviti.

Piscu J. Š. — Napisali ste prikaz 2. broja N. R. 1931 u Hrv. Straži od 9. VI. Hvala Vam na pažnji, posebno na onome svršetku. Ipak Vam ne mogu sve odobriti. Zamjerate onoj opasci Dr. A. Matijevića. A imali biste pohvaliti pisca na onakoj istinoljubivosti. Mala omaška, a ipak je htio za ljubav istine dati ispravak! Istinoljubivost mora biti prvi uvjet za svakoga pisca. Opaska je umetnuta ondje, gdje je bilo prazna prostora. S tiskarske strane trebala je jedna deblja crta, koja bi bolje rastavila opasku od gornjeg teksta i trebalo je opasku potegnuti niže. — Otonov članak jednako je aktuelan ove godine kao i lani. — Zamjerate, zašto se časopis ne obreže sa svih strana. Ali nikakav naš časopis ne reže se ni onoliko koliko se reže Nova Revija. Uostalom ne smiju čitatelji tražiti preveliku udobnost! Ne smijemo tražiti, da nam netko časopis drži i prevrće listove kao đakonu, kad pjeva evanđelje! — Suviše, treba članaka i člančića pisanih u stilu feljtona i stručnih sa citatima. Varietas delectat. Jednoličnost ubija. Da ste mi zdravo i do viđenja!

F. A. M. — Otok. — Što je od Tvoga članka o ustanovljenju dobe povelja?

F. L. B. — Zaostrog. — Članak u ovaj dvobroj nije mogao ući. U slijedećem broju dat ćemo više mjesta i efeskom saboru i proslavi „Rerum novarum". Spremite u ovome pravcu i koji prilog za listak!

U slijedećem broju osvrnut ćemo se više na problem Majke Božje (efeski sabor) i na encikliku „Rerum Novarum". Molimo sve naše dužnike, da podmire svoj dug. Molimo i naše dobročinitelje, da nas se sjete kojim prilogom. U tome slučaju mogli bismo dati slijedećem broju ljepši vanjski oblik.

Gospodarska Štedionica u Splitu

Središnjica: S P L I T

Podružnice: Dubrovnik i Makarska

NAJVEĆI DALMATINSKI NOVČANI ZAVOD na ZADRUŽNOM TEMELJU

GLAVNICA Din. **2,714.000** — sa jamčevinom D.**8,142,000** = ULOŠCI preko D.**31,000.000**

Prima uloške na štednju

Daje zajmove na mjenice i u tekućem računu

Kupuje i prodaje devize i valute

Obavlja sve bankovne poslove najkulantnije

Odgovorni urednik i predstavnik izdavača: O. Bernardin Topić — Šibenik ul. Fra Andrije Kačića 97 — Izdaje: Konsorcij „Nove Revije", Makarska (O. A. Cikojević), Tiskara „Kačić" — Šibenik (O. B. Buljević)